

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI: 772

AHMET CEVDET PAŞA

MEDHAL-İ KAVÂ'İD

Hazırlayan
NEVZAT ÖZKAN

MEEDHALL-I KAVÂ'ID HAZIRLAN : NEVZAT ÖZKAN

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI: 772

Türkiye Türkçesi ve Tarihi Devirler Gramerleri Projesi: 7

MEDHAL-İ KAVÂ'İD

Hazırlayan
NEVZAT ÖZKAN

Medhal-i Kavâ'id / Haz.Nevzat Özkan.— Ankara:Türk Dil Kurumu,2000

XI, 146 s. ; 20 cm.- (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları; 772. Türkiye Türkçesi ve Tarihi Devirler Gramerleri Projesi; 7)

Dizin (71-90 ss.)

ISBN 975-16-1354-X

1. Türkçe-Dil Bilgisi 2. Osmanlıca-Dil Bilgisi I. Özkan,Nevzat (haz.)

415

İnceleyen: Prof.Dr. Recep Toparlı

ISBN : 975-16-1354-X

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	1
-------------	---

GİRİŞ

1. AHMET CEVDET PAŞA.....	3
1.1. HAYATI.....	3
1.2. ESERLERİ.....	8
2. DEĞERLENDİRME.....	10
3. KISALTMALAR.....	14
4. KAYNAKLAR.....	15

MEDHAL-İ KAVÂ'İD

MEDHAL-İ KAVÂ'İD.....	21
DÎBÂCE.....	22
MUALLİMÎNE LÂZİM OLAN MA'LÛMAT.....	23
Zikrolunan sekiz harekeyi mübeyyin cedveldir.....	24
MUKADDİME.....	25
BÂB-I EVVEL İSİM BEYÂNINDADIR.....	27
İzâfet.....	27
BÂB-I SÂNÎ SIFAT BEYÂNINDADIR.....	29
BÂB-I SÂLİS ZAMİR BEYÂNINDADIR.....	30
İzâfet.....	30
BÂB-I RÂBİ İSM-İ İŞÂRET BEYÂNINDADIR.....	33
BÂB-I HÂMİS MÜBHEMAT BEYÂNINDADIR.....	34

BÂB-I SÂDİS MASDAR BEYÂNINDADIR.....	35
Masdarın ahvâl-i erba'asını mübeyyin cedveldir.....	37
Masdar-ı muzaf cedvelidir.....	38
BÂB-I SÂBİ FİİL BEYÂNINDADIR.....	39
Masdar-ı haffin müsbet ile menfîsi bir yerde sûret-i tasrîfi.....	39
Ma'lûm <i>sevmek sevmemek</i>	39
Mâzî-i şuhûdî.....	39
Mâzî-i naklî.....	39
Muzâri.....	39
Hâl.....	40
İstikbal.....	40
Fi'l-i vücûbî.....	40
Fi'l-i iltizâmî.....	40
Emr-i gaaip, Emr-i hâzır.....	41
Mechul <i>sevilmek, sevilmemek</i>	41
Mâzî-i şuhûdî.....	41
Mâzî-i naklî.....	41
Muzâri.....	41
Hâl.....	42
İstikbal.....	42
Fi'l-i vücûbî.....	42
Fi'l-i iltizâmî.....	42
Emr-i gaaip, Emr-i hâzır.....	43
Masdar-ı sakîlin kezâlik müsbet ile menfîsi bir yerde olarak sûret-i tasrîfi.....	43
Ma'lûm <i>yazmak, yazmamak</i>	43

Mâzî-i şuhûdî.....	43
Mâzî-i naklî.....	43
Muzâri.....	43
Hâl.....	44
İstikbal.....	44
Fi'l-i vücûbî.....	44
Fi'l-i iltizâmî.....	44
Emr-i gaaip Emr-i hâzır.....	45
Mechul yazılmak yazılmamak.....	45
Mâzî-i şuhûdî.....	45
Mâzî-i naklî.....	45
Muzâri.....	45
Hâl.....	46
İstikbal.....	46
Fi'l-i vücûbî.....	46
Fi'l-i iltizâmî.....	46
Emr-i gaaip, Emr-i hâzır.....	47
Müteharrik olanların sûret-i tasrîfi	47
Masdar-ı ma'lûm müsbet <i>bellemek</i>	47
Menfisi <i>bellememek</i>	47
Masdar-ı mechul müsbet <i>bellenmek</i>	48
Menfisi <i>bellenmemek</i>	48
Edât-ı masdarın mâ-kabli meftuh olan masdar-ı sakîlin emsile-i muhtelifesi.....	48
Masdar-ı ma'lûm müsbet <i>aramak</i>	48
Menfisi <i>aramamak</i>	48

Masdar-ı mechul müsbet <i>aranmak</i>	48
Menfisi <i>aranmamak</i>	48
Edât-ı masdarın mâ-kabli meksur olanların emsile-i muhtelifesi.....	48
Masdar-ı ma'lûm müsbet <i>taşımak</i>	48
Menfisi <i>taşımamak</i>	48
Masdar-ı mechul müsbet <i>taşınmak</i>	49
Menfisi <i>taşınmamak</i>	49
Edât-ı masdarın mâ-kabli mazmum olanların emsile-i muhtelifesi.....	49
Masdar-ı ma'lûm müsbet <i>okumak</i>	49
Menfisi <i>okumamak</i>	49
Masdar-ı mechul müsbet <i>okunmak</i>	49
Menfisi <i>okunmamak</i>	49
Mürekkep sıygalar.....	49
Mâzî-i şuhûdîsi.....	49
Mâzî-i naklîsi.....	50
Sıyga-i şartiyyesi.....	50
Hikâye fiilleri.....	50
Rivâyet fiilleri.....	50
Ef'âl-i şartiyye.....	50
Sıyga-i sılanın ahvâl-i erba'ası hafif <i>sevmek</i>	51
Mâzî.....	51
İstikbal.....	51
Hâl.....	51
Sakil <i>yazmak</i>	52
Mâzî.....	52
İstikbal.....	52

Hâl.....	52
Rabit sıygaları.....	53
<i>Sevmek</i> maddesinden müştak olanlar.....	53
<i>Yazmak</i> maddesinden müştak olanlar.....	53
<i>Bellemek</i> maddesinden müştak olanlar.....	53
<i>Aramak</i> maddesinden müştak olanlar.....	53
<i>Acımak</i> maddesinden müştak olanlar.....	53
<i>Okumak</i> maddesinden müştak olanlar.....	54
BÂB-I SÂMİN FER'-İ FİİL BEYÂNINDADIR.....	55
İsm-i fâil, İsm-i mef'ûl.....	55
BÂB-I TÂSİ EDEVAT BEYÂNINDADIR.....	56
HÂTİME.....	60
Cümle-i ismiyye-i müsbite.....	60
Cümle-i ismiyye-i menfiyye.....	60
Müsbet.....	60
Menfî.....	61
ZEYL-İ RİSÂLE.....	62
SÜNÂ'Î.....	62
Fâide.....	63
SÜLÂSÎ.....	64
Fâide.....	65
RÜBÂ'Î.....	66
Fâide.....	66
Masdar-ı Mücerret, Masdar-ı Müte'addî.....	66
Kaaide.....	67
Kaaide.....	67

<i>Etmek</i>	67
Fâide-i mühimme.....	69
TERİMLER DİZİNİ	71
SÖZLÜK	87
ÖZGÜN METİN	91

ÖN SÖZ

Medhal-i Kavâ'id, Kavâ'id-i Osmâniyye'nin özeti olarak hazırlanmış, bir ortaokul ders kitabıdır. Bu sebeple ele alınan konular, Kavâ'id-i Osmâniyye'den daha sade ve ayrıntılardan arındırılmış bir şekilde incelenmektedir. Kavâ'id-i Osmâniyye'de ayrı birer alt bölüm hâlinde ele alınan Arapça, Farsça gramer unsurları, Medhal-i Kavâ'id'de, Türkçe unsurların arasında daha kısa olarak işlenmektedir.

Eserin dikkate değer en önemli tarafı Türkçeye ait ünlülerin doğru olarak gösterilmesi için teklif ettiği yeni yazı işaretleri ve daha sonraki okul ders kitapları için bir model oluşturmastır.

Ahmet Cevdet Paşa, Kavâ'id-i Osmâniyye'yi ve Medhal-i Kavâ'id'i bir biri ardına 1851 yılında yayımlamıştır. Daha sonraki yıllarda Medhal-i Kavâ'id'in daha basitleştirilmiş olan Kavâ'id-i Türkiyye'yi ilkokullar için bir ders kitabı olarak hazırlamış, ardından da bu tecrübeler ışığında Kavâ'id-i Osmâniyye'nin tertîb-i cedîdini, yani yeniden düzenlenmiş baskısını çıkarmıştır.

Daha önce Ahmet Cevdet Paşa'nın Fuat Paşa ile birlikte yazdığı *Kavâ'id-i Osmâniyye* adlı eserini, Türk Dil Kurumu Gramer Komisyonunun Türkiye Türkçesi ve Tarihî Devirler Yazı Dilleri Gramerleri Projesi çerçevesinde yayıma hazırladık. Ahmet Cevdet Paşa'nın *Tertîb-i Cedîd Kavâ'id-i Osmâniyye'si* üzerinde de yine aynı projeye bağlı olarak Dr. Esra Karabacak çalışmaktadır.

Medhal-i Kavâ'id, Ahmet Cevdet Paşa'nın yayıma hazırladığımız ikinci eseri olduğu için bu eseri daha önceki çalışmamızla bağlantılı olarak düşündük. Giriş bölümünde Ahmet Cevdet Paşa'nın hayatını ana çizgileriyle ele alıp eserlerinin adlarını saymakla yetindik ve geniş bilgi için daha önceki çalışmamızı salık verdik.

Eserin metni, birinci baskı esas alınarak ve Türk Dil Kurumu Türkiye Türkçesi ve Tarihî Devirler Yazı Dilleri Gramerleri Proje kurulunun belirlediği ilkelere göre ortaya konuldu. Bu çalışmamızda, daha önceki çalışmamızdan daha farklı bir imlâ kullanıldığı görülecektir. Bu durum tamamıyla proje yürütme kurulunun ve eserin raportörünün insiyatifine bağlı olarak ortaya çıkmıştır.

Metin bölümünü dil bilgisi terimlerinin dizini izlemektedir. Bu bölümde alfabetik olarak dil bilgisi terimleri sıralanmış ve terimlerin bugünkü karşılıkları veya anlamları verilmiştir.

Eserin sözlük bölümü, Türkçe Sözlük'te yer almayan kelimelerin metindeki anlamları göz önüne alınarak hazırlanmıştır.

Son bölümde ise, çalışmaya esas olan metnin birinci baskısının tıpkı basımı sunulmuştur.

Türk Dil Kurumu Türkiye Türkçesi ve Tarihî Devirler Yazı Dilleri Gramerleri Proje Kuruluna, eseri inceleyen raportöre ve çalışmanın hazırlanması sırasında ilgi ve desteğini gördüğüm herkese ayrı ayrı teşekkür ederim.

16.08.2000

Nevzat ÖZKAN

1. AHMET CEVDET PAŞA

1.1. HAYATI¹:

Ahmet Cevdet Paşa, bugün Bulgaristan sınırları içinde kalmış olan Lofça (Lovets) kasabasında H.13/14 Recep 1238 (M.26/27 Mart 1823) tarihinde doğmuştur. Asıl adı Ahmet'tir, Cevdet ise 1843 yılında şair Süleyman Fehim'in verdiği mahlâstır.

Babası Lofça ileri gelenlerinden Hacı İsmail Ağa, annesi aynı yerde Topuzoğlu adıyla tanınan bir aileden gelen Ayşe Sümbül Hanım'dır. Aile unvanı

¹ Ahmet Cevdet Paşa, Tezâkir'in 40 Tetimme bölümünü (hızl. Cavid Baysun, TTK Yay., birinci baskı 1967, ikinci baskı 1986) kendi hayatına ayırmıştır. Ahmet Cevdet Paşa'nın hayatı hakkında yapılmış çalışmalar şunlardır:

Fatma Âliye, *Ahmet Cevdet Paşa ve Zamanı*, İstanbul 1332.

Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C.II, İstanbul 1971, s.957-963.

Muallim Cevdet, "Dârü'l-muallimin'in Yetmiş Birinci Sene-i Devriyyesi Vesilesiyle Müessesenin İlk Müdürü Cevdet Paşa'nın Hayat-ı İlmiyyesi Hakkında Konferans", *Tedrisat Mecmuası*, C.VIII, S.39, Haziran 1333, s.429-440.

Veli Ertan, *Cevdet Paşa Hayatı Eserleri ve İlmi Değeri*, Ankara 1964.

Yusuf Halaçoğlu, "Kendi Kaleminden Ahmed Cevdet Paşa", *Ahmed Cevdet Paşa Semineri 27-28 Mayıs 1985, Bildiriler*, İstanbul 1986, s.1-6.

_____, M.Akif Aydın, "Cevdet Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.VII, İstanbul 1993, s.443-450.

Zeki İzgöer, *Ahmet Cevdet Paşa*, İstanbul 1999.

Seyit Ali Kahraman, *Ahmet Cevdet Paşa Eserlerinden Seçmeler*, İstanbul 1992.

İbnülemin Mahmut Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, C.I, İstanbul 1988, s.236-240.

Ebul'ulâ Mardin, *Medenî Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*, TDV Yay. 217, Ankara 1996.

Ali Ölmezoğlu, *Cevdet Paşa Hayatı ve Eserleri*, Türkiye Enstitüsü Mezuniyet Tezleri Nu.9.

_____, "Cevdet Paşa", *MEB İslâm Ansiklopedisi*, C.III, İstanbul 1988, s.114-123.

Ahmet Hamdi Tanpınar, *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1976, s.159-178.

_____, "Cevdet Paşa Hakkında Düşünceler I-II-III", *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul 1977, s.196-203.

M. Şakir Ülkütaşır, *Cevdet Paşa Hayatı Şahsiyeti Eserleri (1822-1895)*, Ankara 1945.

Yularkıranoğulları'dır ve aile 1711 yılında Prut Savaşı'na katılıp Lofça'ya yerleşen Yularkıran Ahmet Ağa'ya dayanır.

Öğrenim hayatı büyük babası Hacı Ali Efendi'nin isteğiyle Lofça'da yeni kurulan okula giderek ve kasaba ulemasından dersler alarak başlamış, 1839 yılından itibaren İstanbul'a gidip Hâfız Seyyit Efendi, Doyranlı Mehmet Efendi, Vidinli Mustafa Efendi, Kara Halil Efendi ve Birgivî Hoca Şâkir Efendi gibi devrin tanınmış bilginlerinden icazet alarak, Miralay Nuri Bey ve Münecimbaşı Osman Sâbit Efendi'den hesap, cebir ve hendese dersleri görerek ve Murat Molla Tekkesi'nin şeyhi Mehmet Murat Efendi'den Mesnevî okuyarak sürmüştür. Bunların yanında Süleyman Fehim Efendi'nin evinde edebiyat toplantılarına katılmış, mutasavvıf Kuşadalı İbrahim Efendi'nin sohbetlerinde bulunmuş; böylece edebiyat ve tasavvuf çevrelerini de yakından tanımıştır. Aynı dönemde Sâmi ve Neffî'ye nazireler yazmış, Veysî ve Okçuzâde'nin etkisiyle inşaya heveslenmiştir. Aldığı derslerin ve özel gayretlerinin sonunda kazandığı geniş kültür birikimiyle kaleme aldığı şiirlerle önemli bir başarı elde edememiş, çok sonraları II.Abdülhamid'in ricasıyla bir divançe teşkil edebilmiştir. Ancak devrin önemli kültür dillerinden Arapça ve Farsçayı okuyup yazacak kadar, Batı medeniyetinin anahtarı sayılan Fransızca'yı ve Balkan dillerinden Bulgarca'yı anlayacak kadar öğrenmiştir. Kendi ifadesine göre öğrencilik döneminde bütün zamanını kitap okumaya ve yeni bilgiler öğrenmeye harcamıştır.

Ahmet Cevdet'in ilk resmî görevi, 23 yaşında atandığı Rumeli kaleminde Çanat rütbesinde Premedi kazası kadılığıdır. Bu görevinden bir yıl sonra 2 Haziran 1845'te İstanbul rüusu olarak müderrisliğe atanmıştır.

Bu yıllarda Mustafa Reşit Paşa ile tanıştırılmış, evine rahatça girip çıkacak ve çocuklarına özel dersler verecek kadar Paşa'ya yakın olmuştur. On beş yıl kadar süren bu yakınlık sırasında hem devrin önde gelen devlet ve bilim adamlarını tanıma fırsatı bulmuş hem de ufkunu ve bilgi birikimini genişletmiştir. 1848'de Sadrazam Mustafa Reşit Paşa'nın bir talimatını bildirmek için Bükreş'te bulunan Fuat Efendi'nin yanına gönderilmiş; 10 Nisan 1849'da hareket-i hâriç rütbesine yükseltilmiş; 14 Ağustos 1850'de Meclis-i Ma'arif-i Umûmiyye üyeliğine ve Darülmualimin müdürlüğüne getirilmiştir. Bu görevlere atandığı günlerde Fuat Efendi ile birlikte Bursa kaplıcalarına bir yolculuk yapmışlar ve burada kaldıkları bir ay içinde Şirket-i Hayriyye Nizamnâmesi ve Kavâ'id-i Osmâniyye ortaya çıkmıştır.

1851 yılında Fransız Akademisi örnek alınarak kurulan Encümen-i Dâniş'e üye seçilmiş ve bu kurumda önemli görevler üstlenmiştir. Kavâ'id-i Osmâniyye, Encümen-i Dâniş'in ilk eseri olarak basılmış ve bu eserin basımından sonra Ahmet Cevdet'in derecesi hareket-i altmışlıya yükseltilmiştir. Encümen-i Dâniş, Osmanlı tarihini üçe ayırmış ve H.1181-1241 (M.1767 /1768-1825 /1826) yılları arasında yazma görevini Ahmet Cevdet'e vermiştir. Ahmet Cevdet, Kırım Harbi sırasında üzerine aldığı eserin ilk üç cildini Târîh-i Cevdet adıyla tamamlayarak padişaha sununca 1854 yılında derecesi süleymaniyeye yükseltilmiş ve ardından 1855 yılında vak'anüvisliğe atanmıştır.

Kırım Harbi sırasında Avrupa ile ticarî ilişkiler artınca, arada doğabilecek hukukî problemlerin çözümüne yönelik olmak üzere Metn-i Metin adıyla bir kitap yazdırılmak için bir komisyon kurulur. Ahmet Cevdet, bu komisyona seçilir ve fık-hın muamelat kısmında Kitabül-Buyû adlı eseri yazmaya başlar, ancak Metn-i Metin tamamlanamadan komisyon dağılır.

1856 yılında Galata Mollası olur, 1857'de Mekke payesi alır. Meclis-i Âli-i Tanzimat'ta özel bir statüyle devam eden görevi üyeliğe dönüştürülür ve Cezâ kanunnâmesinin tamamlanmasındaki katkılarından dolayı Arâzi-i Seniye komisyonu başkanlığına getirilir. Bu görevi sırasında Arâzi kanunnâmesi, Tapu nizamnâmesi, talimatnâme ve tarifnâmesinin hazırlanmasında çalışır.

Bu resmî görevleri yanında bir yandan Târîh-i Cevdet'i yazmaya, öbür yandan Pîrîzâde Sâhib'in yarım bıraktığı İbn Haldun'un Mukaddimesi'nin tercümesini tamamlamaya çalışıyordu. Nihayet 1860 yılında Mukaddime'yi tamamlayarak yayımlar.

18 Mayıs 1861'de Rumeli'ni teftişe çıkan Sadrazam Kıbrıslı Mehmet Paşa'ya refakat eder. Sadrazam, Ahmet Cevdet'in hizmetlerinden memnun kalır ve rütbesini İstanbul payesine yükseltir. Rumeli yolculuğundan iki ay sonra İşkodra'da iç karışıklıklar başlayınca fevkalâde komiser sıfatı ile karışıklığı bastırmak üzere görevlendirilir. Bu bölgede iki ay kadar çalışır ve görevini başarıyla tamamlar. Bunun üzerine 23 Mayıs 1863'te Anadolu kazaskerliği payesi ile Bosna-Hersek müfettişliğine atanır. Burada da bir buçuk yıl görevde kalır ve bölgenin güvenliğe kavuşması için önemli işler yapar.

İstanbul'a dönünce Osmânî nişanıyla taltif edilir. Üyesi olduğu Meclis-i Vâlâ'nın yüklediği bir görevle Askerî Cezâ kanunnâmesinin hazırlanmasında çalışır.

Kozan ve çevresinde isyan başlayınca, emniyeti sağlamak için Derviş Paşa komutasında Fırka-i Islâhiyye adıyla bir askerî birlik kurulur ve bölgede gerekli idarî düzenlemeleri yapmak üzere Ahmet Cevdet görevlendirilir. Bu görevi de başarıyla tamamlayınca Ahmet Cevdet'in ilmiye rütbesi 13 Ocak 1866'da vezirliğe çevrilir. Böylece Ahmet Cevdet, çok sevdiği bilim mesleğinden uzaklaşarak yönetici sınıfa dâhil olur.

Bundan sonra Ahmet Cevdet Paşa, Halep, Bursa, Maraş, Yanya, Suriye valilikleri, Divân-ı Ahkâm-ı Adliye, Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dâiresi, Mecelle Cemiyeti reislikleri, Evkaf, üç defa Maarif, beş defa Adliye, Dâhiliye, Ticâret ve Ziraat nazırlıkları yapmış, bu görevlerinin her birinde önemli işler başarmıştır. Özellikle bir kaç kez getirildiği Mecelle Cemiyeti reisliğinde, ilk Türk medenî kanunu olan Mecelle'nin hazırlanmasını sağlamıştır. Bu resmî görevlerinden vakit buldukça yaptığı çalışmalarla Târîh-i Cevdet'in kalan bölümlerini tamamlamış, Takvîmü'l-Edvâr, Tezâkir, Ma'rûzat, Kısas-ı Enbiya gibi pek çok esere de imza atmıştır. Maarif nazırlığı sırasında İstanbul'da rüşdiyelerin bir üstünde sultânîlerin altında olmak üzere idadîleri açtırmış, sıbyan mekteplerini ve rüşdiyeleri ıslaha başlamış, eğitim programlarını geliştirmek için komisyon kurdurmuş ve ders kitapları yazımını programlamıştır. Ders kitapları yazılması için kendisinden yardım istenmesi üzerine de sıbyan mekteplerinde okutulmak üzere Kavâ'id-i Türkiyye'yi, münazara (tartışma) sanatıyla ilgili olarak Âdâb-ı Sedâd'ı, mantık dersleri için Mî'yâr-ı Sedâd'ı yazmıştır. Adliye nazırlığı sırasında da 1880 yılında Mekteb-i Hukuk'un açılışını yapmış, burada usûl-i muhakeme-i hukukiyye, ta'lim-i hitâbet ve belâgat-ı osmâniyye dersleri okutmuş ve belâgat-ı osmâniyye dersinin notlarını geliştirerek aynı adla bir kitap hazırlamıştır.

Ahmet Cevdet Paşa, uzun süren bu idarî görevleri sırasında çoğu kez kışkırtıcı sebebiyle umduğu bazı görevlere getirilmemesine rağmen devlet erkânı ile iyi geçinmiş, ancak Midhat Paşa ile bir türlü yıldızı barışmamış, onun gözden düşmesinde ve tutuklanmasında önemli roller üstlenmiştir.

Ahmet Cevdet Paşa, Bosna, İşkodra ve Kozan'da kazandığı mahallî problemleri aşma becerisini Girit isyanının bastırılmasında da göstermiştir.

Son olarak atandığı Adliye nazırlığı görevini Sadrazam Kâmil Paşa ile anlaşmazlığa düşmesi üzerine bırakır ve II.Abdülhamit tarafından 10 Mayıs 1890'da Mecâlis-i Âlî'ye tayin edilir. Uzun süren devlet ve ilim adamlığı görevlerinin ardından ömrünün son yıllarını çocuklarının eğitimine ve yarım kalan eserlerinin tamam-

lanmasına ayıran Paşa, 25 Mayıs 1895'te kısa süren bir hastalığın ardından Bebek'teki yalısında hayata gözlerini yumar ve Fatih Sultan Mehmed'in türbesinin haziresine gömülür.

Ahmet Cevdet Paşa, devlet adamı, hukukçu, tarihçi, dilci ve düşünür olarak yaşadığı dönemden günümüze kadar olan dönem içinde her kesimden yakın bir ilgi görmüş, çok sayıda makaleye, kitaba ve önemli toplantı ve anma programına konu olmuştur. Onu bu kadar önemli kılan sebeplerin en önemlisi, çalışkanlığı ve çok yönlü kişiliğidir.

Ahmet Cevdet Paşa, eğitim ve hukuk alanında pek çok kuruluşun temelini atmış, yönetiminde hazırlanan Mecelle ile ülkemizin ilk büyük millî hukuk vesikasını ortaya çıkarmış, tarih alanındaki eserleri ile belgeye dayalı tarihçilik anlayışını geliştirmiş, dil bilgisi kitapları ile son 150 yıl içinde ortaya konan dil çalışmalarını ve dil bilgisi eğitimini yönlendirmiş, düşünceleri ile Türk aydınlarının büyük bir kısmı üzerinde önemli etkiler bırakmıştır.

1.2. ESERLERİ

1.2.1. Manzum olanlar

1.2.1.1. Dîvançe

1.2.1.2. Dîvân-ı Sâ'ib Şerhinin Tercümesinin Tetimmesi

1.2.2. Eğitim ile ilgili olanlar

1.2.2.1. Mi'yâr-ı Sedâd

1.2.2.2. Âdâb-ı Sedâd

1.2.2.3. Mecnû'a-i Âliyye

1.2.2.4. Ma'lûmât-ı Nâfi'a

1.2.2.5. Eser-i Ahd-i Hamidî

1.2.3. Sosyoloji ile ilgili olanlar

1.2.3.1. Mukaddime-i İbn Haldun

1.2.3.2. Sosyalistlere Dâ'ir Bir Makaale

1.2.4. Hukuk ile ilgili olanlar

1.2.4.1. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye

1.2.4.2. Düstur

1.2.4.3. Risâletü'l-Vefâ

1.2.4.4. Şerh-i Kitâbü'l-Emânet

1.2.4.5. İcâr-ı Akar Nizamnâmesi

1.2.5. Tarih ile ilgili olanlar

1.2.5.1. Târîh-i Cevdet

1.2.5.2. Tezâkir-i Cevdet

1.2.5.3. Ma'rûzât

1.2.5.4. Kısâs-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ

1.2.5.5. Kırım ve Kafkas Târihçesi

1.2.5.6. Fıkarât-ı Târihiyye

- 1.2.5.7. İşkodra'ya Dâ'ir Mütalâanâmeler
- 1.2.5.8. Kozan ve Gâvurdağı Ahvâline Dâ'ir Bir Makaale
- 1.2.5.9. Halep Vilâyetine Dâ'ir Bazı Kayıtlar
- 1.2.5.10. Rumeli Teftişine Dâ'ir Vesikalar
- 1.2.5.11. Bosna-Hersek Teftişine Dâ'ir Vesikalar

1.2.6. Din ve fen bilimleri ile ilgili olanlar

- 1.2.6.1. Hulâsatü'l-Beyan fi Te'lifü'l-Kur'ân
- 1.2.6.2. Takvîmü'l-Edvâr
- 1.2.6.3. Ta'rifü'l-İrtifâ
- 1.2.6.4. Beyânü'l-Ünvan
- 1.2.6.5. Mecmû'a-i Ahmed Cevdet
- 1.2.6.6. Hilye-i Sa'âdet
- 1.2.6.7. Tercümeli Kur'ân-ı Kerim

1.2.7. Dille ilgili olanlar

- 1.2.7.1. Kavâ'id-i Osmâniyye
- 1.2.7.2. Medhal-i Kavâ'id
- 1.2.7.3. Kavâ'id-i Türkiyye
- 1.2.7.4. Tertîb-i Cedîd Kavâ'id-i Osmâniyye
- 1.2.7.5. Belâgat-i Osmâniyye

2. DEĞERLENDİRME

Ahmet Cevdet Paşa, Medhal-i Kavâ'id'in ortaya çıkışını, "Daha sonra tecrübeyle Kavâ'id-i Osmâniyye'nin yeni başlayanlara öğretilmesinde ve anlatılmasında zorluklar görüldüğünden onun bir özeti olmak üzere Medhal-i Kavâ'id adlı eseri yazdım, bir sene sonra o da öncelikle rüşdiye mekteplerinde okunmak üzere basılmıştır²." sözleriyle anlatır. Bu ilk baskı, taş basma olarak 55 sayfadır. Eser, daha sonraki yıllarda yedi baskı daha yapmıştır. Ancak baskılar arasında çok küçük farklar bulunmaktadır.

Eser Medhal-i Kavâ'id başlığı altında besmele ve şükür sözleriyle başlar. Ardından dilin insan hayatındaki önemi hadis ve ayetlerle izah edilir, peygambere, soyuna ve arkadaşlarına dua edilir. Dîbâce (önsöz) bölümünde ise devrin hükümdarının³ ilme ve eğitimin yaygınlaşmasına verdiği değerden ve yazarın meclis-i ma'arif-i umûmiyye üyesi olmasından dolayı Osmanlı dilinin öğrenilmesini kolaylaştırmak için yazılmış olan Kavâ'id-i Osmâniyye'nin her konuda bir kaynak olmasına rağmen yeni başlayanlara kolaylık sağlamak ve ilk kitaba bir başlangıç olmak üzere Medhal-i Kavâ'id'in kaleme alındığı anlatılır.

Muallimîne Lâzım Olan Ma'lûmat başlığı altında harfler ve harekeler hakkında bilgi verilir. Özellikle Türkçenin her bir ünlüsü için ayrı ayrı harekelerin kulanılması ile ilgili açıklamalar dikkat çekicidir.

Mukaddime'de Osmanlı lisanının teşekkülü, harfleri, harekeler ve diğer yazı işaretleri örneklerle anlatılır. Son olarak kelimeler, isim, sıfat, zamir, ism-i işaret, mübhemat, mastar, fiil, fiilden türemiş kelimeler ve edatlar olmak üzere dokuz bölüme ayrılır ve bu kelime türlerinden her biri bir bapta işlenir.

Birinci bapta isimler anlatılır. İsimlerin teklik, çokluk şekilleri, yalın, yükleme, yönelme ve ilgi hâli olmak üzere ismin halleri örneklerle açıklanır. Kavâ'id-i Osmâniyye'den farklı olarak burada Arapça ve Farsça isimlerle ilgili ayrı fasıllara yer verilmez, sadece Arapça, Farsça kelimelerin Farsça kuralla tamlama teşkil ettiklerine değinilir.

² Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir-i Cevdet 40-Tetimme*, s.45.

³ İlk baskıda Sultan Abdülmecid'in daha sonraki baskılarda Sultan Abdülaziz'in adı bulunmaktadır.

İkinci bapta sıfatlara geçilir. Sıfatın bir tanımı yapıldıktan sonra, Türkçe ve Farsçadaki sıfat tamlaması kuruluş düzeni bakımından karşılaştırılır. Arapça isimlerin cinsiyet kategorisi ve tamlama kuruluşunda bu hususun işleyişi anlatılır. Konunun ayrıntısı için Kavâ'id-i Osmâniyye'ye gönderme yapılır.

Üçüncü bap zamir hakkındadır. Zamirler, şahıs zamirleri, bunların hâl eki almış şekilleri ve bu zamirlerle kurulan iyelik gruplarının hâl ekleri ile çekim tablosu verilmek suretiyle anlatılır. Zamirler Arap dilinin gramer anlayışına uygun olarak 3. şahıstan başlatılmaktadır.

Dördüncü bapta işaret zamirleri ele alınır. İşaret zamiri olarak *bu, şu* ve *bu* iki zaminin çokluk şekilleri verilir.

Beşinci bapta mübhemat olarak adlandırılan *kendi, ne, kim* ve *kaç* zamirlerinin belirsizlik anlamıyla kullanılışları ve kaç anlamına gelen Farsça *çend* üzerinde durulur. Bu bölümde de ayrıntı için Kavâ'id-i Osmâniyye'ye baş vurulması istenir.

Altıncı bap master hakkındadır. **mAk** ekinin kullanılışı, fiillerin yazılışında ortaya çıkan bazı karışıklıklar anlatıldıktan sonra, masterlar mücerret yani kök hâlinde bulunan fiiller ve eklerle yeni anlamlar kazanan fiiller olmak üzere iki gruba ayrılır. Mücerret masterlar, ikili, üçlü, dörtlü kökler hâlinde verildikten sonra, geçişlilik, geçişsizlik ve özneye göre fiil çatıları üzerinde durulur. Hafif masterlar olarak ele alınan **mA** ekiyle yapılmış isim-fiillerle **IIk** ekiyle kuvvetlendirilmiş *te'kîdî* masterlar ve bunların hâl ekleri ile kullanılışı örneklerle anlatılır.

Yedinci bap da fiile ayrılmıştır. Ancak burada fiillerin basit ve birleşik çekimleri ile olumlu ve olumsuz çekimleri tablolar hâlinde verilir. Ardından sıfat-fiillere ve bunların hâl ekleri ile kullanılışına geçilir. Son olarak da zarf-fiiller ve bunların örnekleri üzerinde durulur.

Sekizinci bapta ise fiilden türemiş kelimeler ele alınmaktadır. İsm-i fâil, mübâлага-i ism-i fâil ve ism-i mef'ûlün Türkçedeki karşılıkları ile bazı fiilden isim yapma ekleri ve zarf-fiil ekleri bu bölümde işlenen eklerdir.

Dokuzuncu bapta edevat denilen ekler ve edatlar işlenmektedir. Bu bölümde Türkçe ve Türkçede kullanılan Farsça ve Arapça ekler ve edatlar örnek ibarelerle açıklanmaktadır.

Hâtime bölümünde cümle işlenmektedir. Zeyl-i risâle'de Türkçenin fiilleri ikili, üçlü, dördlü kökler hâlinde gruplandırılarak sıralanmakta, zaman zaman bu fiillerin yazılışında ortaya çıkan farklılıklara işaret edilmektedir.

Son olarak Fâide-i mühimme uyarısıyla Arapçadaki müennes ve müzekker isimlerin yazılışı ve bu kelimelerin Farsçadaki kullanılış şekli açıklanmaktadır.

Medhal-i Kavâ'id, Kavâ'id-i Osmâniyye'nin bir özeti olduğu ve yeni başlangıçlara, yani ortaokul öğrencilerine yönelik olarak hazırlandığı için dili sadedir. Bu eserde Arapça, Farsça gramer unsurlarına daha az yer verilmiş ve bu konularla ilgili ayrıntılı bilgi için Kavâ'id-i Osmâniyye'ye gönderme yapılmıştır.

Türkçenin bütün ünlülerini tam ve doğru olarak göstermek için ilk defa yeni bazı yazı işaretleri kullanılmıştır.

Ses ve söyleyişle ilgili olarak büyük ünlü uyumuna ve o dönemde yeni yeni teşekkül etmeye başlayan küçük ünlü uyumuna dair çok önemli bilgiler sunulmaktadır. Bütün kelimeler ve çekim şekilleri ince ve kalın sıradan kelimelere göre ayrı ayrı gösterilmiştir. Daha önceki dönemlerde görülen kelime ve eklerin yuvarlak ünlüyle yazılması geleneği, yerini bugünkü düz ünlülü şekillere bırakmaya başlamıştır. IÜ ekinin II şeklinin de kullanılması, *alur*, *gelür* gibi fiillerin *ahr*, *gelir* şeklinde telâffuz edildiğinin belirtilmesi, dönüşlülük zamirinin *kendi* yazılışının tercih edilmesi, küçük ünlü uyumu kuralının bu dönemde kökleşmeye başladığını göstermektedir.

İstanbul Türkçesinde $\tilde{n}$ sesinin n gibi telâffuz edildiğinin belirtilmesi de 19. yüzyılın ortalarında $\tilde{n}$ sesinin söyleyişten kalktığını gösteren önemli bir açıklamadır.

Yazar, 19. yüzyılın birinci yarısında görülen ses özelliklerine ve bilhassa yazı ile okuyuş arasında baş gösteren farklılıklara yeri geldikçe temas eder. Ardından yazılışı ve okunuşu aynı olan bazı kelimeleri değerlendirdikten sonra; "Her kelime böyle okunduğu gibi yazılmak iltizam olunmuş olsaydı hem kelimelerin okunuşunda su'ûbet olmaz ve hem de kaaidelerin zabtında böyle zihinler dolmaz idi." diyerek imlâ konusunun önemine işaret eder.

Kelime çekimine çok geniş bir yer ayrılmasına rağmen, Ahmet Cevdet Paşa'nın diğer dil bilgisi kitapları gibi, bu eserinde de kelime yapımına ayrı bir bölüm ayrılmamış, Türkçe kelimelerin yapısı, özellikle de fiiller, Arapça kelimeler gibi ikili, üçlü, dördlü kökler hâlinde tasnif edilmiştir.

İsim ve fiil çekimlerine Kavâ'id-i Osmâniyye'de I. teklik şahıstan başladığı hâlde, Medhal-i Kavâ'id'de Arapça sarfta olduğu gibi III. teklik şahıstan başlanmaktadır. Edatların ve eklerin ele alınışında, kelime türlerinin tasnifinde, hâl kategorisinin yalın, yükleme, yönelme, ilgi olmak üzere dört bölümde ele alınmasında yine hep Arap dilinin sarfının etkileri görülmektedir.

Daha sonra kaleme alınan diğer Osmanlı Türkçesinin dil bilgisi kitaplarının pek çoğunda olduğu gibi basit kipler arasında şart çekimine yer verilmemiş, yalnızca birleşik çekimleri yapmaya yarayan bir yardımcı fiil olarak değerlendirilmiştir.

Medhal-i Kavâ'id, okullarımızda dil bilgisinin bir ders kitabına bağlı olarak okutulması geleneğinin ilk halkası olması sebebiyle daha sonra yazılan diğer dil bilgisi kitapları üzerinde önemli izler bırakmıştır. Bu eserden sonra yazılan dil bilgisi kitaplarında uzun yıllar, Arap sarfının etkileri devam etmiş, Türk dilinin öğretiminde alfabeye dayalı ses bilgisi, kelime çekimine ve kelime türlerine bağlı şekil bilgisi, az sayıda örnekle sınırlandırılan cümle bilgisi anlayışı işlerliğini sürdürmüştür. Bu anlayış uzun bir süre çok fazla değişmemekle birlikte 1920 yıllardan sonra eserlerin bazılarında baş gösteren Fransız gramer anlayışı, özellikle kelime yapımı ve çekimi ile kelime türlerini belirleme konusunda bazı yenilikler getirmiştir.

3. KISALTMALAR

age. adı geçen eser

bk. bakınız

C. cilt

çev. çeviren

DTCF Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

dzl. düzenleyen

H. hicrî

hızl. hazırlayan

krş. karşılaştırma

M. milâdî

MEB Millî Eğitim Bakanlığı

Nu. numara

S. sayı

s. sayfa

TDAY Belleten Türk Dili Araştırmaları Belleten

TDK Türk Dil Kurumu

TDV Türkiye Diyanet Vakfı

TTK Türk Tarih Kurumu

Yay. yayınları

yön. yöneten

4. KAYNAKLAR⁴:

Reşid Rahmeti Arat, "Gramer İstılahları Hakkında", *Türk Dili*, C.IV, S.44, 1955, s.479-488.

Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C.II, İstanbul 1971.

Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Ankara 1986.

_____, *Dilimizin Grameri Üzerine*, Dergâh Yay., tarihsiz.

Ertuğrul Bilgili, "Ahmet Cevdet Paşa'nın Kavâ'id-i Osmâniyye Adlı Eserinde Dil Bilgisi Terimleri", *Türk Dili*, C.1996/II, S.540, 1996, s.651-672.

Ahmet Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, C.I, İstanbul 1302.

_____, *Tezâkir-i Cevdet 40-Tetimme*, (hızl. Cavid Baysun), TTK Yay., Ankara 1986.

_____, *Ma'rûzât*, (hızl. Yusuf Halaçoğlu), İstanbul 1980

_____, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa VI*, (hızl. Mahir İz), KTB Yay. 637, Ankara 1985.

_____, *Belâgat-ı Osmâniyye*, (hızl. Dr. Turgut Karabey - Dr. Mehmet Atalay), Erzurum 1999.

_____, *Takvîmü'l-Edvâr (Takvimler)*, (hızl. Remzi Demir - Yavuz Unat), Ankara 1996.

_____, *Kavâ'id-i Osmâniyye*, İstanbul 1268.

_____, *Medhal-i Kavâ'id*, İstanbul 1268.

_____, *Tertîb-i Cedîd Kavâ'id-i Osmâniyye*, İstanbul 1311.

_____, *Kavâ'id-i Türkiyye*, İstanbul 1299.

Muallim Cevdet, "Dârü'l-muallimin'in Yetmiş Birinci Sene-i Devriyyesi Vesilesiyle Müessesenin İlk Müdürü Cevdet Paşa'nın Hayat-ı İlmiyyesi Hakkında Konferans", *Tedrisat Mecmuası*, C.VIII, S.39, Haziran 1333, s.429-440.

Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1984.

⁴ Yazar adları soyadlarının ilk harfine göre, soyadı olmayan yazarların ikinci adlarının ilk harfine göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

A. Dilaçar, "Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi", *TDAY Belleten* 1971, Ankara 1989, s.83-145.

Cem Dilçin (dzl.), *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara 1983.

Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 1985.

_____, *Osmanlıca Dersleri*, İstanbul 1992.

Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, C.5, İstanbul 1977.

Veli Ertan, *Cevdet Paşa Hayatı Eserleri ve İlmî Değeri*, Ankara 1964.

Rekin Ertem, *Elifbe'den Alfabe'ye Türkiye'de Harf ve Yazı Meselesi*, İstanbul 1991.

Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, MEB Yay., İstanbul 1984.

Yusuf Halaçoğlu, "Kendi Kaleminden Ahmed Cevdet Paşa", *Ahmed Cevdet Paşa Semineri 27-28 Mayıs 1985, Bildiriler*, İstanbul 1986, s.1-6.

_____- M.Akif Aydın, "Cevdet Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.VII, İstanbul 1993, s.443-450.

Vecihe Hatiboğlu, *Türkçenin Ekleri*, TDK Yay., Ankara 1981.

_____, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, DTCF Yay., Ankara 1982.

İmlâ Kılavuzu, TDK Yay., Ankara 1996.

İbnülemin Mahmut Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, C.I, İstanbul 1988, s.236-240.

_____, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*, C.I, MEB Yay., İstanbul 1964, s.149-195.

Zeki İzgöer, *Ahmet Cevdet Paşa*, İstanbul 1999.

Seyit Ali Kahraman, *Ahmet Cevdet Paşa Eserlerinden Seçmeler*, İstanbul 1992.

Esra Karabacak, *Ahmet Cevdet Paşa'nın Dilbilgisi Kitapları*, (yön. Pof. Dr. Mehmet Akalın), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1986.

_____, "Ahmet Cevdet Paşa'nın Dilbilgisi Kitapları", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S.5, yıl: 1989, s.261-270.

_____, "Bergamalı Kadri'nin Müyessiretü'l-Ulûm'u ile Ahmet Cevdet Paşa'nın Dilbilgisi Kitaplarındaki Terimler Üzerine Bir İnceleme", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S.8, yıl: 1997, s.253-283.

_____, "Osmanlı Tarihinde Türk Dili Sorunu", *Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*, TTK Yay., Ankara 1994.

Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara 1992.

Agâh Sırrı Levend, *Türk Dilinin Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, TDK Yay., Ankara 1972.

Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (çev. Metin Kırıatlı), TTK Yay. Ankara 1988.

Ebul'ulâ Mardin, *Medenî Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*, TDV Yay. 217, Ankara 1996.

Ümit Meriç, *Cevdet Paşa'nın Cemiyet ve Devlet Görüşü*, İstanbul 1979.

Muallim Nâci, *Lûgat-ı Nâci*, İstanbul 1995.

Âli Ölmezoglu, *Cevdet Paşa Hayatı ve Eserleri*, Türkiyat Enstitüsü Mezu-niyet Tezleri Nu.9.

_____, "Cevdet Paşa", *MEB İslâm Ansiklopedisi*, C.III, İstanbul 1988, s.114-123.

Abdullah Ramiz Paşa, *Emsile-i Türkiyye*, (hızl. Emir İçhem İdben), TDK Yay., Ankara 1999.

Sir James W. Redhouse, *Turkish and English Lexicon*, İstanbul 1992.

Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 1987.

Bilâl Şimşir, *Türk Yazı Devrimi*, TTK Yay., Ankara 1992.

Ahmet Hamdi Tanpınar, *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1976, s.159-178.

_____, "Cevdet Paşa Hakkında Düşünceler I-II-III", *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul 1977, s.196-203.

Faruk K. Timurtaş, *Osmanlı Türkçesi Grameri*, İstanbul 1983.

Ahmet Topaloğlu, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1989.

Mertol Tulum vd., *Temel Türkçe Sözlük I-II-III*, İstanbul 1985.

Şerafettin Turan, "Cevdet Paşa'nın Kültür Tarihimizdeki Yeri", *Ahmet Cevdet Paşa Semineri 27-28 Mayıs 1985, Bildiriler*, s.13-20.

Türkçe Sözlük I-II, TDK Yay., Ankara 1999.

Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı, (22-23 Ekim 1993), TDK Yay., Ankara 1995.

Faik Reşit Unat, *Hicrî Tarihleri Miladî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, TTK Yay., Ankara 1984.

Halit Ziya Uşaklıgil, *Kavâid-i Lisân-ı Türkiyye*, (hızl. Kaya Türkay), TDK Yay., Ankara 1999.

Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul 1979.

M. Şakir Ülkütaşır, *Cevdet Paşa Hayatı Şahsiyeti Eserleri (1822-1895)*, Ankara 1945.

_____, *Atatürk ve Harf Devrimi*, TDK Yay., Ankara 1981.

MEDHAL-İ KAVÂ'İD

(2)MEDHAL-İ KAVÂ'İD

Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm

Elfâz-ı mâdiha-i hamd u şûkr ü senâ o vâhibü'l-atâyâ olan vâcip ta'âlâ hazretlerinin îfâ-yı farîza-i teşekkürüne masruf olsun ki nev-i benî âdemi sıfat-ı kelâm ile mevsuf ve ser-efraz edip mebbhas-ı meziyetle ⁵ و علم آدم الاسماء ile ma'rûf ve mümtaz eyledi ve kelime-i tayyibe-i salat u selâm o hâtime-i risâle-i risâlet ve maksûd-ı aslî-i mebâdî-i fitrat olan fahrü'l-enâm efendimize olsun ki nutk-ı belîğine ⁶ ان هو الا و حي يوحى ⁷ delâleti işâret-i kâfiye ve sıdk-ı tebliğine işâreti sarâhat-i vâfiyedir ve tarziye-i kâmile onun masâdır-ı ef'âl-i hayriyye olan ensap ve ashâbına olsun ki her biri îzâh-ı mübhemât-ı şerî'ate birer bap ve her birinin faslu'l-hitâb-ı hitâbeti izhâr-ı muzmerât-ı hakîkate bir kitap olmuştur.

⁵ Âdem'e isimleri öğretti (Bakara Suresi, 38).

⁶ Bana sözlerin tamamı verildi (Nevevî, Sahih-i Müslim I, Beyrut 1972, s.371) .

⁷ O ancak bir vahiydir (Necm Suresi, 4).

DÎBÂCE

Ba'de-zâ bu ebced-hân-ı mekteb-i ifâde ve istifâde olan Ahmet Cevdet-i kem-bizâ'a bu vechile takrîr-i mâ-fi'z-zamir eder ki nüsha-i neffise-i kemâlât-ı insâniyye ve mecmu'a-i cemîle-i sünûhat-i Sübhâniyye (3) ab-rû-yı dudmân-ı devlet-i Osmâniyye,⁸ سلطنة في الحماية الصمدانية سلطان العرب والعجم خليفة الله في العالم لا زال سرير es-sultan bini's-sultâne's-sultan Abdülmecid Han efendimiz hazretlerinin neşr-i ma'ârif-i emr-i ehemmine olan meyl ve rağbet-i şâhâneleri meşhûd-ı bâsıra-i cihâniyan oldukça herkes vüs'ü mikdârı bu bapta nakdîne-i iktidar etmekte olup bu abd-i âciz ü kaasır ise min-gayr-i liyâkat meclis-i ma'ârif-i umûmiyye âzâsından bulunduğum cihetle bu emr-i hayra dâir kuvve-i karîne iktidârımda hazır her ne var ise fiile getirmeği farîza-i zimmet bildiğimden bundan akdem lisân-ı Osmânînin teshîl-i tahsîline medar olmak üzere te'lif olunmuş olan Kavâ'id-i Osmâniyye bu bapta egerçi bir esas ve me'haz olmuş ise de mübtedîlere daha ziyâde mûcib-i yûsr ü suhûlet olmak ve kitâb-ı mezkûra medhal ittihaz olunmak için tarîk-i ahsar ve tarz-ı âhar üzere bir risâle te'lif olunarak Medhal-i Kavâ'id nâmiyle tesmiye olunmuştur.

⁸Osmanlı hanedanının yüz akı -Allah'ın himayesinde olan saltanat tahtı zarar görmesin- Acem ve Arabın sultanı, saltanat âleminde Allah'ın halifesi.

MUALLİMİNE LÂZİM OLAN MA'LÛMAT

Lisânımız lisân-ı Osmânî olup otuz iki harf ile tekellüm olunur. Hâlbuki kullanılan imlâ yirmi sekiz harften ibâret olan lisân-ı azbû'l-beyân Arabî imlâsı olduğundan Arabîde bulunmayan bâ-i Fârisî ve cîm-i Fârisî ve zâ-i Fârisî üçer nokta vaz'ıyla kullanılır. **Kâf-ı Fârisî** dahi ك böyle üzerine bir kol daha çekilerek yazılır. Bundan başka bir de kâf-ı Türkî vardır ki genizden gelir. Buna sağır kâf denilip üzerine (4) üç nokta vaz'olunur (sana, bana) ك ك ك ك ك ك gibi. Bu kâf şimdi İstanbulda nun gibi okunur. Harflerin imlâları bu sûretle idâre olunabilir. Ancak Arabîde üç hareke vardır ki *fetha*, *kesre*, *zammedir*. Türkîde dahi asıl hareke bunlar olup ekseriyâ *fetha* *alâmet-i elif*, *kesreye alâmet-i yâ*, *zammeye alâmet-i vav* yazılır ise de Kavâ'id-i Osmâniyyede tafsil olunduğu üzere *fetha* ile *kesre* ikişer kısma ve *zamme* dört kısma münkasım olarak lisânımızda sekiz türlü hareke bulunduğundan pek çok ke-limelerin okunuşunda su'ûbet çekiliyor. Meselâ ölmekten *öldü* ile olmaktan *oldu* ve bölmekten *böldü* ile bulmaktan *buldu* ve büzmekten *büzdü* ile bozmaktan *bozdu* ve bildirmekten *bildir* ile geçen yıl ma'nâsına *bıldır* birbirlerinden fark olunamaz. Bu iştibahları def için mukaddimen bazı işâretler vaz'olunmuş idi. Şöyle ki *fetha-i hafî* ile *fetha-i sakîle* beynini fark için öteden beri ola geldiği misilli sakîlelerde bir *elif* yazılır (bal) بال gibi ve eğer *elif* *fetha-i sakîle* ile harekelenir ise üzerine med işâreti vaz'olunur (al) آل gibi. *Zammeler* dahi ا ا ا ا ا ا ا ا ş u iki işâretle bir birinden tefrik olunur. Meselâ (ölmek *öldü*, olmak *oldu*, bölmek *böldü*, bulmak *buldu*, büzmek *büzdü*, bozmak *bozdu*) بولمق بولدى بولمق بولدى بولمق بولدى بولمق بولدى Bu işâretler olur ise *vav* hareke olup onlar olmaz ise harf olur. Meselâ süknâ makaamında (ev) او ile sayt ve şikâr ma'nâsına (av) او او او او او او او او denildikte hareke olur. İşte bu sûretle harekâtın birbirinden tefrik olunmasını Encümen-i Dâniş dahi tasdik ve imzâ (5) etmiştir. Fakat *kesre-i hafî* ile *kesre-i sakîlenin* birbirinden farkı olduğundan o dahi bir işâret ilâvesine muhtaç olmağla *kesre-i sakîleye* ا şöyle bir işâret vaz'olunsa meselâ geçen yıl ma'nâsına (bıldır) بيلدر yazılsa münâsip olacağından şu risâlede icâbına göre o sûretle tersim olunur.

Zikrolunan sekiz harekeyi mübeyyin cedveldir

<u>Fetha</u>	<u>kesre</u>	<u>zamme-i mebsûte</u>	<u>zamme-i makbûze</u>
<u>haffîfe</u> (el, bel) اَلْ بَلْ (ip, çit) چیت لپ (öz söz) اۆز سۆز (düz, yüz) دۆز یۆز			
<u>sakîle</u> (al, bal) اَلْ بَالْ (kır, yıl) قیر ییل (ok, tok) اوق طوق (buz, tuz) 9 بوز طوز			

Bazı harfler meselâ (sin, kâf, kâf-i Fârisî) گ س ک ağır hareke kabul etmeyerek dâimâ hafif harekeler ile kullanılır. (vav, sad, kaf) و ص ق bi'l-akîs ağır harekeler ile kullanılır ve eğer (sin) س ağır hareke ile harekelenecek olsa (ص) sad olmak lâzım gelir ve kezâ (sad) ص eğer hafif hareke ile harekelenecek olsa (س) sin olmak lâzım gelir. Ammâ harflerin ekserîsi böyle bir nev'i harekeye mahsus olmayıp hem hafif hem sakil hareke ile kullanılır. Bu vechile mezkûr işâretlere ihtiyâç messeder.

⁹ Özgün metinde bu iki kelimenin işareti yanlış kullanılmış.

MUKADDİME

Kaaide-i lisan bir lisânı doğru söyleyip yazmak fennidir. Kaaide-i lisân-ı Osmânî Osmanlı lisânını doğru söyleyip yazmak fennidir. Bu lisan Türkî ve Fârisî ve Arabîden mürekkeptir. Bu lisanda harf otuz ikidir.

ا ب پ ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ع ف ق ك گ ل م ن و ه ی

(6) **Zad** ekseriyâ (ظ) **za** gibi okunur *mâzî* gibi. (ك) **Kâf** bazen (ن) **nun** gibi söylenip **sağır kâf** denilir ve üzerine üç nokta konur (sana, bana) سَا سَ گَا gibi. Harfler harekeye muhtaçtır. Ancak bazen harfin kendi harekesi olup müteharrik denir ve bazen üst taraftaki harfin harekesiyle idâre olunup sâkin denir. Asıl hareke üçtür. *Fetha* yani üstün, *kesre* yani esre, *zamme* yani ötre dir. *Fetha* iki kısımdır. *Fetha-i hafîfe* (el, bel) اَلْ بَلْ gibi. *Fetha-i sakîle* (al, bal) اَلْ بَالْ gibi. *Kesre* dahi iki kısımdır. *Kesre-i hafîfe* (ip, çit) اِپ چِتْ gibi. *Kesre-i sakîle* (kır, yıl) اِپِر پِلْ gibi.

Zamme böyle iki kısımdır ki *zamme-i hafîfe* ve *zamme-i sakîledir*. Ancak bunların her birisi dahi ikişer kısma münkasım olarak *zamme* dört olur. *Zamme-i hafîfe-i mebsûta* (öz, söz) اَوْر سَوْرْ gibi. *Zamme-i hafîfe-i makbûza* sayı ma'nâsına olan (üç, yüz) اَوچ يُوْرْ gibi. *Zamme-i sakîle-i mebsûta* (ok, tok) اَوق طوقْ gibi. *Zamme-i sakîle-i makbûze* (buz, tuz) بَوْر طَوْرْ gibi. *Elif, ya, vav* böyle hareke alâmeti olduklarında onlara harf-i imlâ denir ve bazen bunlar Arabî ve Fârisî kelimelerde çekecek harf olup *elif fethayı*, *ya kesreyi*, *vav zammeyi* çeker (âkil, kerîm, makbûl, gedâ, tehî, sebû) عاقل كَرِیم مقبول كَدَا تَهی سَبُوْ gibi. Bu sebepten onlara harf-i med dahi denir. *Ha* dahi bazen *fetha* alâmeti olarak yazılıp ona dahi harf-i imlâ ve *hâ-yı resmiyye* denir (oda, hâne, ibâre) اَوطه خانه عِبَارَهْ gibi. Bir kelimenin ibtidâsında hareke-i hafîfe bulunur ise sonraki hareketler dahi hafif olmak lâzımdır (sevmek, istemek, görmek, gülmek) سَوْمَك اسْتَمَك كَوْمَك گُوْمَك gibi. (inanmak) اِنَامَقْ maddesi şazdır yani kaaideden hâriç olarak gelmiştir ve eğer kelimenin evvelinde sakil hareke (7) bulunur ise sonraki hareketler dahi sakil olmak lâzımdır (almak, satmak, kırmak, sormak, vurmak) اَلْمَقْ صَاتْمَقْ قَبْرْمَقْ صَوْرْمَقْ اَوْرْمَقْ gibi. Teşdit Türkîde kullanılmayıp Arabî ve Fârisî kelimelerde bir harfi iki kere okutturur (Muhammet, Ferruh) مُحَمَّد قَرَّحْ gibi. Harfler iki kısımdır. Biri kendinden sonraki harfe bitişmeyen harfler olup harf-i infisâl denir. Bunlar (elif, dal, zel, re, ze, je,

vav) اذرزو harfleridir. Diğeri kendinden sonraki harfe bitişen harfler olup harf-i ittisâl denir. Bunlar bâkî harflerdir. Zikrolunan hurûf-u hecâdan kelimeler terekküp eder. Kelime ağızdan çıkıp bir ma'nâyı ifâde eden şey'dir. Kelimeler dokuz nev'dir isim, sıfat, zamir, ism-i işâret, mübhemat, masdar fiil, fer'-i fiil, edevat. Bunların her birisi bir bapta beyan olunur.

BÂB-I EVVEL İSİM BEYÂNINDADIR

İsim şahıstan yâhut şeyden haber veren kelimedir *Ahmet* ve *kalem* gibi ki *Ahmet* bir şahsın adı olup ondan haber verir. *Kalem* dahi yazı yazılacak şeyden haber verir. İsimler müfret yâhut cem olur. Müfret bir şahıstan yâhut bir şeyden haber verir. Geçen misâller gibi. Cem birden ziyâde şahıstan yâhut şeyden haber verir ki her müfredin âhirine *IAr* getirildikte cem'olur *kâtipler, mektuplar, hâneler, evler* gibi. İsimlerin dört hâli vardır. Evvelkisi mücerret hâlidir ki isim kendi hâli üzere kullanılıp mübtedâ yâhut haber olur. Nitekim *İstanbul payitahttır* dediğimizde *İstanbul* mübtedâ *payitaht* haber olur. İkincisi mefûlün bihtir ki ismin âhiri meksur kılınıp alâmet olarak *ya* yazılır. *Kitabı severim* denildikte (8) *kitap* lâfzı gibi. Üçüncüsü mefûlün ileyhtir ki ismin âhiri meftuh kılınıp alâmet olarak *hâ-yı resmîyye* yazılır. *Derse çalış* denildikte *ders* lâfzı gibi ve eğer ismin âhirinde harf-i imlâ bulunursa bu iki sûrette dahi bir *ya* ziyâde kılınır. *Sahrâyı dolaştım, bahçeye girdim* gibi. Dördüncüsü izâfet hâlidir. İzâfet bir ismi bir isme rabtetmektir ki birine muzaf ve diğerine muzâfun ileyh denilir. Muzâfun ileyhin âhirine *sağır kâf* getirilerek takdim olunur ve muzâfın âhiri meksur kalınarak te'hîr kılınır. Nitekim *İstanbulun zevki* dediğimizde *İstanbul* muzâfun ileyh ve *zevk* muzaf olur ve eğer muzâfun ileyhin âhirinde harf-i imlâ bulunur ise bir *nun* ziyâde kılınır. *Odanın içi ve havanın letâfeti* gibi ve eğer muzâfın âhirinde harf-i imlâ bulunur ise bir *sin* ziyâde kılınır. *Evin odası, çayırın safâsı* gibi. Fakat *su* lâfzı şaz olup muzaf oldukça *suyu* muzâfun ileyh oldukça *suyun* denir ve bazen kaaidece *sunun* dahi denir. Zikrolunan ahvâl-i erba'anın tafsîli bu cedvelden malûm olur.

İzâfet

	<u>Mücerret</u>	<u>Mefûlün bih</u>	<u>Mefûlün ileyh</u>	<u>Muzâfun ileyh</u>	<u>Muzaf</u>
	kitap	kitabı	kitaba	kitabın	cildi
	oda	odayı	odaya	odanın	kapısı
	gedâ	gedâyı	gedâya	gedânın	efendisi
(9)	efendi	efendiye	efendiye	efendinin	safâsı
	kapı	kapıyı	kapıya	kapının	halkası

Âhirinde **kaf** olan Türkî isimlerde **kaf** harekelendiği vakit **gayına** tebdil olunur. Nitekim *ayak* lâfzında *ayağı*, *ayağa*, *ayağın* denilir. Bazen muzâfun ileyhten **sağır kâf** hazf olunup muzâfın kesresiyle iktifâ olunur *kitap cildi*, *bahçe safâsı*, *efendi bendesi*, *yalı bekçisi*, *oda kapısı* gibi. Aslı Fârisî ve Arabî olan isimlerde bazen kaaide-i Fârisiyye üzere dahi izâfet cârî olur. Şöyle ki muzâfa bir esre verilerek takdim ve muzâfun ileyh te'hir olunur *cild-i kitap*, *kenâr-ı bağ* gibi ki *kitabın cildi* ve *bâğın kenârı* demektir ve eğer muzâfın âhirinde **hâ-yı resmiyye** yâhut **ya** bulunur ise âhirine **hemze** getirilir (meyve-i bağ, vâlî-i belde) **میوه باغ والی بلده** gibi ve eğer **elif** yâhut **vav** bulunur ise **ya** getirilir (safâ-yı bağ, rû-yı dost) **صفاى باغ روى دوست** gibi ki bağ safâsı ve dostun yüzü demektir. Bu kaaide asıl Türkî kelimelerde cârî olmaz. Meselâ *çiftlik-i vâlî*, *oda-i hâne* denilemez.

BÂB-I SÂNÎ SIFAT BEYÂNINDADIR

Sıfat bir ismin hâl ve keyfiyetini bildirmek için o ismin yanına getirilen kelimedir. O isme dahi mevsuf denilir *siyah at*, *güzel araba* gibi ki *siyah* ve *güzel* sıfat ve *at* ile *araba* mevsuf olur. Kaaide-i Türkiyyece sıfat dâimâ mevsuftan evvel getirilir ve mevsuf cem'olsa bile sıfat yine müfret kullanılır *güzel evler*, *mürtefi yerler* gibi. Fârisî sıfatlar Fârisî isimlere rabtolunduklarında Fârisî kaaidesi üzere terkip olunmak dahi câiz olur. Şöyle ki izâfet sûretinde olduğu gibi mevsûfa (10) bir esre verilerek takdim ve sıfat te'hir olunur *esb-i siyah* ve *hâne-i dil-güşâ* ve *sadâ-yı bed* gibi ki *siyah at* ve *ferahlı hâne* ve *fenâ sadâ* demektir. Arabî kelimeler dahi bu kaaidece sıfat ve mevsuf olurlar. Ancak Arabîde müzekker yani erkek ve mü'ennes yani dişi i'tibârî olup mevsuf mü'ennes oldukta sıfat dahi mü'ennes getirilir. Bunda kaaide odur ki karı isimleri mü'ennestir *imre'e* gibi ve âhirinde **hâ-yı resmiye** yâhut **ta** olan isimler dahi mü'ennes i'tibar olunur *tezkire* ve *sahâbet* gibi. İşte bu mü'ennes isimler mevsuf olduklarında sıfatları dahi âhirine **ha** ilâvesiyle mü'ennes kılınır. Meselâ *imre'e-i hasene* ve *tezkire-i sâmiye* ve *sahâbet-i âliye* denilir *imre'e-i hasen* ve *tezkire-i sâmi* ve *sahâbet-i âli* denilmez. Bu dahi Arabî isimlere mahsus olup Türkî ve Fârisîde mü'ennes-i i'tibârî yoktur ve bu cihetle âhirinde **hâ-yı resmiye** bulunan Fârisî isimler mü'ennes sayılmaz. Meselâ *hâne-i vâsi* denilip *hâne-i vâsi'a* denilmez. Arabîde cem'ler dahi mü'ennes i'tibar olunduklarından cem'lerin sıfatları ekseriyâ mü'ennes getirilir *etibbâ-yı meşhûre*, *mekâtîb-i vâride* gibi ki meşhur tabipler ve gelen mektuplar demektir. Bu bahsin tafsîli Kavâ'id-i Osmâniyyededir.

BÂB-I SÂLİS ZAMİR BEYÂNINDADIR

Zamir ismin yerini tutan kelimedir *o*, *sen*, *ben* gibi ki *o* denildikte her kim murat ise onun ve *sen* denildikte hitap olunan adamın ve *ben* denildikte söyleyen adamın adı söylenmiş gibi olur. Zamir üç kısımdır gaaip, muhâtap, mütekellimdir ki gaaip *o*, muhâtap *sen*, mütekellim *ben*, olup cem'lerinde *onlar*, *siz*, *biz* denilir. Bunlarda (11) dahi ahvâl-i erba'a cârî olur. Ancak muzâfun ileyhın mütekellimlerinde **sağır kâf** yerine **mim** getirilir. Muzâfın dahi gaaipleri isim gibidir. Ammâ muhâtaplariyle mütekellimleri isimlere uymaz. Nitekim şu cedvelden ma'lûm olur.

İzâfet

<u>Mücerret</u>	<u>Mef'ûlün bih</u>	<u>Mef'ûlün ileyh</u>	<u>Muzâfun ileyh</u>	<u>Muzaf</u>
<i>o</i>	onu	ona	onun	kitabı
<i>sen</i>	seni	sana	senin	kitabın
<i>ben</i>	beni	bana	benim	kitabım
<i>onlar</i>	onları	onlara	onların	kitabı
<i>siz</i>	sizi	size	sizin	kitabınız
<i>biz</i>	bizi	bize	bizim	kitabımız

Muzafta dahi ahvâl-i erba'a cârî olup tafsîli şu cedvelden ma'lûm olur.

<u>Mücerret</u>	<u>Mef'ûlün bih</u>	<u>Mef'ûlün ileyh</u>	<u>Muzâfun ileyh</u>
<i>kitabı</i>	kitabını	kitabına	kitabının
<i>kitabın</i>	kitabını	kitabına	kitabının
<i>kitabım</i>	kitabımı	kitabıma	kitabımın
<i>kitabınız</i>	kitabınızı	kitabınıza	kitabınızın
<i>kitabımız</i>	kitabımızı	kitabımıza	kitabımızın

Bu cedvel âhirinde harf-i ittisal olan muzafların emsilesi olup âhirinde harf-i infisal olanların hâli dahi şu gelecek cedvelden ma'lûm olur.

(12) <i>emri</i>	emrini	emrine	emrinin
------------------	--------	--------	---------

<i>emrin</i>	emrini	emrine	emrinin
<i>emrim</i>	emrimi	emrime	emrimin
<i>emriniz</i>	emrinizi	emrinize	emrinizin
<i>emrimiz</i>	emrimizi	emrimize	emrimizin

Bazıları **mim** ile **sağır kâf**ın harekelendiği yerlerde umûmen bir **ya** yazarlar.

(emriniz, emrimiz, emrini, emrine, emrimi, emrime) امریکہ امریمی امریمه (emriniz, emrimiz, emrini, emrine, emrimi, emrime) امریکہ امریمی امریمه gibi ve bazıları dahi ittisâl sûretinden fark etmeyip gaaip sûretinin mef'ûlleriyle muzâfun ileyhinde bile yayı hazf ile (emrini, emrine, emrinin) امرنی امرنه امرنك yazarlar. Lâkin ekseriyâ kullanılan sâbık cedveldeki sûretlerdir. Âhirinde harf-i imlâ bulunan muzafaların ahvâli dahi böylece olup tefâsili işbu cedvellerden ma'lûm olur.

Âhirinde **hâ-yı resmiye** olanların misâlleri

<i>hânesi</i>	hânesini	hânesine	hânesinin
<i>hânen</i>	hâneni	hânene	hânenin
<i>hânem</i>	hânemi	hâneme	hânemin
<i>hâneniz</i>	hânenizi	hânenize	hânenizin
<i>hânemiz</i>	hânemizi	hânemize	hânemizin

Âhirinde **elif** olanların misâlleri

(13) <i>safâsı</i>	safâsını	safâsına	safâsının
<i>safân</i>	safânı	safâna	safânın
<i>safâm</i>	safâmı	safâma	safâmın
<i>safânız</i>	safânızı	safânıza	safânızın
<i>safâmız</i>	safâmızı	safâmıza	safâmızın

Âhirinde **ya** olanların misâlleri

<i>yalısı</i>	yalısını	yalısına	yalısının
<i>yalın</i>	yalını	yalına	yalının
<i>yalım</i>	yalımı	yalıma	yalımın
<i>yalınız</i>	yalınızı	yalınıza	yalınızın

*yalımız**yalımızı**yalımıza**yalımızın*

Müfred-i mütekellim ile müfred-i muhâtabın mücerretlerinde **mim** ile **kâf** sâkin olduğundan kelimenin âhirindeki **ya** bu vechile hazf olunur. Ammâ bazıları bunlarda dahi **yayı** hazf etmeyerek (yalın, yalım) **يَالِيْكَ** ve kezâ (efendin, efendim) **اَفنديْكَ اَفنديْم** yazarlar.

Âhirinde **vav** olanların misâlleri¹⁰

*kapusu**kapusunu**kapusuna**kapusunun**kapun**kapunu**kapuna**kapunun**kapum**kapumu**kapuma**kapumun**kapunuz**kapunuzu**kapunuza**kapunuzun**kapumuz**kapumuzu**kapumuza**kapumuzun*

¹⁰ Sonunda **vav** olan kelimelere örnek olarak verilen *kapu* kelimesi bu dönemde *kapı* şekline girmişti. Bu sebeple bu kelimenin geçtiği diğer yerlerde *kapı* okunuşu tercih edilmiştir.

(14) BÂB-I RÂBÎ İSM-İ İŞÂRET BEYÂNINDADIR

İsm-i işâret kendisiyle bir şeye işâret olunan kelimedir ki *bu* ve *şu* lâfızları olup cem'lerinde *bunlar* ve *şunlar* denilir. Bunlarda dahi ahvâl-i erba'a cârî olup taf-sili şu cedvelden ma'lûm olur.

MücerretMef'ûlün bihMef'ûlün ileyhMuzâfun ileyh*bu, şu*

bunu, şunu

buna, şuna

bunun, şunun

bunlar, şunlar

bunları, şunları

bunlara, şunlara

bunların, şunların

BÂB-I HÂMİS MÜBHEMAT BEYÂNINDADIR

Mübhemat belli etmeyerek bir şahsı yâhut bir şeyi iş'ar eden kelimelerdir. Bunların tafsîli Kavâ'id-i Osmâniyyededir. Burada fakat meşhur olanları beyan olunur. *Kendi* başkası karışmayarak bir şahsı yâhut bir şeyi iş'ar eder. Nitekim *filân bunu kendi yaptı* denilir ki *başkası karışmayarak yaptı* demek olur.

Sûret-i tasrîfi budur

kendi kendiler kendin kendiniz kendim kendimiz

Bazen **vav** ile (kendü) كندو yazılır. Fârisîde bu ma'nâya *hod* kelimesi kullanılır. Nitekim *re'y-i hodiyle* denilir ki *kendi re'yiyle* demektir. Arabîden bu makamda *bizzat* ve *bi'n-nefs* lâfızları kullanılır. Nitekim *filân bunu bizzat yâhut bi'n-nefs yaptı* denilir ki *kendi yaptı* demek olur. *Kim* bir şahıstan sual içindir. *Kim geldi* gibi yâhut ale'l-umum bir şahsı iş'ar (15) eder. *Kim gelirse gelsin* gibi. Cem'inde *kimler* denilir. *Ne* bir şeyden sual için *nedir ne oldu* gibi yâhut ale'l-umum bir şeyi iş'ar eder. *Ne olursa olsun* gibi. Cem'inde *neler* denilir. *Kaç* bir sayıdan sual içindir *sa'at kaçtır* gibi yâhut ale'l-umum bir sayı iş'ar eder *kaç olursa olsun* gibi. Fârisîde *çend* kullanılır *çend def'a* gibi ki *kaç def'a* demektir.

BÂB-I SÂDİS MASDAR BEYÂNINDADIR

Masdar bir işin ismi olup âhiri *mek* yahut *mak* olur. Bunda kaaide odur ki harekesi hafif olan masdarların âhiri *mek* olur *sevmek*, *silmek*, *sönmek*, *sürmek* gibi ve harekesi sakil olan masdarların âhiri *mak* olur *atmak*, *kırmak*, *sormak*, *bulmak* gibi. Bu *mek* ile *mak* edât-ı masdar olup onlar atıldıkta kelimenin madde-i asliyyesi kalır. Bu madde-i asliyye türlü sûretlere girerek fiiller ve fer'-i fiiller hâsıl olur ve o sûretlere sıyga denilir. Nitekim aşağıda gelecektir. Bu cihetle gerek fiillerin ve gerek fer'-i fiillerin aslı masdar olup cümlesi ondan teşa'up eder bu edât-ı masdarın mâ-kabli ekseriyâ sâkin olur *sevmek*, *yazmak* gibi ve bazen meksur olup kesreye alâmet olarak **ya** yazılır (erimek, acımak) *أريمك آجيمق* gibi ve bazen mazmum olup alâmet olarak **vav** yazılır (yürümek, okumak) *يؤرؤمك اوقومق* gibi ve bazen meftuh olup eğer fethası sakil olursa ona alâmet olarak **elif** yazılır (aramak, ağlamak) *أغلامق ارامق* gibi ve eğer fethası hafif olursa ona alâmet olarak **hâ-yı resmiye** yazılır (16) (ödemek, üremek) *اؤدمك اؤرمك* gibi bu **ha** bazen ihtisar için hazf olunur (eylemek, söylemek) *ايلمك سؤيلمك* gibi. Lâkin eğer kelimenin okunmasında iştibah vâki' olacak olur ise o vakit hanın hazfı câiz olmaz. Meselâ (bezemek) *بزمك* lâfzından eğer **ha** hazf olunacak olsa usanmak ma'nâsına olan *bezmek* gibi okunur. Velhâsıl bu hurûf-ı imlâ kelimeyi okutturmak için bir nev'i hareke olup icâbına göre bazen yazılır ve bazen yazılmaz. Meselâ *düzelmek* gibi okunmasın diye *düzlemek* masdarında **ha** yazılmak ve *düzülmek* masdarında **lâm**-dan evvel **vav** yazılmak lâzımdır. Ammâ *söylemek* masdarı **hasız bozulmak** masdarı **vavsız** yazılabilir. Zîrâ ikisinde dahi diğer kelimeye iştibah yoktur. Masdarlar iki kısımdır. Kısım-ı evvel mücerret masdarlardır. Masdar-ı mücerret madde-i asliyyesinde sonradan katılma harf olmayan masdardır. Bu da ya sünâî ya sülâsî yahut rübâî'dir. Zîrâ madde-i asliyyesi okunuşta ya iki harflidir *gelmek*, *gitmek*, *almak*, *satmak* gibi buna sünâî denir yahut üç harflidir *söylemek*, *istemek*, *usamak*, *ağlamak* gibi buna sülâsî denir yahut dört harflidir *aktarmak*, *bağışlamak* gibi buna rübâî denir. Fakat *demek*, *komak*, *yumak*, *yemek* masdarları şaz olarak birer harfli gelmişlerdir. Masdar-ı mücerredenin bazıı lâzım ve bazıı müte'addî'dir. Zîrâ masdarın ma'nâsı fâilin hâli olup gayrisine dokunmaz ise mef'ûl iktizâ etmeyip lâzım olur *yatmak*, *okumak* gibi ve eğer gayrisine dokunur bir iş olur ise o vakit mef'ûl iktizâ edip müte'addî (17) olur *kâğıdı kesmek*, *kalemi kırmak* gibi. Bazı masdar-

lar iki mef'ûle müte'addî olur *kitabı hocaya vermek* gibi. Masdarm ma'nâsı böyle fâilin işi olduğu haysiyetle mülâhaza olunur ise ma'lûm denir ve eğer fâilinden kat-ı nazarla mef'ûle müte'allik olması haysiyetle mülâhaza olunur ise mechul denir *kâğıt kesilmek, mektup yazılmak, mektebe gidilmek* gibi. Ma'lûmları mechul kılmanın kaaidesi odur ki eğer edât-ı masdarm mâ-kabli sâkin olup **lâm** olmaz ise bir **lâm** ilâvesiyle mechul olur sevmek *sevmek*, kırmak *kırılmak*, çekmek *çekilmek*, asmak *asılmak* gibi ve eğer edât-ı masdarın mâ-kabli **lâm** yâhut müteharrik olur ise **nun** ile mechul olur bilmek *bilinmek*, söylemek *söylenmek*, çiğnemek *çiğnenmek*, aramak *aranmak*, acımak *acınmak*, komak *konmak*, okumak *okunmak* gibi. Şaz olarak *eylemek* lâfzının mechûlünde *olunmak* denir *demek* lâfzının mechûlünde kaaidece *denmek* geldiği gibi. Şâz olarak *denilmek* dahi gelir. Kısım-ı sâni mezîdün fih olan masdarlardır. Masdar-ı mezîdün fih madde-i asliyyesinde sonradan katılma harf bulunan masdarlardır. Bunlar dahi dört nev'dir nev'-i evvel mutâva'at fiilleridir ki edât-ı masdardan evvel bir **nun** ilâve olunur çekmek *çekinmek*, sarmak *sarınmak*, örtmek *örtünmek*, görmek *görünmek*, bezemek *bezenmek*, aramak *aranmak* gibi. Bu sûrette **nun** ile mechul kılınan masdarların mechulleriyle mutâva'at sûretleri birbirine müşâbih olup ma'nâca fark olunur. Şöyle ki eğer fâiline nisbet olunur ise mutâva'at ve eğer fâili terk olunarak mef'ûle nisbeti i'tibar olunur ise mechul olur. Meselâ *bir adam kendi kendine yıkanmak* mutâva'at ve *esvap yıkanmak* mechul olur. Nâdir olarak (18) edât-ı masdarm mâ-kabli sâkin olan yerlerde dahi **lâm** ile mutâva'at yapılıp ve bu sûrette dahi mechûle müşâbih olup ma'nâca fark olunur. Meselâ ağaç hakkında *dikilmek* denirse mechul olur. Bir adam hakkında *ayak üzerinde dikilmek* denirse mutâva'at olur *sokulmak, yığılmak, yayılmak* dahi böyledir. Nev'-i sâni iştirâk ma'nâsını ifâde için kendisine **şin** ilâve kılınmış olan masdardır vurmak *vuruşmak*, kaçmak *kaçışmak* gibi *kavga etmek* ma'nâsına *çekişmek* dahi bu kabildendir. Şaz olarak *dokunmak* lâfzında **nun** sâkit olarak *tokuşmak* denir ve bazen bu **şin**, **nun** gibi mutâva'at ma'nâsını ifâde eder *savmak savuşmak*, katmak *katışmak* gibi. Nev'-i sâlis kendisine edât-ı ta'diye ilâve olunan masdarlardır. Edât-ı ta'diye **ta** harfiyle *dİr* lâfzıdır ki lâzımı müte'addî ederler uyumak *uyutmak*, gezmek *gezdirmek* gibi ve eğer kelime zâtında müte'addî ise bir kat daha müte'addî olur okumak *okutmak*, açmak *açtırmak* gibi. Bunda kaaide odur ki edât-ı masdarın mâ-kabli müteharrik olan yerlerde **ta** getirilir çiğnemek *çiğnetmek*, aramak *aratmak*, okşamak *okşatmak*, ayıklamak *ayıklatmak*, erimek *eritmek*, okumak *okutmak* gibi. Fakat bir harfli olan maddelerde *dİr* getirilir demek *dedirmek*, yemek *yedirmek* gibi ve kezâ edât-ı masdarın mâ-kabli sâkin olan yerlerde *dİr* getirilir gezmek *gezdirmek*, sarmak *sardırmak*, özenmek *özendirmek*, titsinmek *tit-*

sindirmek gibi. Fakat edât-ı masdarın mâ-kabli **ra** yâhut **lâm** olan sülâsî ve rübâ'î-lerde yine **ta** getirilir oturmak *oturtmak*, çıldırmak *çıldirtmak*, azalmak *azaltmak*, eksilmek *eksiltmek* gibi ve bir derece daha (19) müte'addî kılınmak istenirse **ta** ile müte'addî olana *dIr* ve *dIr* ile müte'addî olana **ta** ilâve olunur *okutturmak*, *gezdirtmek* gibi. Nev'-i râbi'a isimlerin âhirine **lâm-ı meftûha** ba'dehu edât-ı masdar ilâve-siyle yapılan masdarlardır *tellemek*, *pullamak* gibi *başlamak* dahi böyledir. Müte'addîleri dahi kaaide-i sâbika üzere *telletmek*, *pullatmak* gelir ve eğer **lâm**dan sonra **nun** getirilir ise mechul olur *tellenmek*, *pullanmak* gibi. Mutâva'at sûreti dahi böyledir *evlenmek*, *kederlenmek* gibi ve bazen sıfatlar dahi böyle **lâm** ve **nun** ile masdar olur *hastalanmak* gibi ve bazen **nun** yerine **şin** gelir ve bu sûret ekseriyâ sıfatlarda cârî olur *iyileşmek*, *hoşlaşmak* gibi ve bazen iştirak için **şin** getirilir *ellemek*, *elleşmek* gibi. Gerek masâdır-ı mücerrede ve gerek masâdır-ı mezîdün fihâ diğ-er bir kelime ile terekkün ederek masâdır-ı mürekkebe yapılır *aç kalmak*, *ateş yakmak*, *ziyâ vermek* gibi ve ekseriyâ bu sûretle Fârisî ve Arabî kelimeler ef'âl-i âmmece terekkün ederek masâdır-ı mürekkebe yapılır. Ef'al-i âmme *olmak*, *etmek*, *eylemek*, *kılmak* maddeleri olup *olmak* lâzım diğ-erleri müte'addî hükmündedir *mesrur olmak*, *yardım etmek*, *naz eylemek*, *i'âne kılmak* gibi *yapmak* maddesi dahi böyle müte'addî hükmünde tutularak ef'âl-i âmmeden olup bazı isimler ile terekkün eder *köşk yapmak*, *hâne yapmak*, *kitap yapmak* gibi *bulunmak* dahi *olmak* maka-amında kullanılır *hazır bulunmak*, *uyanık bulunmak* gibi. Bazen edât-ı masdara te'kit için hafiflerde *lik* sakillerde *lık* ilâve olunur *sevmeklik*, *yazmaklık* gibi ve bazen tahfif için (kâf) ك ile (kaf) ق hazf olunur *sevme*, *yazma* gibi. Asıl masdarın muzâfı ve muzâfun ileyhi gelmeyi (20) izâfet makaamında yalnız te'kidî ile tahfîfi kullanılır. Nitekim şu cedvellerden ma'lûm olur.

Masdarın ahvâl-i erba'asını mübeyyin cedveldir

<u>Mücerret</u>	<u>Mef'ûlün bih</u>	<u>Mef'ûlün ileyh</u>	<u>Muzâfun ileyh</u>
<i>sevmek</i>	sevmeği	sevmeğe	-
<i>sevmeklik</i>	sevmekliği	sevmekliğe	sevmekliğin
<i>sevme</i>	sevmeyi	sevmeye	sevmenin
<i>yazmak</i>	yazmağı	yazmağa	-
<i>yazmaklık</i>	yazmaklığı	yazmaklığa	yazmaklığın
<i>yazma</i>	yazmayı	yazmaya	yazmanın

Masdar-ı muzaf cedvelidir

hafif

sakil

	<u>te'kîdî</u>	<u>tahfîfî</u>		<u>te'kîdî</u>	<u>tahfîfî</u>
<i>onun</i>	sevmekliği	sevmesi		yazmaklığı	yazması
<i>onların</i>	sevmeklikleri	sevmeleri		yazmaklıkları	yazmaları
<i>senin</i>	sevmekliğin	sevmen		yazmaklığın	yazman
<i>sizin</i>	sevmekliğiniz	sevmeniz		yazmaklığınız	yazmanız
<i>benim</i>	sevmekliğim	sevmem		yazmaklığım	yazmam
<i>bizim</i>	sevmekliğimiz	sevmemiz		yazmaklığımız	yazmamız

Tahfîfîlerde bazen **ha** hafz olunur (sevmesi, yazması, sevmeleri, yazmaları) *سومه سى يازمه سى سوملرى يازملرى* gibi ve bazen sakillerde **ha** yerine **elif** yazılır (yazman, yazmanız) *يازماڭ يازماڭز* gibi. Edât-ı masdar **şine** (21) tebdil olunduktâ hâsıl-ı masdar olur *geliş, gidiş* gibi. Edât-ı masdarın mâ-kabli müteharrik olan maddelerde bir de **ya** getirilir *söyleyiş, çiğneyiş, arayış, eriyiş, okuyuş* gibi. Masdarlar müsbet ve menfî olur. Müsbet şimdiye dek zikrolunan misâller gibi. Menfî kendisine edât-ı nefy olan **mîm-i meftûha** ilâve kılınan masdarlardır *sevmemek, yazmamak, sevmeyiş, yazmayış* gibi ve bazen **mimin** fethasını beyan için **elif** yazılır ancak münâsîp olan bu **elif** sakillerde yazılıp hafiflerde **ha** yazılmaktır (sevmemek, yazmamak, sevmeyiş, yazmayış) *يازمايش سومه يش يازمايش* gibi. Zîrâ **hâ-yı resmiye** ekseriyâ fetha-i hafîfeye ve bazen fetha-i sakîleye alâmet olur. Ammâ **elif dâimâ** fetha-i sakîleye alâmet olarak yazılır.

BÂB-I SÂBİ FİİL BEYÂNINDADIR

Fiil üç zamandan birinde vâki işe delâlet eden kelimedir *geldi, geliyor, gelecek* gibi. Fiillerin sıygaları iki kısımdır ki basit sıygalar ve mürekkep sıygalar. Basit sıygalar yalnız madde-i asliyyenin hey'etinin değişmesiyle hâsıl olur. Bunların emsile-i muttaridesiyle berâber emsile-i muhtelifesi burada beyan olunur.

Masdar-ı hafifin müsbet ile menfisi bir yerde olarak sûret-i tasrîfi:

Ma'lûm

sevmek

sevmemek

(22) Mâzî-i şuhûdî

emsile-i muttaride

muhtelif

müfred-i gaaip	sevdi	sevmedi
cem'-i gaaip	sevdiiler	sevmediler
müfred-i muhâtap	sevdiin	sevmediin
cem'-i muhâtap	sevdiiniz	sevmediiniz
müfred-i mütekellim	sevdim	sevmedim
cem'-i mütekellim	sevdiin	sevmediin

Mâzî-i naklî

sevmiş	sevmemiş
sevmişler	sevmemişler
sevmişsin	sevmemişsin
sevmişsiniz	sevmemişsiniz
sevmişim	sevmemişim
sevmişiz	sevmemişiz

Muzâri

sever	sevmez
-------	--------

severler	sevmezler
seversin	sevmezsın
seversiniz	sevmezsınız
severim	sevmem
severiz	sevmeyiz

Hâl

seviyor	sevmiyor
seviyorlar	sevmiyorlar
seviyorsun	sevmiyorsun
seviyorsunuz	sevmiyorsunuz
seviyorum	sevmiyorum
seviyoruz	sevmiyoruz

İstikbal

sevecek	sevmeyecek
sevecekler	sevmeyecekler
seveceksin	sevmeyeceksin
seveceksiniz	sevmeyeceksiniz
seveceğim	sevmeyeceğim
seveceğiz	sevmeyeceğiz

Fi'l-i vücûbî

sevmeli	sevmemeli
sevmeliler	sevmemeliler
sevmelisin	sevmemelisin
sevmelisiniz	sevmemelisiniz
sevmeliyim	sevmemeliyim
sevmeliyiz	sevmemeliyiz

Fi'l-i iltizâmî

(23) seve	sevmeye
seveler	sevmeyeler
sevesin	sevmeyesin
sevesiniz	sevmeyesiniz
seveyim	sevmeyeyim

sevelim

sevmeyelim

Emr-i gaaip**Emr-i hâzır**müfretcemmüfretcem

sevsin

sevsinler

sev

sevin

sevmesin

sevmesinler

sevme

sevmeyin

Emr-i hâzırın cem'inde bazen bir de **za** getirilir *seviniz, sevmeyiniz* gibi.

Mechulsevmeksevmemek**Mâzî-i şuhûdî**

sevildi

sevilmedi

sevildiler

sevilmediler

sevildin

sevilmedin

sevildiniz

sevilmediniz

sevildim

sevilmedim

sevildik

sevilmedik

Mâzî-i naklî

sevilmiş

sevilmemiş

sevilmişler

sevilmemişler

sevilmişsin

sevilmemişsin

sevilmişsiniz

sevilmemişsiniz

sevilmişim

sevilmemişim

sevilmişiz

sevilmemişiz

Muzârî

sevilir

sevilmez

sevilirler

sevilmezler

sevilirsin

sevilmezsın

sevilirsiniz

sevilmezsınız

sevilirim	sevilmem
seviliriz	sevilmeyiz

Hâl

(24) seviliyor	sevilmiyor
seviliyorlar	sevilmiyorlar
seviliyorsun	sevilmiyorsun
seviliyorsunuz	sevilmiyorsunuz
seviliyorum	sevilmiyorum
seviliyoruz	sevilmiyoruz

İstikbal

sevilecek	sevilmeyecek
sevilecekler	sevilmeyecekler
sevileceksin	sevilmeyeceksin
sevileceksiniz	sevilmeyeceksiniz
sevileceğim	sevilmeyeceğim
sevileceğiz	sevilmeyeceğiz

Fi'l-i vücûbî

sevimli	sevilmemeli
sevilmeliler	sevilmemeliler
sevilmelisin	sevilmemelisin
sevilmelisiniz	sevilmemelisiniz
sevilmeliyim	sevilmemeliyim
sevilmeliyiz	sevilmemeliyiz

Fi'l-i iltizâmî

sevile	sevilmeye
sevileler	sevilmeyeler
sevilesin	sevilmeyesin
sevilesiniz	sevilmeyesiniz
sevileyim	sevilmeyeyim
sevilelim	sevilmeyelim

Emr-i gaaip

Emr-i hâzır

müfretcemmüfretcem

sevilsin

sevilsinler

sevil

sevinin

sevilmesin

sevilmesinler

sevilme

sevimeyin

Masdar-ı sakîlin kezâlik müsbet ile menfisi bir yerde olarak sûret-i tasrîfi.

Ma'lûm

yazmakyazmamak

Mâzî-i şuhûdî

yazdı

(25) yazmadı

yazdılar

yazmadılar

yazdın

yazmadın

yazdınız

yazmadınız

yazdım

yazmadım

yazdık

yazmadık

Mâzî-i naklî

yazmış

yazmamış

yazmışlar

yazmamışlar

yazmışsın

yazmamışsın

yazmışsınız

yazmamışsınız

yazmışım

yazmamışım

yazmışız

yazmamışız

Muzâri

yazar

yazmaz

yazarlar

yazmazlar

yazarsın

yazmazsın

yazarsınız

yazmazsınız

yazarım

yazmam

yazarız

yazmayız

Hâl

yazıyor

yazmıyor

yazıyorlar

yazmıyorlar

yazıyorsun

yazmıyorsun

yazıyorsunuz

yazmıyorsunuz

yazıyorum

yazmıyorum

yazıyoruz

yazmıyoruz

İstikbal

yazacak

yazmayacak

yazacaklar

yazmayacaklar

yazacaksın

yazmayacaksın

yazacaksınız

yazmayacaksınız

yazacağım

yazmayacağım

yazacağız

yazmayacağız

Fi'l-i vücûbî

yazmalı

yazmamalı

yazmalılar

yazmamalılar

yazmalısın

yazmamalısın

yazmalısınız

yazmamalısınız

yazmalıyım

yazmamalıyım

yazmalıyız

yazmamalıyız

Fi'l-i iltizâmî

yaza

yazmaya

yazalar

yazmayalar

yazasın

yazmayasın

yazasınız

yazmayasınız

yazayım

yazmayayım

yazalım

yazmayalım

(26) Emr-i gaaip

Emr-i hâzır

müfretcemmüfretcem

yazsın

yazsınlar

yaz

yazın

yazmasın

yazmasınlar

yazma

yazmayın

Mechulyazılmakyazılmamak**Mâzî-i şuhûdî**

yazıldı

yazılmadı

yazıldılar

yazılmadılar

yazıldın

yazılmadın

yazıldınız

yazılmadınız

yazıldım

yazılmadım

yazıldık

yazılmadık

Mâzî-i naklî

yazılmış

yazılmamış

yazılmışlar

yazılmamışlar

yazılmışsın

yazılmamışsın

yazılmışsınız

yazılmamışsınız

yazılmışım

yazılmamışım

yazılmışız

yazılmamışız

Muzâri

yazılır

yazılmaz

yazılırlar

yazılmazlar

yazılırsın

yazılmazsın

yazılırsınız

yazılmazsınız

yazılırım

yazılmam

yazılırsınız

yazılmayız

Hâl

yazılıyor	yazılmıyor
yazılıyorlar	yazılmıyorlar
yazılıyorsun	yazılmıyorsun
yazılıyorsunuz	yazılmıyorsunuz
yazılıyorum	yazılmıyorum
yazılıyoruz	yazılmıyoruz

İstikbal

(27) yazılacak	yazılmayacak
yazılacaklar	yazılmayacaklar
yazılacaksın	yazılmayacaksın
yazılacaksınız	yazılmayacaksınız
yazılacağım	yazılmayacağım
yazılacağız	yazılmayacağız

Fi'l-i vücûbî

yazılmalı	yazılmamalı
yazılmalılar	yazılmamalılar
yazılmalısın	yazılmamalısın
yazılmalısınız	yazılmamalısınız
yazılmalıyım	yazılmamalıyım
yazılmalıyız	yazılmamalıyız

Fi'l-i iltizâmî

yazıla	yazılmaya
yazılalar	yazılmayalar
yazılasın	yazılmayasın
yazılasınız	yazılmayasınız
yazılayım	yazılmayayım
yazılalım	yazılmayalım

Emr-i gaaip**Emr-i hâzır**müfretcemmüfretcemyazılsın
yazılmasınyazılınsınlar
yazılınasınlaryazıl
yazılmayazılın
yazılmayın

Müfred-i muhâtaplarda bulunan (sIn) سین lâfzından bazen **ya** hazf olunarak سن yazılır (seversin, yazmalısın) سورسن یازملیسن gibi. Hâl sıygalarında bazen **ha** hazf olunarak meselâ (seviyor, yazıyor, söylüyor, yazılıyor, kullanılır) سويور يازيور قوللائيور gibi masdarlarda olduğu gibi fiil sıygalarında dahi bazen edât-ı nefy olan **mim**den sonra hafiflerde **ha** sakillerde **elif** yazılır (sevmemiş, sevmiyor, sevmemeli, yazmamış, yazmıyor, yazmamalı) سومه مش سومه يور سومه ملي يازمامش يازمايور يازماملي gibi. Sâirleri dahi buna kıyas oluna. Fi'l-i vücûbünün cem'-i gaaipleri ekseriyâ edât-ı haber olan *Dir* ile kullanılır *sevmelidirler, yazmaladırlar* gibi. Şimdiye dek zikrolunan sıygalar edât-ı masdarın (28) mâ-kabli sâkin olanların misâlidir. Mûteharrik olanların sûret-i tasrîfi dahi böyle olup onların yalnız emsile-i muhtelifesi yani müfred-i gaaip sıygalarının ma'lûm ve mechul ve müsbet ve menfîsi ayrı ayrı beyan olunur.

Mûteharrik olanların sûret-i tasrîfi:¹¹**Masdar-ı ma'lûm müsbet***bellemek*Mâzî-i şuhûdîMâzî-i naklîMuzârîHâlİstikbal

belledi

bellemiş

beller

belliyor

belleyecek

Fi'l-i vücûbîFi'l-i iltizâmîEmr-i gaaipEmr-i hâzır

bellemeli

belleye

bellesin

belle

Menfîsi*bellememek*

bellemedi

bellememiş

bellemez

bellemiyor

bellemeyecek

bellememeli

bellemeye

bellemesin

¹¹ Bu başlık özgün metinde yoktur.

Masdar-ı mechul müsbet*bellenmek*

bellendi	bellenmiş	bellenir	belleniyor	bellenecek
bellenmeli	bellene	bellensin	bellen	

Menfisi*bellenmemek*

bellenmedi	bellenmemiş	bellenmez	bellenmiyor	bellenmeyecek
bellenmemeli	bellenmeye	bellenmesin	bellenme	

Edât-ı masdarın mâ-kabli meftuh olan masdar-ı sakîlin emsile-i muhtelifesi**Masdar-ı ma'lûm müsbet***aramak*

(29) aradı	aramış	arar	arıyor	arayacak
aramalı	araya	arasın	ara	

Menfisi*aramamak*

aramadı	aramamış	aramaz	aramıyor	aramayacak
aramamalı	aramaya	aramasın	arama	

Masdar-ı mechul müsbet*aranmak*

arandı	aranmış	aranır	aranıyor	aranacak
aranmalı	arana	aransın	aran	

Menfisi*aranmamak*

aranmadı	aranmamış	aranmaz	aranmıyor	aranmayacak
aranmamalı	aranmaya	aranmasın	aranma	

Edât-ı masdarın mâ-kabli meksur olanların emsile-i muhtelifesi**Masdar-ı ma'lûm müsbet***taşımak*

taşıdı	taşımış	taşır	taşıyor	taşıyacak
taşımalı	taşıya	taşısın	taşı	

Menfisi*taşımamak*

taşımadı	taşımamış	taşımaz	taşımıyor	taşımayacak
taşımamalı	taşımaya	taşımasın	taşıma	

Masdar-ı mechul müsbet*taşınmak*

(30) taşındı taşınmış taşınır taşınıyor taşınacak
 taşınmalı taşına taşınsın taşın

Menfisi*taşınmamak*

taşınmadı taşınmamış taşınmaz taşınmıyor taşınmayacak
 taşınmamalı taşınmaya taşınmasın taşınma

Edât-ı masdarın mâ-kabli mazmum olanların emsile-i muhtelifesi**Masdar-ı ma'lûm müsbet***okumak*

okudu okumuş okur okuyor okuyacak
 okumalı okuya okusun oku

Menfisi*okumamak*

okumadı okunmamış okumaz okumuyor okumayacak
 okumamalı okumaya okumasın okuma

Masdar-ı mechul müsbet*okunmak*

okundu okunmuş okunur okunuyor okunacak
 okunmalı okuna okunsun okun

Menfisi*okunmamak*

okunmadı okunmamış okunmaz okunmuyor okunmayacak
 okunmamalı okunmaya okunmasın okunma

Mürekkep sıygalar

Fi'l-i i'âne ile yapılır. (31) Fi'l-i i'âne masdarı ve sâir sıygaları olmayıp yalnız mâzîleriyle sıyga-i şartiyyesi kullanılan maddedir.

Mâzî-i şuhûdîsi

<u>Müfred-i</u>	<u>Cem'-i</u>	<u>Müfred-i</u>	<u>Cem'-i</u>	<u>Müfred-i</u>	<u>Cem'-i</u>
<u>gaaip</u>	<u>gaaip</u>	<u>muhâtap</u>	<u>muhâtap</u>	<u>mütekellim</u>	<u>mütekellim</u>
idi	idiler	idin	idiniz	idim	idik

Mâzî-i naklîsi

imiş imişler imişsin imişsiniz imişim imişsiz

Sıyga-i şartiyyesi

ise iseler isen iseniz isem isek

Yukarıda mezkur olan basit sıygaların müfred-i gaaipeleri işbu fi'l-i i'ânenin mâzî-i şuhûdîsiyle terekküp ettikte hikâye fiilleri ve mâzî-i naklîsiyle terekküp ettikte rivâyet fiilleri ve sıyga-i şartiyyesiyle terekküp ettikte ef'âl-i şartiyye hâsıl olur. Fakat besâitin mâzî-i şuhûdîsi fi'l-i i'ânenin mâzî-i naklîsiyle terekküp etmez. Bu sebepten rivâyet-i mâzî-i şuhûdî yoktur. İşbu mürekkep sıygaların emsile-i muttaridesi fi'l-i i'ânenin tasrifiyle olur. O dahi şimdi beyan olunmuş olduğundan mürekkebâtın emsile-i muttaridesini tahrîre hâcet kalmayıp onların yalnız emsile-i muhtelifesi beyan olunur.

Hikâye fiilleri

Hikâye-i mâzî-i şuhûdî Hikâye-i mâzî-i naklî Hikâye-i muzâri

sevdi idi sevmiş idi sever idi

Hikâye-i hâl Hikâye-i istikbal Hikâye-i fi'l-i vücûbî Hikâye-i fi'l-i iltizâmî

(32) seviyor idi sevecek idi sevmeli idi seveydi

Rivâyet fiilleri

Rivâyet-i mâzî-i şuhûdî Rivâyet-i mâzî-i naklî Rivâyet-i muzâri

- sevmiş imiş sever imiş

Rivâyet-i hâl Rivâyet-i istikbal Rivâyet-i fi'l-i vücûbî

seviyor imiş sevecek imiş sevmeli imiş

Rivâyet-i fi'l-i iltizâmî

seveymiş

Ef'âl-i şartiyye

Mâzî-i şuhûdî-i şartî Mâzî-i naklî-i şartî Muzâri-i şartî

sevdi ise sevmiş ise sever ise

Hâl-i şartî İstikbal-i şartî Fi'l-i vücûbî-i şartî Fi'l-i iltizâmî-i şartî

seviyor ise sevecek ise sevmeli ise sevse

Hikâye-i fi'l-i iltizâmî ve rivâyet-i fi'l-i iltizâmî ile fi'l-i iltizâmî-i şartînin asılları *seve idi* ve *seve imiş* ve *seve ise* olup **ha** ile (i) ۱ hazf olunmuştur. Sâir sıygalarda dahi tahfif için bazen (i) ۱ hazf olup meselâ *sevdiydi*, *sevmişti*, *severmiş*, *seviyormuş*, *sevecekse*, *sevmeliyse* denilir. Mürekebâtın sakilleri dahi böylece tasrif olup onları ayrıca beyâna hâcet (33) yoktur. Fiillerin mazmûnu bazen isimler gibi muzaf olup sıyga-i sıla denir *onun sevdiği*, *senin sevdiğin*, *benim sevdiğim* gibi. Bunların ahvâl-i erba'ası dahi vardır *sevdiği*, *sevdiğini*, *sevdiğine* gibi ve sıyga-i sılanın mâzîsi ve istikbal ile hâli olup üçünün de ahvâl-i erba'ası bu cedvellerde beyan olunur.

Sıyga-i sılanın ahvâl-i erba'ası *sevmek*.¹²

Mücerret Me'ûlün bih Me'ûlün ileyh Muzâfun ileyh

Hafif

		Mâzî	
<i>sevdiği</i>	sevdiğini	sevdiğine	sevdiğinin
<i>sevdikleri</i>	sevdiklerini	sevdiklerine	sevdiklerinin
<i>sevdiğin</i>	sevdiğini	sevdiğine	sevdiğinin
<i>sevdiğiniz</i>	sevdiğinizi	sevdiğinize	sevdiğinizin
<i>sevdiğim</i>	sevdiğimi	sevdiğime	sevdiğimin
<i>sevdiğimiz</i>	sevdiğimizi	sevdiğimize	sevdiğimizin

		İstikbal	
<i>seveceği</i>	seveceğini	seveceğine	seveceğinin
<i>sevecekleri</i>	seveceklerini	seveceklerine	seveceklerinin
<i>seveceğin</i>	seveceğini	seveceğine	seveceğinin
<i>seveceğiniz</i>	seveceğinizi	seveceğinize	seveceğinizin
<i>seveceğim</i>	seveceğimi	seveceğime	seveceğimin
<i>seveceğimiz</i>	seveceğimizi	seveceğimize	seveceğimizin

(34) Hâl

<i>sevmekte idiği</i>	sevmekte idiğini	sevmekte idiğine	sevmekte idiğinin
<i>sevmekte idikleri</i>	sevmekte idiklerini	sevmekte idiklerine	sevmekte idiklerinin

¹² Bu başlık özgün metinde yoktur.

<i>sevmekte idiğın</i>	<i>sevmekte idiğini</i>	<i>sevmekte idiğine</i>	<i>sevmekte idiğinin</i>
<i>sevmekte idiğınız</i>	<i>sevmekte idiğinizi</i>	<i>sevmekte idiğinize</i>	<i>sevmekte idiğinizin</i>
<i>sevmekte idiğim</i>	<i>sevmekte idiğimi</i>	<i>sevmekte idiğime</i>	<i>sevmekte idiğimin</i>
<i>sevmekte idiğimiz</i>	<i>sevmekte idiğimizi</i>	<i>sevmekte idiğimize</i>	<i>sevmekte idiğimizin</i>

Sakil**yazmak****Mâzî**

<i>yazdığı</i>	<i>yazdığını</i>	<i>yazdığına</i>	<i>yazdığının</i>
<i>yazdıkları</i>	<i>yazdıklarını</i>	<i>yazdıklarına</i>	<i>yazdıklarının</i>
<i>yazdığın</i>	<i>yazdığını</i>	<i>yazdığına</i>	<i>yazdığının</i>
<i>yazdığınız</i>	<i>yazdığınızı</i>	<i>yazdığınıza</i>	<i>yazdığınızın</i>
<i>yazdığım</i>	<i>yazdığımı</i>	<i>yazdığıma</i>	<i>yazdığımın</i>
<i>yazdığımız</i>	<i>yazdığımızı</i>	<i>yazdığımızı</i>	<i>yazdığımızın</i>

İstikbal

<i>yazacağı</i>	<i>yazacağını</i>	<i>yazacağına</i>	<i>yazacağının</i>
<i>yazacakları</i>	<i>yazacaklarını</i>	<i>yazacaklarına</i>	<i>yazacaklarının</i>
<i>yazacağın</i>	<i>yazacağını</i>	<i>yazacağına</i>	<i>yazacağının</i>
<i>yazacağınız</i>	<i>yazacağınızı</i>	<i>yazacağınıza</i>	<i>yazacağınızın</i>
<i>(35) yazacağım</i>	<i>yazacağımı</i>	<i>yazacağıma</i>	<i>yazacağımın</i>
<i>yazacağımız</i>	<i>yazacağımızı</i>	<i>yazacağımıza</i>	<i>yazacağımızın</i>

Hâl

<i>yazmakta idiği</i>	<i>yazmakta idiğini</i>	<i>yazmakta idiğine</i>	<i>yazmakta idiğinin</i>
<i>yazmakta idikleri</i>	<i>yazmakta idiklerini</i>	<i>yazmakta idiklerine</i>	<i>yazmakta idiklerinin</i>
<i>yazmakta idiğın</i>	<i>yazmakta idiğini</i>	<i>yazmakta idiğine</i>	<i>yazmakta idiğinin</i>
<i>yazmakta idiğınız</i>	<i>yazmakta idiğinizi</i>	<i>yazmakta idiğinize</i>	<i>yazmakta idiğinizin</i>
<i>yazmakta idiğim</i>	<i>yazmakta idiğimi</i>	<i>yazmakta idiğime</i>	<i>yazmakta idiğimin</i>
<i>yazmakta idiğimiz</i>	<i>yazmakta idiğimizi</i>	<i>yazmakta idiğimize</i>	<i>yazmakta idiğimizin</i>

Bazılar *idiği* maddesini bu makamlarda *vav* ile yazarlar (*idüği*, *idüğünü*, *idüğüne*) *يدوكى ايدوكينى ايدوكنه* gibi ve bazen *idiği* makaamında *olduğu* *yâhut bulunduğ*u kullanılarak zamân-ı hâl sıyga-i sılası yapılır ve onlar dahi ber-vech-i sâ-bık tasrif olunurlar. Masâdır-ı mücerrededen beş adet sıyga daha müştak olup rabıt sıygaları denilir ki bir kelâmı diğer kelâma rabtederler. Bunların emsile-i muttari-

desi olmayıp yalnız bir sıygadan ibârettirler. Cümlesinin ma'lûm ve mechul ve müsbet ve menfîleri ile birlikte olarak ale't-tertip zirde beyan olunur.

Rabıt sıygaları:¹³

sevmek maddesinden müştak olanlar

<u>sıyga-i</u>	<u>sıyga-i</u>	<u>sıyga-i</u>	<u>sıyga-i</u>	<u>sıyga-i</u>
<u>atfiyye</u>	<u>ta'kibiyye</u>	<u>intihâ'iyye</u>	<u>ibtidâ'iyye</u>	<u>tevkîtiyye</u>
sevip	seviecek	sevince	seveli	sevdikçe
sevmeyip	sevmeyicek	sevmeyince	sevmeyeli	sevmedikçe
(36) sevilip	sevilicek	sevilince	sevilleli	sevildikçe
sevilmeyip	sevilmeyicek	sevilmeyince	sevilmeyeli	sevilmedikçe

yazmak maddesinden müştak olanlar

yazıp	yazıcak	yazınca	yazalı	yazdıkça
yazmayıp	yazmayıcak	yazmayınca	yazmayalı	yazmadıkça
yazılıp	yazılıcak	yazılınca	yazılalı	yazıldıkça
yazılmayıp	yazılmayıcak	yazılmayınca	yazılmayalı	yazılmadıkça

bellemek maddesinden müştak olanlar

belleyip	belleyicek	belleyince	belleyeli	belledikçe
bellemeyip	bellemeyicek	bellemeyince	bellemeyeli	bellemedikçe
bellenip	bellenicek	bellenince	belleneli	bellendikçe
bellenmeyip	bellenmeyicek	bellenmeyince	bellenmeyeli	bellenmedikçe

aramak maddesinden müştak olanlar

arayıp	arayıcak	arayınca	arayalı	aradıkça
aramayıp	aramayıcak	aramayınca	aramayalı	aramadıkça
aranıp	aranıcak	aranınca	aranalı	arandıkça
aranmayıp	aranmayıcak	aranmayınca	aranmayalı	aranmadıkça

acımak maddesinden müştak olanlar

acıyıp	acıyıcak	acıyınca	acıyalı	acıdıkça
(37) acımayıp	acımayıcak	acımayınca	acımayalı	acımadıkça

¹³ Bu başlık özgün metinde yoktur.

acınıp	acınıcak	acınınca	acınalı	acındıkça
acınmayıp	acınmayıcak	acınmayınca	acınmayalı	acınmadıkça

okumak maddesinden müştak olanlar

okuyup	okuyıcak	okuyunca	okuyalı	okudukça
okumayıp	okumayıcak	okumayınca	okumayalı	okumadıkça
okunup	okunıcak	okununca	okunalı	okundukça
okunmayıp	okunmayıcak	okunmayınca	okunmayalı	okunmadıkça

BÂB-I SÂMİN FER'-İ FİİL BEYÂNINDADIR

Fer'-i fiil ma'nâ-yı masdarî ile mevsuf olan zattan haber veren kelimedir. Bu dahi üç kısımdır. Kısım-ı evvel ism-i fâil ile ism-i mef'ûldür ki edât-ı masdarın yerine **nun** getirilip **nunun** mâ-kabli dahi meftuh kındıkta masdar-ı ma'lûmdan alınanlara ism-i fâil masdarı mechulden alınanlara ism-i mef'ûl denilir ve bu fethâyı beyan için sakillerde **elif** yazılır. Meselâ *sevmek* ve *yazmak* masdarlarının ism-i fâili *seven* ve *yazan* gelir ve *sevimek* ve *yazılmak* masdarlarının ism-i mef'ûlü *sevilen* ve *yazılan* gelirler. Bunlar dahi sâir isimler gibi *IAr* ile cem'olurlar *sevenler*, *yazanlar* ve *sevilenler*, *yazılanlar* gibi. Bunlar edât-ı masdarın mâ-kabli sâkin olanların misâlleri olup edât-ı masdarın mâ-kabli müteharrik olanların misâlleri dahi zirde beyan olunur.

(38) İsm-i fâil

müfret

söyleyen

arayan

acıyan

okuyan

cem

söyleyenler

arayanlar

acıyanlar

okuyanlar

İsm-i mef'ûl

müfret

söylenen

aranan

acınan

okunan

cem

söylenenler

arananlar

acınanlar

okunanlar

Gerek ism-i fâillerin ve gerek ism-i mef'ûllerin sakillerinde olan **elif** bazen hafz olunur (olanlar, acıyanlar) **أولئک آجیلر** gibi. İsm-i fâil madde-i asliyyeye *IcI* ilâvesiyle dahi hâsıl olur *sevici*, *yazıcı*, *söyleyici*, *arayıcı*, *okuyucu* gibi. Mübâlagâ-i ism-i fâil sıygaları *işitken*, *solugan*, *bilgiç*, *dalgıç* vezinleri üzere gelir. Lâkin muttariden her maddeden gelmez. İsm-i mef'ûl mâzî-i naklî sıygası üzere dahi gelir *yazılmış*, *okunmuş* gibi. Bu sûrette bu sıyga mâzî-i naklînin mechûlü ile mef'ûl beyinde müşterek olmuş olur. Kısım-ı sâni sıfat-ı müşebbehe sıygalarıdır ki zirde beyan olunur *delik*, *bitik*, *çürük*, *keskin*, *pişkin*, *açık*, *kırık*, *soluk*, *dalgın*, *sıngın*. Bunların bazıları ism-i fâil ve bazıları ism-i mef'ûl ma'nâsınadır. Ancak bunlar dahi muttariden her maddeden gelmezler. Kısım-ı sâlis hâl terkibidir ki fi'l-i iltizâmînin müfred-i gaaip sıygasının âhirlerine hafiflerde *rek* sakillerde *rak* ilâvesiyle olur *severek*, *yazarak*, *söyleyerek*, *arayarak*, *sevilerek*, *yazılarak*, *söylenerek*, *aranarak* gibi. (39) Arabînin gerek masdarları ve gerek fer'-i fiilleri lisânımızda pek çok kullanılır. Onların tafsîli Kavâ'id-i Osmâniyyedir.

BÂB-I TÂSÎ EDEVAT BEYÂNINDADIR

Edevat başlı başına bir ma'nâya delâlet etmeyip belki kelimelerin birbiriyle terekübünde âlet olarak kullanılan kelimelerdir ki zirde ale't-tafsîl beyan olunur. *Üzere* edât-ı isti'lâdır ki şeyin üstü demek ma'nâsını ifâde eder *ayağı üzere durdu, yüzü üzere geldi* gibi ve eğer muzaf makaamında gelirse gaaiplerde *üzerine, üzerlerine* muhâtaplarda *üzerine, üzerinize* mütekellimlerde *üzerime, üzerimize* denilir bu ma'nâya Fârisîden *ber* Arabîden *alâ* kullanılır *ber-vech-i sâbık* ve *ale'l-acele* gibi ki vech-i sâbık üzere ve acele üzere demektir. *İçin* edât-ı ta'lildir ki bir hükmün illetine ilhak olunur *sana kitap için geldim* ve *ders almak için mektebe giderim* gibi. Fârisîden *beray* Arabîden *li-ecl* kullanılır *berâ-yı hâtır* ve *li-ecl'l-müzâkere* gibi ki hâtır için ve müzâkere için demektir ve bazen yalnız lâm kullanılır *li-sebebin* gibi ki bir sebep için demektir. *İle* musâhabet içindir ki ma'iyet ma'nâsını ifâde eder *yola arkadaş ile çık* gibi. Bu ma'nâya Fârisîden *bâ* Arabîden *ma'a* kullanılır *bâ-hacet* ve *ma'a'l-memnûniye* gibi ki hacet ile ve memnûniyet ile demektir ve bazen *ile* isti'âne için olup vâsita ve âlet olan şeye ilhak olunur *bıçak ile kestim* gibi ve bazen tahfif için *elif* ve *ya* hafz olunur *arkadaşla* ve *bıçakla* gibi. *DAn* bir şeyin mebd'e'ini beyan eder. Nitekim *İstanbul'dan Mısır'a dek gittim* denildikte yolun ibtidâsı (40) *İstanbul'dan* olduğunu beyan eder veyâhut bir şeyin menşe'ini beyan eder *seni sevdiğimden nasîhat ediyorum* gibi veyâhut bir şeyin aslını beyan eder *gümüşten zarf yapturdım* gibi veyâhut kül olan şeye ilhak olunup ondan diğer bir şeyin cüz'ü olduğunu ifâde eder *şu etten bir parça kes* gibi. *Meclis-i ma'ârif â'zâsmdan fi-lan* ibâresi dahi bu kabildendir. Fârisîden *ez* ve Arabîden *min* ile *an* kullanılır *ez-cân u dil* ve *min-el-kadim* ve *an-â'zâ-yı meclis* gibi ki can ve gönülden ve eskiden ve meclis â'zâsından gibi demektir. Muzaflara ilhak olundukta sûret-i isti'mâlî *onun kitabından, onların kitabından, senin kitabından, sizin kitabınızdan, benim kitabımdan, bizim kitabımızdan*. Zamirler ile sûret-i isti'mâlî *ondan, onlardan, senden, sizden, benden, bizden*. İsm-i işâretle sûret-i isti'mâlî *bundan, bunlardan, şundan, şunlardan*. Sıyga-i sîla ile sûret-i isti'mâlî *sevdiğinden, sevdiklerinden, sevdiğinden, sevdiğinizden, sevdiğimden, sevdiğimizden, yazdığından, yazdıklarından, yazdığından, yazdığınızdan, yazdığımın, yazdığımızdan*. Bunlar zamân-ı mâzî sıygaları olup zamân-ı istikbal ile zamân-ı hâl sıygaları dahi bunlara kıyas ile ma'lûm olur. Bu *DAn* lâfzı bazen mâzî-i şuhûdînin cem'-i mütekellimine ilhak olunup bu sûrette

fi'l-i mâzî masdar ma'nâsına olur *sevdikten, yazdıktan başka* gibi. *DA* zarfiyet içindir *ramazanda sâim oldum, İskenderiye'de oturdum* gibi. Bu dahi muzaflara ve zamirlere ve ism-i iştâretlere ve sıla sıygalarına ilhak olunup *DAn* gibi kullanılır ve mâzî-i (41) şuhûdînin cem'-i mütekellimine ilhak olundukta yine fi'l-i mâzî masdar ma'nâsına olarak vakit ma'nâsı müstefâd olur *sevdiğe, yazdığa* gibi ki sevdiği vakitte yazdığı vakitte demek olur. Fârisîden *der Arabîden fî* kullanılır *der-zemin* ve *fi's-semâ* gibi ki yerde ve gökte demek olur. *Dek* intihâ içindir ki bir şeyin müntehâsına ilhak olunur *Mısır'a dek gittim* gibi ki yolun müntehâsı Mısır olduğunu ifâde eder. Bazen te'kit için evveline *çak* getirilir *çak sabâha dek uyudum* gibi ve bazen *değîn* kullanılır *akşama değîn bekledim* gibi. Fârisîden bu makamda *tâ* kullanılır *tâ be-sabah* gibi ki *çak sabâha dek* demek olur. Arabîden dahi *ilâ* kullanılır. Nitekim *ile'l-an* denilir ki *bu âna dek* demek olur. *Gibi* teşbih içindir ki lâhik olduğu kelimeye diğer bir şey'in benzediğini ifâde eder. Nitekim *bal gibi üzüm* denildikte üzümün bala benzediğini ifâde eder ve *üzüm* müşebbeh ve *bal* müşebbehün bih olur. Fârisîden *çü* ve *çün* Arabîden *kâf* kullanılır *çü mâh* ve *çün mâh* ve *ke'l-evvel* gibi ki ay gibi ve evvelki gibi demektir ve bazen *gibi* lâfzı vakit ma'nâsına olur. Nitekim *o geldiği gibi ben gittim* denir ki *geldiği anda* demek olur. Nitekim bu dahi edât-ı teşbihtir. Lâkin kelâmın evveline dâhil olup *meselâ* makamında kullanılır. *CA* edât-ı temyizdir ki bir hükmün cihetini beyan eder. Nitekim *ma'lûmatça ben ona fâikim* denildikte *ma'lûmat cihetiyle* demek olup cihet-i te-fevvuku beyan eder. Fârisîde sıfatların âhirine *elif*, *nun*, *ha* getirilerek bu ma'nâ ifâde olunur *âkilâne hareket etti* gibi ki *akıllıca hareket etti* demek olur. Bu *CA* lâfzı eğer sıfatlara lâhik olur ise sıfatın (42) ma'nâsını taklil eder *ağırca* gibi ki *biraz ağır* demektir. *İken* edât-ı hâldir ki bir fiilin vukû'unda fâilin yâhut mefûlün ne hâlde olduğunu ifâde eden söze lâhik olur. Nitekim *at üzerinde iken selâm verdi* denildikte *at üzerinde* kelâmı selâm veren adamın selâm verdiği vakitte ne hâlde olduğunu ifâde eder ve *kuş uçar iken vurdum* denildikte *uçar* kelâmı kuşun vurulduğu vakitte olan hâlini beyan eder. *Ki* bir cümlemin mazmûnunu bir şeye rabteder. Nitekim *o ki dün gelmişti güzel adamdır* denildikte *ki* lâfzı cümlesini zamîr-i gaaibe sıfat olmak üzere rabteder ve bazen *ki* yerine *kim* kullanılır. *Dahi* iki şeyi bir hükümde teşrik eder *ben geldim o dahi geldi* gibi ki gelmek fiilinde o benimle müşterek oldu demek olur ve bazen muhaffef olarak *o da geldi* denir. *Hem* bu dahi iki şeyi bir hükümde teşrik eder *hem ben sevildim hem o sevildi* gibi veyâhut iki hükmü bir şeyde teşrik eder *hem yazdı hem okudu* gibi ki yazmak ve okumak bir hüküm olup bir adamda berâber bulunduklarını ifâde eder. *Yâhut* terdit içindir *gelir yâhut haber gönderir* gibi ve bazen muhaffef olarak *ya haber gönderir* denilir. *Vav*

Arabî ve Fârisîde edât-ı âtîf olup lisân-ı Osmânîde dahi kullanılır. Lâkin Arabîde dâimâ meftuh okunur *lâfz* ve *ma'nâ*, *ifâde* ve *istifâde* gibi. Ammâ Fârisîde aslâ okunmayıp yalnız üst taraftaki kelimenin âhirini mazmum okutturur *bay ü gedâ*, *lâfz u ma'nâ* gibi. Fakat o kelimenin âhîrinde *hâ-yı resmiye* yâhut harf-i med bulunan yerlerde *vav* mazmûm okunur *hâne vü kâşâne*, (43) *gedâ vü şah* gibi. Lisân-ı Osmânîde iki sûretle isti'mâlî câizdir. *sIz* ve *değil* edât-ı nefy olup *sIz* isimleri *değil* sıfatları nefy eder *edepsiz edip değil* gibi. *sIz* lâfzı masdarlara ilâve olundukta *ya* ve *nun* ile kullanılır *gelmeksizin*, *oturmaksızın* gibi. Fârisîden *sIz* ma'nâsına *bî*, *değil* ma'nâsına *nâ* kullanılır *bî-edep nâ-makbûl* gibi. *Mim* bu dahi edât-ı nefydir. Ancak masdarlar ile fiillere ve fer'-i fiillere mahsustur. Sûret-i isti'mâlî yukarıda geçti. *Hiç* nefy-i te'kit içindir *hiç gelmedi* gibi. *mI* lâfz-ı istifham içindir *şu görünen taş mıdır* gibi. Bu *mI* lâfzı dâ'imâ mes'ûlün anı her ne ise ona ilhak olunur. Meselâ *İzmir'e gittin mi* denildikte gitmek fiilinin vukû'undan sual olmuş olur ve *İzmir'e mi gittin* denildikte gittiği ma'lûm olup gittiği yer İzmir midir diye sual olmuş olur ve *İzmir'e vapur ile mi gittin* denildikte İzmir'e gittiği ma'lûm olup ne ile gittiğinden sual olur. *Vapur ile İzmir'e geçen hafta mı gittin* denildikte vapur ile İzmir'e gittiği ma'lûm olup vaktinden sual olmuş olur. Böyle suallerin cevâbında eğer sâil tasdik olunacak ise edât-ı tasdik olan *evet* kullanılır. Meselâ *İzmir'e gittin mi* denildikte cevâben *evet* denilir ise *gittim* demek olur ve eğer reddolunacak ise *hayır* lâfzı kullanılır. Meselâ şu sualin cevâbında *hayır* denildikte *gitmedim* demek olur. *mI* lâfzının fi'l-i mâzî-i şuhûdiye sûret-i ilhâkı *sevdi mi*, *sevdiiler mi*, *sevdiin mi*, *sevdiiniz mi*, *sevdim mi*, *sevdiik mi*. Fi'l-i muzâri'e sûret-i ilhâkı *sever mi*, *severler mi*, *sever misin*, *sever misiniz*, *sever miyim*, *sever miyiz*. (44) Mâzî-i nakliye ve hâle ve istikbâle ve fi'l-i iltizâmiyye sûret-i ilhâkı dahi muzâri'e olan sûret-i ilhâkı gibi olup onlar dahi buna kıyas oluna. Ancak edât-ı hasrıdır ki dâhil olduğu kelimeye bir hükmün mahsus olmasını ifâde eder. Meselâ *filân kişi ile İstanbul'a bu gün ancak ben gittim* denildikte benden başka kimse gitmedi demek olur ve *onunla ben ancak İstanbul'a gittim* denildikte başka yere gitmedim demek olur ve *ben İstanbul'a ancak onunla gittim* denildikte başkasıyla gitmedim demek olur ve *ben onunla İstanbul'a ancak bu gün gittim* denildikte başka gün gitmedim demek olur. Arabîden bu makamda *fakat* kullanılır ve bazen *ancak* lâfzı cümlelere dâhil olup istidrâk ma'nâsını ifâde eder. Yani üst taraftaki kelâmdan gelen vehmi def eder. Nitekim *çok iş gördü ancak kadri bilinmedi* denildikte *iş gördü* kelâmından *elbette kadri bilinmiştir* gibi bir şey tevehhüm olunup o hâtırayı def için *ancak kadri bilinmedi* denilir. Arabîden bu makamda *lâkin* kullanılır ve bazen *fakat* lâfzı bu ma'nâda dahi kullanılır. *cık* ve *cık* edât-ı tasgirdir *gümüşçük*, *altıncık* gibi ve bazen bunlara birer

za ilâve olunur *gümüşçeğiz*, *altıncağız*, *yemekçeğiz*, *sucağız* gibi. Fârisîden **çe** kullanılır *dîvânçe* gibi ki *divâncık* demek olur. *lik* ve *lık* sıfatlara lâhik olursa edât-ı masdariyyet olur *güzellik*, *uzunluk* gibi. Bu ma'nâya Arabîde **yâ-i müşeddede** ile **ta** kullanılır *kâtibiyyet* gibi ki kâtiplik demektir ve eğer isimlere lâhik olursa edât-ı mahalliyyet olur *güllük*, *çalılık* gibi. *II* ve *IU* edât-ı nisbettir *İstanbul*, *Bursalı*, *devletlü*, *inâyetlü* gibi. Fârisîde kelimenin âhirine bir **ya** getirilir (45) *İstanbulî*, *Bursevî* gibi. Arabîde edât-ı nisbet dahi **yadır** ancak şeddelidir *Arabiyyü'l-asl* ve *kelime-i Arabiyye* ve *ahvâl-i felekiyye* gibi. *Ye* ve *ya* te'kit için cümlelere lâhik olur *sevdin ya*, *yazdın ya* gibi ve bazen **ya** hazf olunup yalnız fetha kalır *gelsene*, *baksana* gibi. *A* edât-ı nidâdır *a sultânım*, *a cânım* gibi. *İşte* edât-ı tenbihtir ki mütekellimin ifâdesine muhâtabın dikkat eylemesini ihtar eder *işte bak*, *işte şu keyfiyetin hakîkati böyledir* gibi.

HÂTİME

Cümle bir sıfat bir mevsûfa isnat olunarak muhâtaba fâide-i tamme ifâde eden sözdür. Buna kelâm dahi denir. Bu dahi iki kısımdır. Evvelkisi cümle-i fiiliyyedir ki fiil ile fâilden tereküp eder. Çünkü her fiilin fâili olduğundan her fiil fâiliyle berâber cümle olur *yaz geçti, kış geliyor, sen aldandın, ben kazandım* gibi. İkincisi cümle-i ismiyyedir ki mübtedâ ile haberden tereküp eder. Nitekim *efendi âkildir* denildikte *efendi* mübtedâ ve *âkil* haber ve *dîr* edât-ı haber olup cümlesi cümle-i ismiyye olur menfîlerinde *değil* kullanılır. Tafsîli zirde beyan olunur.

Cümle-i ismiyye-i müsbete

o âkildir
onlar âkildirler
sen âkilsin
siz âkilsiniz
ben âkilim
biz âkiliz.

Cümle-i ismiyye-i menfiyye

o âkil değildir
onlar âkil değildirler
sen âkil değilsin
siz âkil değilsiniz
ben âkil değilim
biz âkil değiliz.

Cümle-i ismiyye bazen fi'l-i i'âne ile rabtolunup onun dahi menfisinde *değil* lâfzı kullanılır.

Müsbet

o âkil idi
onlar âkil idiler
sen âkil idin

siz âkil idiniz
ben âkil idim
biz âkil idik

(46) Menfi

o âkil değil idi
onlar âkil değil idiler
sen âkil değil idin
siz âkil değil idiniz
ben âkil değil idim
biz âkil değil idik.

Cümlelerin mütemmimâtı üçtür. Evvelkisi hâldir *ben sevinerek gelirim* denildikte *sevinerek* gibi ve *ben sana nasîhat etmiş iken sen tutmadın* denildikte *etmiş iken* gibi ve *sen çocuk iken âkil idin* denildikte *sen çocuk iken* gibi. Arabîde bazı sıfatların âhiri meftuh kılınarak ve âhirine tenvin denilen gizli **nun** getirilerek hâl yapılır *memnûnen gelirim* gibi ki *sevinerek gelirim* demek olur. İkincisi temyizdir *ma'lûmatça ben ona fâikim* denildikte *ma'lûmatça* gibi ve *senin mektebe devâmm âkilâne bir harekettir* denildikte *âkilâne* gibi. Üçüncüsü müte'allikat-ı fiildir ki mef'ûller ile *üzere, için, ile, DAn, DA, dek, gibi* edatlarının lâhik oldukları kelimelerdir. Nitekim *kitabı al, derse çalış, akşamdan sabâha dek mektepte oturup baban gibi âlim ol* ibâresinde olan *kitabı, derse, akşamdan sabâha dek, mektepte, baban gibi* lâfızları *al ve çalış ve oturup ve ol* fiillerinin müte'allikaatı olurlar.

ZEYL-İ RİSÂLE

Lisân-ı Osmânîde zebanzet olan masâdir-ı mücerrede bi'l-istikrâ zabt olunup bazı kavâid dahi ilâve olunarak risâleye zeyl kılınmıştır ve iki sûretle yazılması câiz olan masdarların bir sûreti dahi sahîfenin kenarına yazılmıştır.

SÛNÂ'Î

(47) öpmek, atmak, itmek, ötmek, açmak, acımak, içmek, uçmak, adamak (آدامق), ödemek, erimek, aramak, ermek, örmek, üremek, vurmak, ezmek, azmak, üzmek, uzamak, esmek, eşmek, aşmak, üşümek, asmak, akmak, okumak, ekmek, eğmek, anmak, öğmek, onmak, elemek, almak, ölmek, olmak, ulumak, emmek, ummak, inmek, uvmak, oymak, uymak, uyumak, batmak, bitmek, biçmek, budamak (بودامق), burmak, bürümek, bezmek, bezemek, büzmek, bozmak, boşamak, pişmek, basmak, boğmak, bakmak, bıkmak, bükmek, bilmek, bilemek, bölmek, bulmak, bulamak, banmak, binmek, bunamak, büyümek, boyamak, tepmek (تپمق), tütme, çatmak, çitme, çürümek, çizmek, çözmek, çisemek, coşmak, çakmak, çıkmak, çekmek, çökmek, çelmek, çalmak, ditmek, dizmek, düzmek,deşmek, düşmek, döşemek, dikmek, dökmek, değmek, döğmek, delmek, dilemek, denemek, dinmek, dönmek, seçmek, sermek, sürmek, sürümek, sezme, süzmek, sökmek, silmek, sinmek, sönme (سؤمك سؤيؤمك), sevmek, şaşmak, şişmek, sapmak, satmak, saçmak, sarmak, sormak, sıyırmak, susmak, susamak, sağmak, sığmak, soğumak, sıkmak, sokmak, salmak, solmak, solumak, sanmak, sınmak, sınamak, sunmak, savmak, sıvamak, saymak, soymak, tapmak, tatmak (طامق داتمق), tutmak, taramak, tozamak, taşmak, taşımak, doğmak, takmak, tıkmak, tıkmak, dokumak, donmak, dalmak (طالمق دالمق), dalmak, dolmak, dolamak (طولامق دولامق), tanımak, dayamak, doymak, duymak, kapmak, kapamak, kıymak, kopmak, katmak, kaçmak, kuçmak, kocamak (قوجامق قوجالمق), kırmak, kurmak, korumak, kurumak, kazmak, kazımak, kızmak, kaşımak, koşmak, kasmak, kısmak, kusmak, kakmak, kokmak, kalmak, kılmak, kanmak, kanamak (قنامق قانمق), konmak, kovmak, kaymak, kıymak (قيمق قويمق), koymak, (48) gitmek, gütmek, geçmek, göçmek, gedmek, germek, girmek, görmek, kürümek, gezmek, kesmek, küsmek, gelmek, gülmek,

gömmek, giymek, vermek, yapmak, yetmek, yatmak, yutmak, yedmek, yermek, yarmak, yaramak (يارامق يرامق), yormak, yürümek, yüzmek, yaşamak (ياشامق يشامق), yağmak, yığmak, yakmak, yıkmak, yıkamak, yenmek, yelemek, yalamak (يالامق يلامق), yılmak, yolmak, yamamak (يامامق يامامق), yummak, yanmak, yunmak, yaymak.

Fâide

(çürümek, sürümek, yürümek) چۆرىمىك سۆرىمىك يۆرىمىك ve bunların emsâli masdarlar böyle ya ile yazıldıkları gibi vav ile سۆرۈمىك يۆرۈمىك چۆرۈمىك gibi yazılmak dahi câiz olur.

SÜLÂSİ

atlamak (أتلاق آتلاق), oturmak, utanmak, açmak, okşamak, edinmek, artmak, arınmak, erişmek, örtmek, ürkmek, azalmak, özlemek, özenmek, esirmek, eskimek, istemek, eslemek, esnemek, işitmek, işlemek, aşınmak, üşenmek, ısırmak, ıslamak, ısınmak, usanmak, ağrımak, uğramak, ağlamak, üfürmek, üfleme, ufalmak, aksamak, eğirmek, anırmak, ekşimek, anlamak, inlemek, onulmak, öğünmek, aldamak, ölçmek, alışmak, ilişmek, üleşmek, ulaşmak, unutmak, inanmak, avutmak (أوتقمق أوتقمق), ovalamak, ırlamak, eylemek, ayılmak, uyuşmak, oyalamak, uyanmak, oynamak, patlamak, bitişmek, becermek, badaşmak, parlamak, barışmak, bırakmak, birikmek, barınmak, beslemek, başarmak, başlamak, boşalmak, boşlamak, bağırmak, bağlamak, (49) beklemek, benzemek, beğenmek, belirlemek (بليرمك بلورمك), bellemek, bulaşmak, bulanmak, bunalmak, buyurmak, teplemek, titremek (تتره مك تترمك), tükürmek, tökezimek, tükenmek, çabalamak, çarpmak, çağırmaq, çağlamak, çoğalmak, çıkışmak, çiğnemek, çalışmak, çalkamak, çömelmek, çentmek, haşlamak, dürtmek, dirilmek, direnmek, düzülme, düşünmek, değişmek, delirmek (دليرمك دلورمك), dinlemek, dinelmek, süpürmek, serpmek, sürmek, sürçmek, seğirmek, silkmek, sölpüme, semirmek, sömürmek, söylemek, şaşalamak, saplama, sataşmak, sıçramak, sarısmak, sırtmak, sararmak, sarkmak, sızlamak, saklamak, sakınmak, sallamak, salınmak, savurmak, suvarmak (صوارمق صوارمق), savaşmak, sıyırmak, tartmak, daralmak, (طارمق درلق), dandanmak (طادامق ددانق), dağılmak, dokunmak, damlamak (طلامق طاملامق), dalmak, tanışmak (طانشمق دانشمق), kabarmak, kaplamak, gocunmak, kudurmak, karışmak, kararmak, korkmak, kızarmak, kazanmak, kuşanmak, kısalmak, kotarmak, kağşamak, koklamak, kanırmak, kalkmak, kollamak, kamaşmak, konuşmak, kınıkmak, kavurmak, kavramak, kalıgmak, kovalamak, kayırmak, koyulmak, kaynamak, girmek, köpürmek, geçinmek, gicişmek, küçülme (كؤچلمك كؤچؤلك), göçülme, geçinmek, gücenmek, gidermek, kertmek, gerinmek, girişmek, gizlemek, kişnemek, geçirmek, kükremek, gelişmek, güreşmek (كؤلشمك كؤرشمك), kemirmek (كميرمك كمؤرمك), gevşemek, gevelemek, güvenmek, morarmak, yapışmak, yıpramak, yetişmek, yaraşmak, yarışmak, yorulmak, yeşermek, yoğurmak, yakışmak, yumşamak, yanaşmak, yontmak, yavaşamak.

Fâide

Sünâ'îlerde *bilmek*, *kılmak*, *gitmek* misilli kelimelerde sülâsîlerde dahi *esirmek*, (50) *arınmak*, *işitmek*, *birikmek* ile *inlemek*, *dinlemek* misilli kelimelerde harf-i imlâların hazfı câiz olup meselâ (*bilmek*, *kılmak*, *gitmek*) بلمك قلمق كتمك ve (*esirmek*, *aranmak*, *işitmek*, *birikmek*) اسرمك ارامق ايشتمك بركمك ve (*anlamak*, *dinlemek*) اكله مق دكله مك sûretinde dahi yazılırlar. Nitekim *açmak*, *değişmek* gibi bazı kelimeler dahi yukarıda bu sûrette yazılmıştır *sararmak*, *kararmak*, *yavaşamak* misilli kelimelerde dahi evvelki harften sonra bir *elif* yazılmak câiz olur. Meselâ (*sararmak*, *kararmak*, *yavaşamak*) صارمق قارارمق ياواشامق yazılabilir.

RÛBÂ'Î

ırgalamak, ürpermek, irkilmek, uzlaşmak, esirgemek, uslanmak, ağırlamak, aksırmak, aktarmak, eğrilmek (اكريلك اكرلك), iğrenmek, öğrenmek, öksürmek, eksilmek, eğlenmek, imrenmek, incinmek (اينچملك اينچنمك), incitmek, ayıtlamak (ايتلامق آيتلامق), ayrılmak, uyuklamak, bağışlamak, belinlemek, titsinmek (تيتسنمك ديتسنمك), tükürmek, tekerlemek, çıldırmak, çemrenmek, çevrelemek, deprenmek, depelenmek, dinlenmek (ديگنمك دگنمك), devrilmek, devşirmek (دوشيرمك دوشيرمك), seğirtmek, sivrilmek, sarmaşmak, sayıklamak, tırmalamak (طوغرلمق دوغرلمق), tıskırmak, taslamak, doğrulmak (طوغلماق), kıpranmak, kurtulmak, kıskanmak, kullanmak, göndermek, yadırgamak, yassılmak, yaslanmak, yaklaşmak, yükselmek, yalvarmak (يلوالمق يالوالمق), yuvarlanmak.

Fâide

Gerek sünâî ve gerek sülâsî ve gerek rübâ'îlerde masdar bâbında beyan olunan kaaideye tatbîken edât-ı masdarın mâ-kabli meftuh olan maddelerin hafiflerinde ha sakillerinde elif yazılmış ise de bazıları dahi sakillerde dahi ale'l-umûm ha yazarlar (aramak, bulamak, atlamak, ağlamak, ırgalamak, bağışlamak) باغشله مق (51) آتله مق آغله مق ابرغاله مق gibi lisân-ı Osmânîde beş harfli masdar-ı mücerret bulunur ise de pek nâdirdir ısmarlamak (اصمارلامق) gibi. Şaz olarak yani masdar bâbında zikrolunan kaaideye tevâfuk etmeyerek müsta'mel olan müte'addîler masdar-ı mücerretler ile berâber zirde beyan olunur.

<u>Masdar-ı mücerret</u>	<u>Masdar-ı müte'addî</u>	<u>Masdar-ı mücerret</u>	<u>Masdar-ı müte'addî</u>
çıkma	çıkarma	çökmek	çökmek
kopma	koparma	artmak	artırmak
batma	batırma	şaşmak	şaşırmak
sızma	sızırma	taşmak	taşırmak
kaçma	kaçırma	içmek	içirmek
uçma	uçurma	üşmek	üşürmek

bitmek	bitirmek	pişmek	pişirmek
düşmek	düşürmek	doymak	doyurmak
duymak	duyurmak	geçmek	geçirmek
göçmek	göçürmek	ayrılmak	ayırarak
devrilmek	devirmek	çevrilmek	çevirmek
kurtulmak	kurtarmak	kalkmak	kaldırmak
gelmek	getirmek	gitmek	götürmek
görmek	göstermek	akmak	akıtmak
sapmak	sapıtmak	sarmak	sarkıtmak
arınmak	arıtmak	ısınmak	ısıtmak
öğrenmek	öğretmek	öğünmek	öğütme
incinmek	incitme	tükenmek	tüketmek
kuşanmak	kuşatmak.		

Kaaide

bilinmek, yazılmak, erişmek, alışmak, irkilmek, ayrılmak misilli kelimelerde madde-i asliyyenin harf-i âhiri bir şeye muttasıl olup da harekelenirse ekseriyâ o harften evvel bir harf-i imlâ yazılır (bilinir, yazılıyor, erişecek, alışa, irkilen, ayrılış) *بيلينور يازيله يور ايريشه جك البشه ايركيلن آيريلش* gibi (sevdiğinde, yazdıktaki, yazdığında) *سودكده سوديكنده يازدده يازديغنده* dahi bu kabildendir. Sâir emsâli dahi bunlara kıyas oluna.

(52) Kaaide

Ta ile müte'addî kılınmış olan kelimelerde her ne vakit **ta** harekelense **dala** kalbolunur *söyletmek, söyledilmek, söylediş, söylediliş, aratmak, aradır, aradıyor, aradacak, okutmak, okudur, okuda, okutan* gibi. Bunun gibi masâdir-ı mücerrededen eylemek ma'nasına *etmek* ve boğazdan geçirmek ma'nâsına *yutmak* ile *ditmek, tatmak, gitmek, gütmek, unutmak, işitmek, sırtıtmak, seğırtmek* maddelerinde dahi her ne vakit **ta** harekelense **dala** kalbolunur. Bunlardan *etmek* maddesinin emsile-i muhtelifesi bu makamda beyan olunur ve sâirleri dahi ona kıyas oluna.

Etmek

etti	etmiş	eder	ediyor	edecek	etmeli	ede
ettiydi	etmişti	ederdi	ediyordu	edecekti	etmeliydi	edeydi
-	etmişmiş	edermiş	ediyormuş	edecekmiş	etmeliymiş	edeymiş

ettiye	etmişse	ederse	ediyorsa	edecekse	etmeliyse	etse
-	-	edip	edicek	edince	edeli	ettikçe.
-	-	-	etsin	et	eden	ederek.

Gerek mücerret ve gerek mezîdün fih masdarlardan fi'l-i muzâri'in keyfiyet-i iştikaakı beyan olunur. Fi'l-i muzâri edât-ı masdarı hazf ettikten sonra yerine **ra** getirilmekle olup eğer edât-ı masdarın mâ-kabli sâkin olursa hemen **ra** getirilerek muzâri yapılır. Fakat **hâ-yı resmiye** var ise hazf olunur (söylemek *söyler*) **سَیْلِر** aramak *arar*, erimek *erir*, (53) okumak *okur*, tellemek *teller*, pullamak *pullar* gibi ve bazen **ya** dahi hazf olunur (bürümek *bürür*, kaşımak *kaşır*) **بُورِر فاشیمق قاشر** gibi ve eğer edât-ı masdarın mâ-kabli sâkin olursa **ra** getirildikte harekelenmesi lâzım gelip bunda kaaide odur ki sünâ'ilerde meftuh kılınır sevmek *sever*, yazmak *yazar* gibi. Sakillerde fethâyı beyan için bazen **elif** yazılır (yazar) **یَارَار** gibi vurmak *vurur*, almak *alır*, ölmek *ölür*, olmak *olur*, bilmek *bilir*, bulmak *bulur*, sanmak *sanır*, kalmak *kalır*, görmek *görür*, gelmek *gelir*, vermek *verir* şazdır ve üçüncü harfi gibi ikinci harfi dahi sâkin olan sülâsilerde dahi **ranın** mâ-kabli kezâlik meftuh kılınır örtmek *örter*, ölçmek *ölçer* gibi. Ammâ sâir üç yâhut daha ziyâde harfli olan maddelerde eğer harf-i âhir **ra** yâhut ta yâhut **kaf** olursa meksur kılınır sararmak *sararır*, çevirmek *çevirir*, aksırmak *aksırır*, yazdırmak *yazdırır*, işitmek *işidir*, aratmak *aradır*, yazdırtmak *yazdırtır*, bırakmak (*bırakır*) **بِرَاعِر** gibi ve eğer bu harflerden birisi olmazsa ol vakit **radan** evvel bir **vav** yazılır (ilişmek *ilişir*, dokunmak *dokunur*, irkilmek *irkilir*, uslanmak *uslanır*) **اِوَصْلَانور** **اِوَصْلَانمق** gibi. Ancak böyle kelimelerde **radan** evvel **vav** yazılmak eğerçi öteden beri âdet olmuş ise de şimdi ekserisinin telâffuzu kesre iledir. Meselâ (gücenir) **كُوجنور** ve (utanır) **اُوتانور** **vav** ile yazılır ise de bunlar kesre ile telâffuz olunur. Halbuki yazı sözün âlâmeti olduğundan her kelime söylendiği gibi yazılmak icap edip öyle kelimelerde dahi **vav** yerine **ya** getirilse meselâ (gücenir) **كُوجنور** ve (utanır) **اُوتانور** gibi kelimeler (gücenir) **كُوجنیر** ve (utanır) **اُوتانیر** gibi yazılrsa daha münâsip olacağından şübhe yok ise de (54) kadimî bu misilli kelimeler böyle **vav** ile yazılmalıdiklerinden bu risâlede dahi eski imlâyâ bakılarak öylece tahrir olunmuş ve mezkûr kaaideler dahi bunun üzerine binâ kılınmıştır. Ammâ **ranın** mâ-kablinin okunuşunda kaaide budur ki edât-ı masdarın mâ-kabli sâkin olan sünâ'iler ile ikinci harfi dahi sâkin olan sülâsilerde minvâl-ı mezkûr üzere **ranın** mâ-kabli meftuh okunur *sever*, *yazar*, *örter*, *ölçer* gibi. Şaz olarak *vurur*, *olur*, *ulur*, *bulur*, *görür* maddelerinde zamm ile (alur,

bilür, sanur, gelür, virür) *آلور بيلور سانور كلور ويرر* maddeleri kesr ile okunur yani *alır, bilir, sanır, gelir* gibi telâffuz olunur. Ammâ sâir üç harfliler ile daha ziyâde harflilerde eğer madde-i asliyyenin harf-i âhîrinden evvel olan harf-i meftuh yâhut meksûr olursa muzâri rasının mâ-kabli yani madde-i asliyyenin harf-i âhîri meksûr okunur usanmak *usanır*, çevirmek *çevirir*, gücenmek *gücenir*, irkilmek *irkilir*, uslanmak *uslanır*, göndermek *gönderir* gibi ve eğer mazmum olursa ranın mâ-kabli dahi mazmum okunur dokunmak *dokunur*, kudurmak *kudurur*, öksürmek *öksürür*, okutmak *okutur* gibi. Her kelime böyle okunduğu gibi yazılmak iltizam olunmuş olaydı hem kelimelerin okunuşunda su'ûbet olmaz ve hem de kaaidelerin zabtında böyle zihinler dolmaz idi.

Fâide-i mühimme

Arabîde müzekkerle mü'ennesin farkı olup âhîrinde tâ-i te'nis olan isimler mü'ennes i'tibar olunur. Ancak Arabîde bu *ta ha* sûretinde yazılır (hikâyet, rivâyet) *رواية* gibi. Bunlara bir şey sıfat oldukta onun dahi mü'ennes kılınması lâzım gelir *hikâye-i vâkı'a*, *rivâyet-i sahîha* gibi. Acemler dahi elfâz-ı (55) Arabiyyeyi kullanırlar. Ancak bu tanın sûretini değiştirirler. Şöyle ki ya noktalarını atıp *hâ-yı resmiye* sûretine korlar *hikâye* gibi veyâhut tayı tatvil ederler *rivâyet* gibi ve kaaide-i Arabiyye üzere *hikâyet-i vâkı'a* ve *rivâyet-i sahîha* dedikleri gibi aslâ müennesliklerine nazar etmeyerek kendi usûlleri üzere *hikâye-i vâkı'a*, *rivâyet-i sahîh* dahi derler. Bizlerde dahi hâl böylece olup eslâftan bazıları bu yolda Fârisî usûlüne gitmişler ise de şimdi küttap mevsûf mü'ennes oldukta sıfatın dahi be-her-hâl mü'ennes getirilmesini iltizam etmiştir. Şöyle ki meselâ *hikâye-i vâk'i*, *rivâyet-i sahîh* denilse galat addederler.

و لكل قوم ان يصطلح¹⁵ ve الحمد لله على الاتمام¹⁴

Bi-hamdihi sübhânehu işbu tefhîm-i dakâyık-ı zebân-ı Türkî-beyan ve revâbıt-ı hakâyık lisân-ı Osmânîyi ayân-ı zımnında Meclis-i Ma'ârif-i umûmiyye azâsından Ahmet Cevdet Efendi'nin kaleme aldığı (Medhal-i Kavâ'id) nam bu eser ve tenmîk-i mu'teber Dârü'l-matba'atü'l-âmirede litografya tezgâhında tab' u temsil olunmuştur 1268¹⁶.

¹⁴ Tamamlamayı nasip eden Allah'a hamt olsun.

¹⁵ Bütün milletlerin bir dili vardır.

¹⁶ M.1851.

TERİMLER DİZİNİ

A

a: seslenme ünlemi. 45. bk. **edât-ı nidâ**.

ad: isim. 7, 10. bk. **isim**.

ağır hareke: *a, ı, o, u* kalın ünlülerini gösteren yazı işaretleri. 5. bk. **sakîle, sakil hareke**.

âhir: son ses. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 18, 38, 41, 42, 44, 46, 54.

ahvâl: ismin hâlleri. 12. bk. **hâl, ahvâl-i erba'a**.

ahvâl-i erba'a: ismin dört hâli. 8, 11, 14, 20, 23. bk. **hâl, ahvâl**.

alâ: *üzeri* edatı fonksiyonunda Arapça edat. 39.

alâmet: hareke, işaret. 7, 8, 15, 21. bk. **harekât, hareke, işâret**.

alâmet-i elif: *elif* i, yani *a, e* ünlülerini gösteren hareke. 4. bk. **fetha, üstün, fetha alâmeti**.

alâmet-i vav: *vav*ı, yani *o, ö, u, ü* ünlülerini gösteren hareke. 4. bk. **ötre, zamme**.

alâmet-i ya: *yay*ı, yani *ı, i* ünlülerini gösteren hareke. 4. bk. **esre, kesre**.

an: Arapça çıkma hâli edatı. 40.

ancak: cümle başı edatı. 44. bk. **edât-ı hasr, istidrâk**.

Arabî: Arapça. 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 14, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 54.

Arabî isimler: Arapça isimler. 10.

Arabî kelimeler: Arapça kelimeler. 10. bk. **elfâz-ı Arabiyye**.

B

bâ: *ile* edatı fonksiyonuyla kullanılan Farsça edat. 39.

bâ-i Fârisî: *p* ünsüzü. 3.

basit sıygalar: basit fiil kipler. 21, 31. bk. **besâit**.

ben: I. teklik şahıs zamiri. 10, 11.

ber: *üzeri* edatı fonksiyonunda kullanılan Farsça edat. 49.

beray: *için* edatı fonksiyonunda kullanılan Farsça edat. 39.

- besâit:** basit fiil çekimleri. 31. bk. **basit sıygalar.**
bî: Farsça olumsuzluk edatı. 43.
bi'n-nefs: Arapçada dönüşlülük zamiri. 14. bk. **bi'z-zat.**
biz: I. çokluk şahıs zamiri. 10, 11.
bi'z-zat: Arapçada dönüşlülük zamiri. 14. bk. **bi'n-nefs.**
bu: yakında olan varlık için kullanılan işaret zamiri. 14.
bulun-: *bulunmak* yardımcı fiili. 19, 35.
bulnar: yakında olan varlıklar için kullanılan işaret zamiri. 14.

C

- CA:** -CA eşitlik eki. 41. bk. **edât-ı temyiz.**
cem: çokluk. 7, 9, 10, 14, 23, 24, 26, 27, 37, 38.
cem'-i gaaip: III. çokluk şahıs. 21, 27, 31.
cem'-i muhâtap: II. çokluk şahıs. 21, 31.
cem'-i mütekellim: I. çokluk şahıs. 21, 31, 40, 41.
cik cık: -*Cik* küçültme eki. 44. bk. **edât-ı tasgir.**
cîm-i Fârisî: ç ünsüzü. 3.
cümle: cümle. 42, 44, 45, 46.
cümle-i fiiliyye: fiil cümlesi. 45.
cümle-ismiyye: isim cümlesi. 45, 46.
cümle-i ismiyye-i menfiyye: olumsuz isim cümlesi. 45.
cümle-i ismiyye-i müsbite: olumlu isim cümlesi. 45.

Ç

- çak:** kuvvetlendirme ifadesi. 41.
çe: -çe Farsça küçültme eki. 44.
çek-: ünlüyü uzatmak. 6.
çেকেcek harf: uzun ünlü. 6.
çend: kaç fonksiyonunda kullanılan Farsça soru kelimesi. 15.
çü: Farsça benzetme edatı. 41. bk. **çün.**
çün: Farsça benzetme edatı. 41. bk. **çü.**

D

- DA:** -DA bulunma hâli eki. 40, 46.
dahi: sona gelen dahi edatı. 42.
dal: ð harfi. 52.
DAn: -DAn çıkma hâli eki. 39, 40, 46.
değil: olumsuzluk edatı. 43, 45.
değin: mesafe edatı. 41.
dek: miktar edatı. 46.
der: Farsça bulunma hâli edatı. 41.
dIr: -DIr- geçişlilik eki. 18, 19.
dIr: -DIr ek fiili. 45.
dişi: Arapçada müennes isim. 10. bk. mü'ennes.

E

- edat:** ek ve edat. 46. bk. edevat.
edât-ı âtîf: bağlama edatı. 42.
edât-ı haber: -dIr ek fiili. 27, 45.
edât-ı hâl: zarf-fiil eki. 42.
edât-ı hasr: sınırlandırma edatı. 44. bk. ancak, fakat, istidrâk.
edât-ı isti'lâ: üzere edatı. 39. bk. üzere.
edât-ı mahalliyet: yer bildiren -IIk eki. 44. bk. lık lik.
edât-ı masdar: -mAk mastar eki. 15, 17, 18, 19, 20, 21, 27, 28, 29, 30, 37, 50, 52, 53, 54. bk. mak mek.
edât-ı masdariyyet: sıfatın sonuna gelen -IIk eki. 44. bk. lık lik, yâ-i müşeddede.
edât-ı nefy: olumsuzluk eki. 21, 27, 43. bk. mim, sIz.
edât-ı nidâ: seslenme ünlemi. 45. bk. a.
edât-ı nisbet: Türkçedeki -II, Farsçadaki -î ilgi eki. 44, 45. bk. II IU, ya.
edât-ı ta'diye: geçişlilik eki -t-. 18. bk. ta.
edât-ı ta'lîl: sebep edatı. 39. bk. için.
edât-ı tasdik: cevap edatı. 43. bk. evet, hayır.
edât-ı tasgir: küçültme eki. 44. bk. cik cık.
edât-ı temyiz: eşitlik eki. 41. bk. CA.
edât-ı tenbih: uyarı edatı. 45. bk. işte.
edât-ı teşbih: benzetme edatı. 41. bk. gibi.

edevat: edatlar ve ekler. 7, 39. bk. **edat**.

ef'âl-i âmme: isimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller. 19. bk. **etmek, eylemek, kılmak, olmak**.

ef'âl-i şartiyye: şart birleşik çekimi. 31, 32.

elfâz-ı Arabiyye: Arapça kelimeler. 54. bk. **Arabî kelimeler**.

elif: l harfi. 6, 9, 12, 15, 20, 21, 27, 37, 38, 39, 41, 50, 53.

emr-i gaaip: emir III. şahıs çekimi. 23, 24, 26, 27, 28.

emr-i hâzır: emir II. şahıs çekimi. 23, 24, 26, 27, 28.

emsile: fiil çekim cetveli. 11.

emsile-i muhtelif: fiilin kiplere göre çekimi. 21, 28, 29, 30, 31, 52. bk. **muhtelif**.

emsile-i muttaride: fiilin şahıslara göre çekimi. 21, 31, 35.

erkek: Arapçada müzekker isim. 10. bk. **müzekker**.

esre: düz, dar ı, i ünlülerini okutan hareke. 6, 9, 10. bk. **kesre**.

et-: *etmek* yardımcı fiili. 19, 52. bk. **ef'âl-i âmme**.

evet: cevap edatı. 43. bk. **edât-ı tasdik**.

evvel: kelimenin ilk hecesi. 6. bk. **ibtidâ**.

eyle-: *eylemek* yardımcı fiili. 19, 52. bk. **ef'âl-i âmme**.

ez: Farsça çıkma hâli edatı. 40.

F

fâil: özne. 16, 17, 42, 45.

fakat: cümle başı edatı. 44.

Fârisî: Farsça. 5, 6, 7, 9, 10, 14, 15, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 55.

Fârisî isimler: Farsça isimler. 9, 10.

Fârisî kaaidesi: Farsça kural. 9. bk. **kaaide-i Fârisiyye**

Fârisî sıfatlar: Farsça sıfatlar. 9.

Fârisî ve Arabî kelimeler: Farsça ve Arapça kelimeler. 19.

fer'-i fiil: yardımcı fiil. 7, 15, 37, 38, 43.

fetha: düz, geniş a, e ünlüsünü okutan işaret. 5, 6, 15, 21, 37, 45, 53. bk. **üstün**.

fetha alâmeti: fetha yerine kullanılan l ve e harfleri. 6. bk. **alâmet-i elif**.

fetha-i hafife: ince, düz, geniş e ünlüsünü gösteren hareke. 4, 6, 21.

fetha-i sakîle: kalın, düz, geniş a ünlüsünü gösteren hareke. 4, 6, 21.

fî: Arapça bulunma hâli edatı. 41.

fiil: fiil. 7, 15, 21, 33, 42, 43, 45, 46.

fiil sıygaları: fiil kipleri. 27.

- fi'l-i i'âne: yardımcı fiil. 30, 31, 45.
 fi'l-i iltizâmî: istek kipi. 22, 24, 25, 27, 28, 38, 44.
 fi'l-i iltizâmî-i şartî: istek kipinin şart birleşik çekimi. 32.
 fi'l-i mâzî: geçmiş zaman kipi. 40, 41.
 fi'l-i mâzî-i şuhûdî: görülen geçmiş zaman kipi. 43.
 fi'l-i muzâri: geçmiş zaman kipi. 43, 52.
 fi'l-i vücûbî: gereklik kipi. 22, 24, 25, 27, 28.
 fi'l-i vücûbî-i şartî: gereklik kipinin şart birleşik çekimi.

G

- gaaip: III. şahıs. 10, 11, 39.
 gaaip sûreti: III. şahıs çekimi. 12.
 galat: yaygın dil yanlışlığı. 55.
 gayın: Ğ harfi. 9.
 gibi: benzerlik edatı. 41, 46. bk. edât-ı teşbih.

H

- ha: a harfi. 6, 10, 16, 20, 21, 27, 32, 41, 50, 54.
 hâ-yı resmiye: a, e ünlülerini gösteren a harfi. 6, 8, 9, 10, 12, 15, 21, 42, 52, 55.
 haber: yüklem. 7, 45.
 hafif: ince sıradan kelime. 6, 15, 19, 20, 21, 27, 33, 38, 50.
 haffife: e, i, ö, ü ince ünlülerini gösteren hareke. 5. bk. hafif hareke, hareke-i haffife.
 hafif hareke: e, i, ö, ü ince ünlülerini gösteren hareke. 5. bk. haffife, hareke-i haffife.
 hâl: ismin diğer kelimelerle şekil ve anlam bağlantıları, isim çekimi. 7, 11. bk.
 ahvâl, ahvâl-i erba'a.
 hâl: hâl zarfı. 35, 46.
 hâl: şimdiki zaman. 22, 23, 25, 26, 28, 33, 34, 44. bk. zamân-ı hâl.
 hâl sıygası: şimdiki zaman kipi. 27.
 hâl-i şartî: şimdiki zamanın şart birleşik çekimi. 32.
 hâl terkîbî: zarf-fiil. 38. bk. hâl, rabıt sıygaları.
 harekât: hareketler. 42. bk. alâmet, hareke.
 hareke: yazı işareti. 4, 5, 6, 7, 9, 12, 15, 16. bk. alâmet, harekât, işaret.
 hareke alâmeti: hareke işareti olarak kullanılan elif, vav, ye harfleri. 6. bk. alâmet-i
 elif, alâmet-i vav, alâmet-i ya.

- hareke-i hafife:** e, i, ö, ü ince ünlülerini gösteren hareke. 6. bk. **hafif hareke, hafife.**
- harekelen-:** yazı işareti ile gösterilmek. 4, 5, 12, 51, 52, 53.
- harf:** harf. 3, 4, 5, 6, 7, 16, 17, 18, 50, 51, 53, 54.
- harf-i âhir:** kelimenin son harfi. 51, 53, 54.
- harf-i imlâ:** ünlü sesler için kullanılan *elif, vav, ye, hâ-yı resmiye* harflerinden her biri. 6, 8, 11, 12, 50, 51. bk. **hurûf-i imlâ.**
- harf-i infisâl:** kendinden önce gelen harfe bitişmeyen harfler. 7, 11.
- harf-i ittisâl:** kendinden önce gelen harfe bitişen harfler. 7, 11.
- harf-i med:** uzatma işareti. 6, 42.
- harf-i meftuh:** ünlüyle biten hece, açık hece. 54.
- hâsıl-ı masdar:** -İş ekiyle yapılmış isim-fiil. 21.
- hayır:** cevap edatı. 43. bk. **edât-ı tasdik.**
- hazf:** ses yutumu. 50.
- hazf et-:** kelimede bir veya bir kaç sesi yutmak. 52.
- hazf olun-:** kelimede bir veya bir kaç sesin yutulması. 9, 13, 16, 19, 20, 27.
- hem:** Farsça karşılaştırma edatı. 42.
- hemze:** ؤ işareti. 9.
- hey'et:** fiil kök veya gövdesinin görünüşü. 21.
- hiç:** olumsuzluk ifadesi. 43.
- hikâye fiilleri:** hikâye birleşik çekiminde olan fiiller. 31.
- hikâye-i fi'l-i iltizâmî:** istek kipinin hikâyesi. 31.
- hikâye-i fi'l-i vücûbî:** gereklik kipinin hikâyesi. 31.
- hikâye-i hâl:** şimdiki zamanın hikâyesi. 31.
- hikâye-i istikbal:** gelecek zamanın hikâyesi. 31.
- hikâye-i mâzî-i naklî:** öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi. 31.
- hikâye-i mâzî-i şuhûdî:** görülen geçmiş zamanın hikâyesi. 31.
- hikâye-i muzârî:** geniş zamanın hikâyesi. 31.
- hod:** Farsçada dönüşlülük zamiri. 14.
- hurûf-i hecâ:** alfabedeki harfler. 7.
- hurûf-i imlâ:** ünlü sesler için kullanılan *elif, vav, ye, hâ-yı resmiye* harfleri. 16. bk. **harf-i imlâ.**

I

İcI: -IcI fiilden isim yapma eki. 38.

İ

- ibâre:** ifade, cümle, söz. 40, 46.
- ibtidâ:** kelimenin ilk hecesi. 6. bk. **evvel**.
- için:** sebep edatı. 39, 46. bk. **edât-ı ta'lil**.
- idiği:** *i-* cevher fiilinin partisip şekli. 35.
- ihtisar:** sözün kısaltılması. 16. bk. **tahfif**.
- iken:** *iken* zarf-fiili. 42.
- ilâ:** Arapça zaman edatı. 41.
- ile:** vasıta ve beraberlik edatı. 39, 46. bk. **isti'âne**, **musâhabet**.
- imlâ:** yazı, yazım kuralları. 3, 4, 54.
- isim:** ad. 7, 8, 9, 10, 11, 15, 19, 33, 37, 43, 44, 54. bk. **ad**.
- ism-i fâil:** etken çatılı sıfat-fiil. 37, 38.
- ism-i işâret:** işaret anlamı taşıyan sıfat ve zamirler. 7, 14, 40.
- ism-i mef'ûl:** edilgen çatılı sıfat-fiil. 37, 38.
- isti'âne:** vasıta edatı. 39. bk. **ile**, **musâhabet**.
- istidrâk:** önceki cümlede ortaya konulan şüpheyi gideren, *ancak* ve *fakat* cümle başı edatıyla başlayan cümle. bk. **ancak**, **fakat**.
- istikbal:** gelecek zaman. 22, 24, 25, 26, 28, 33, 34, 44. bk. **zamân-ı istikbal**.
- istikbal-i şartî:** gelecek zamanın şartı. 32.
- işâret:** yazının kolay okunmasını sağlamak için kullanılan ayırıcı unsurlar. 4, 5. bk. **alâmet**, **hareke**, **harekât**.
- işte:** gösterme ünlemi. 45. bk. **edât-ı tenbih**.
- iştirak:** işteşlik. 18.
- i'tibar:** kelime kategorisi. 10, 54.
- ittisâl sûreti:** son harfi ayrı yazılan harflerin çekimi. 12.
- izâfet:** tamamlama. 8, 9, 20.
- izâfet hâli:** ilgi hâli. 8.
- izâfet sûreti:** tamlama şekli. 9.

K

- kaaide:** kural. 6, 8, 9, 10, 15, 17, 18, 50, 51, 52, 53, 54. bk. **kavâid**.
- kaaide-i Arabiyye:** Arapça kural. 55.
- kaaide-i Fârisiyye:** Farsça kural. 9. bk. **Fârisî kaaidesi**.
- kaaide-i lisan:** dil bilgisi. 5.

- kaaide-i lisân-ı Osmânî:** Osmanlıca dil bilgisi. 5.
- kaaide-i sâbika:** önceki kural, eski kural. 19.
- kaaide-i Türkiyye:** Türkçe kural. 9.
- kaç:** sayı için kullanılan soru ve belirsizlik zamiri. 15.
- kaf:** ق harfi. 9, 53.
- kâf:** ك harfi. 3, 6, 13.
- kâf:** Arapça benzetme edatı. 41.
- kâf-ı Fârisî:** g ünsüzü. 3.
- kâf-ı Türkî:** ħ ünsüzü. 3. bk. sağır kâf.
- kalbolun-:** ses değişmesi. 52.
- kavâid:** dil bilgisi kuralları. 46. bk. kaaide.
- Kavâ'id-i Osmâniyye:** Osmanlı dilinin kuralları. Ahmet Cevdet Paşa ile Fuat Paşa'nın 1851 yılında Encümen-i Dâniş kararıyla yayımladıkları dil bilgisi kitabı. 3, 4, 10, 14, 39.
- kelâm:** söz. 35, 41, 42, 44, 45.
- kelime:** kelime, söz. 2, 6, 7, 9, 10, 13, 14, 15, 16, 21, 37, 39, 42, 44, 46, 49, 50, 51, 52, 53, 54.
- kendi:** dönüşlülük zamiri. 14.
- kesr:** ı, i ünlüleri. 54.
- kesre:** ince, düz ı, i ünlülerini okutan hareke. 4, 5, 6, 8, 15, 53. bk. esre.
- kesre-i haffî:** ince, düz, dar i ünlüsünü okutan hareke. 5, 6.
- kesre-i sakîle:** kalın, düz, dar ı ünlüsünü okutan hareke. 5, 6.
- keyfiyet-i iştikak:** çekim şekli. 52.
- kıl-:** kılmak yardımcı fiili. 19. bk. ef'âl-i âmme.
- ki:** ki bağlama edatı. 42.
- kim:** kim bağlama edatı. 42.
- kim:** insan için kullanılan soru ve belirsizlik zamiri. 14.
- kimler:** insanlar için kullanılan soru ve belirsizlik zamiri. 15.

L

- lâfız:** kelime, söz. 8, 9, 15, 17, 18, 27, 40, 41, 42, 43, 44, 46.
- lâfz-ı istifham:** soru kelimesi. 43.
- lâhik:** eklenme, ek alma. 41, 44, 45, 46.
- lâkin:** cümle başı edatı. 44.
- lâm:** ل harfi. 16, 17, 18, 19, 39.

lâm-ı meftûha: üstünlü lâm, *la, le*. 19

lAr: çokluk eki. 7, 37.

lâzım: geçişsiz fiil. 16, 18, 19.

II IU: -II sıfat eki. 44.

lık lik: -IIk eki. 19, 44. bk. **edât-ı mahalliyet**, **edât-ı masdariyyet**.

li: *için* fonksiyonunda kullanılan Arapça edat. 39.

li-ecl: *için* fonksiyonunda kullanılan Arapça edat. 39.

lisan: dil. 3, 4, 5, 39.

lisân-ı Osmânî: Osmanlı dili. 3, 42, 43, 46, 51, 55. bk. **Osmanlı lisânı**, **Türkî**, **zebân-ı Türkî**.

M

ma'a: *ile* fonksiyonunda kullanılan Arapça edat. 39.

madde: kelime. 6, 18, 19, 21, 31, 35, 36, 37, 38, 50, 52, 53, 54.

madde-i asliyye: kelime kökü. 15, 16, 17, 21, 38, 51, 54.

mâ-kabl: ön ses. 15, 17, 18, 21, 28, 29, 30, 37, 50, 52, 53, 54.

mak mek: mastar eki. 15. bk. **edât-ı masdar**.

makam: anlam. 4, 19, 20, 35, 39, 41, 44, 52.

ma'lûm: etken çatılı fiil. 17, 21, 24, 28, 35, 37.

ma'nâ: anlam. 5, 7, 11, 16, 17, 18, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44.

ma'nâ-yı masdarî: fiilin anlamla ilgili unsurları. 37.

masâdır-ı mezîdün fihâ: çatı ekiyle genişletilmiş mastarlar. 19.

masâdır-ı mücerrede: etken çatılı fiil kök ve gövdeleri. 19, 35, 46, 52. bk. **masdar-ı mücerret**, **mücerret masdar**.

masâdır-ı mürekkebe: birleşik fiil mastarları. 19.

masdar: mastar. 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 27, 31, 37, 38, 40, 41, 43, 46, 48, 50, 51.

masdar-ı hafif: ince sıradan fiil mastarı. 21.

masdar-ı ma'lûm: etken çatılı mastar. 28, 29, 30, 37.

masdar-ı mechul: edilgen çatılı mastar. 28, 29, 30, 37.

masdar-ı mezîdün fih: çatı eklerinden biriyle genişletilmiş mastar. 17.

masdar-ı muzaf: tamlayan durumunda bulunan mastar. 20.

masdar-ı mücerret: etken çatılı fiil kök ve gövdesinin mastarı. 16, 51. bk. **mücerret masdar**, **masâdır-ı mücerrede**.

masdar-ı müte'addî: geçişli fiil çatısı. 51.

masdar-ı sakil: kalın sıradan mastar. 28.

mâzî: geçmiş zaman. 31, 33, 34. bk. **zamân-ı mâzî sıygaları.**

mâzî-i naklî: öğrenilen geçmiş zaman. 22, 23, 25, 26, 28, 31, 38, 44.

mâzî-i naklî-i şartî: öğrenilen geçmiş zamanın şartı. 32.

mâzî-i şuhûdî: görülen geçmiş zaman. 22, 23, 24, 26, 28, 31, 40.

mâzî-i şuhûdî-i şartî: görülen geçmiş zamanın şartı. 32.

mazmum: ötreli okunan harf. 15, 30, 42, 54. bk. **ötre, zamme.**

mazmun: anlam. 33, 42.

mechul: edilgen çatılı fiil. 17, 18, 19, 23, 26, 28, 35, 37, 38.

Medhal-i Kavâ'id: Dil kurallarına giriş. Kavâ'id-i Osmâniyye'ye bir başlangıç olmak üzere yazılan eldeki kitabın adı. 3.

meftuh: üstünlü, *a, e* ünlüsü ile birlikte okunan harf. 8, 15, 28, 37, 42, 46, 50, 53, 54.

mef'ûl: nesne, fiilin gösterdiği işten etkilenen, yükleme veya yönelme hâlinde bulunan kelime. 12, 16, 17, 38, 42, 46.

mef'ûlün bih: yükleme hâli. 7, 8, 11, 14, 20, 33.

mef'ûlün ileyh: yönelme hâli. 8, 11, 14, 20, 33.

meksur: esreli, *ı, i* ünlülerinden biri ile birlikte okunan harf. 7, 15, 29, 54.

menfî: olumsuz. 21, 28, 29, 35, 45, 46.

mevsuf: sıfat tamlamasında tamlanan isim. 9, 10, 38, 45.

mevsûf-i mü'ennes: dişi tamlanan isim. 55.

mezîdün fih: çatı ekleri olan edilgenlik, dönüşlülük, işteşlik ve ettirgenlik eklerinden biriyle türemiş fiil. 17, 52.

mî: soru eki. 43.

mim: *م* harfi. 11, 12, 13, 21, 27.

mim: olumsuzluk eki *-mA*. 43. bk. **edât-ı nefy.**

mîm-i meftûha: üstünlü mim, *mA*. 21.

min: Arapça çıkma hâli edatı. 40.

muhaffef: ses düşmesi yoluyla kelimeyi kısaltma. 44.

muhâtap: II. şahıs. 10, 11, 39, 45.

muhtelif: fiilin kiplere göre çekimi. 21. bk. **emsile-i muhtelif.**

musâhabet: *ile* beraberlik edatı. 39. bk. **ile, isti'âne.**

mutâva'at: dönüşlülük. 17, 18.

mutâva'at fiilleri: dönüşlü çatılı fiiller. 17.

mutâva'at sûreti: dönüşlü fiil şekli. 17, 19.

muzaf: tamlanan. 8, 9, 11, 12, 19, 33, 39, 40.

muzâfun ileyh: tamlayan. 8, 9, 11, 12, 14, 19, 20, 33.

- muzâri:** geniş zaman. 22, 23, 25, 26, 28, 29, 44, 52, 54.
- muzâri'-i şartî:** geniş zamanın şartı. 32.
- mübâlaga-i ism-i fâil:** aşırılık bildiren etken çatılı sıfat-fiil, -GAn. 38.
- mübhemat:** belirsizlik anlamı taşıyan sıfat ve zamirler. 7, 14.
- mübtedâ:** özne. 7, 45.
- mücerret:** yalın hâl. 7, 8, 11, 13, 14, 33.
- mücerret masdar:** etken çatılı fiil kök ve gövdeleri. 16, 52, bk. **masâdır-ı mücerrede**, **masdar-ı mücerret**.
- mü'ennes:** Arapçada dişî kelimeler. 10, 54, 55. bk. **dişî**.
- mü'ennes isimler:** dişî isimler. 10.
- mü'ennes-i i'tibârî:** dişilik kategorisi. 10.
- mü'enneslik:** dişilik. 55.
- müfred-i gaaip:** III. teklik şahıs. 21, 31, 38.
- müfred-i gaaip sıygası:** III. teklik şahıs çekimi. 28.
- müfred-i muhâtap:** II. teklik şahıs. 13, 21, 27, 31.
- müfred-i mütekellim:** I. teklik şahıs. 13, 21, 31.
- müfret:** teklik şahıs. 7, 9, 23, 24, 26, 27, 38.
- mürekkabat:** birleşik kipler. 31, 32. bk. **mürekkap sıygalar**.
- mürekkap sıygalar:** birleşik kipler. 21, 30, 31. bk. **mürekkabat**.
- müsbet:** olumlu. 21, 28, 29, 30, 35.
- müşebbeh:** benzetilen. 41.
- müşebbehün bih:** kendisine benzetilen. 4.
- müştak ol-:** türemek. 35, 36, 37.
- müte'addî:** geçişli fiil. 16, 17, 18, 19, 51, 52.
- müte'allikat:** tümleçler. 46. bk. **mütemmimat**.
- müte'allikat-ı fiil:** fiil cümlesinin tümleçleri. 46.
- müteharrik:** harekeli, ünlü ile biten hece. 17, 18, 21, 28, 37.
- mütekellim:** I. şahıs. 10, 11, 39, 45.
- mütemmimat:** tümleçler. 46. bk. **müte'allikat**.
- müzekker:** Arapçada erkek kelime. 10, 54. bk. **erkek**.

N

- nâ:** Farsça olumsuzluk edatı. 43.
- ne:** insan dışı varlık için kullanılan soru zamiri. 15.
- nefy-i te'kit:** kuvvetlendirilmiş olumsuzluk. 43.

neler: insan dışı varlıklar için kullanılan soru zamiri. 15.

nokta: harfleri birbirinden ayırmak için kullanılan işaret. 3, 4, 6.

nun: ن harfi. 4, 5, 8, 17, 18, 19, 37, 41, 43, 46.

O

o: kalın, yuvarlak, geniş ünlü. 4.

o: III. teklik şahıs. 10, 11.

ol-: olmak yardımcı fiili. 19, 35. bk. *ef'âl-i âimme*.

onlar: III. çokluk şahıs zamiri. 10, 11.

Osmanlı lisânı: Osmanlı dili. 5. bk. *lisân-ı Osmânî, Türkî, zebân-ı Türkî*.

Ö

ö: ince, yuvarlak, geniş ünlü. 4.

ötre: yuvarlak o, ö, u, ü ünlülerini okutan hareke. 6. bk. *zamme*.

R

ra: ر harfi. 18, 52, 53, 54.

rabıt sıygaları: zarf-fiiller. 35. bk. *hâl terkîbi*.

rak rek: -ArAk zarf-fiilinin unsuru. 38.

rivâyet fiilleri: rivayet birleşik çekimleri. 31, 32.

rivâyet-i fi'l-i iltizâmî: istek kipinin rivayeti. 32.

rivâyet-i fi'l-i vücûbî: gereklik kipinin rivayeti. 32.

rivâyet-i hâl: şimdiki zamanın rivayeti. 32.

rivâyet-i istikbâlî: gelecek zamanın rivayeti. 32.

rivâyet-i mâzî-i naklî: öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti. 32.

rivâyet-i mâzî-i şuhûdî: görülen geçmiş zamanın rivayeti. 32.

rivâyet-i muzâri: geniş zamanın rivayeti. 32.

rübâ'î: dört harfli kök. 16, 18, 50.

S

sad: ص harfi. 5.

sağır kâf: ن harfi. 3, 6, 8, 9, 11, 12. bk. *kâf-i Türkî*.

sâil: soru soran. 43.

sakil: *a, ı, o, u* ünlülerini okutan harekeler. 7, 15, 19, 20, 21, 27, 32, 34, 38, 50, 53. bk. **ağır hareke, sakîle, sakil hareke.**

sakîle: *a, ı, o, u* ünlülerini okutan harekeler. 5. bk. **ağır hareke, sakil, sakil hareke.**

sakil hareke: *a, ı, o, u* ünlülerini okutan hareke. bk. 6. 37. bk. **ağır hareke, sakil, sakîle.**

sâkin: hareke ile okunmayan, kendinden sonra cezm veya sükun denilen işaret bulunan harf. 6, 13, 15, 17, 18, 28, 37, 52, 53, 54.

sen: II. teklik şahıs zamiri. 10, 11.

sıfat: sıfat. 7, 9, 10, 19, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 54, 55.

sıfat-ı kelâm: söz yeteneği. 2.

sıfat-ı müşebbehe: niteleme sıfatı. 38.

sıla sıygaları: sıfat-fiiller. 40. bk. **sıyga-i sıla.**

sIn: *-sIn* II. teklik şahıs eki. 27.

sıyga: fiil kipi. 15, 21, 27, 31, 32, 35, 38.

sıyga-i atfiyye: *-Ip* zarf-fiili. 35.

sıyga-i ibtidâ'iyye: *-All* zarf-fiili. 35

sıyga-i intihâ'iyye: *-IncA* zarf-fiili. 35.

sıyga-i sıla: sıfat-fiil. 33, 35, 40. bk. **sıla sıygaları.**

sıyga-i şartiyye: şart kipi. 31.

sıyga-i ta'kibiyye: *-IcAk* zarf-fiili. 35.

sıyga-i tevîktiyye: *-DlkçA* zarf-fiili. 35.

sIz: *-sIz* olumsuzluk eki. 43. bk. **edât-ı nefy.**

sin: س harfi. 5, 8.

siz: II. çokluk şahıs zamiri. 10, 11.

söz: söz. 45, 53.

sual: soru. 14, 43.

sûret: şekil, kelimenin şekli. 12, 15, 17, 18, 40, 46, 50, 54, 55.

sûret-i ilhak: eklenme şekli. 43, 44.

sûret-i isti'mâl: kullanılış şekli. 40, 43.

sûret-i tasrif: çekim şekli. 14, 21, 28.

sülâsî: üç harfli kök. 16, 18, 48, 49, 50, 53, 54.

sünâ'î: iki harfli kök. 16, 46, 49, 50, 53, 54.

Ş

şaz: istisna, kural dışı. 6, 8, 16, 17, 18, 51, 53, 54.

şeddeli: ikiz okunan ses. 45.

şin: ش harfi. 18, 19, 20.

şu: biraz uzakta olan için kullanılan işaret zamiri. 14.

şunlar: biraz uzakta olanlar için kullanılan işaret zamiri. 14.

T

ta: ت harfi. 10, 18, 19, 44, 53, 54, 55.

tâ: Farsça miktar ve mesafe edatı. 41, 52.

tahfif: kısaltma. 19, 32, 39. bk. ihtisar.

tahfîffî: -mA ekiyle yapılmış mastar. 20.

tahrir: yazmak. 31.

tahrir olun-: yazılmak. 53.

tâ-i te'nis: dişilik bildiren ة . 54.

tasrif: kelime çekimi. 31.

tasrif olun-: çekimlenmek. 32, 35.

tatvil: uzatma. 55.

tebdil olun-: ses veya harf olarak değişmek. 8, 21.

tekellüm olun-: söylenmek, konuşulmak. 3.

te'kîdf: -ilk ekiyle pekiştirilmiş mastar. 20.

te'kit: pekiştirme, kuvvetlendirme. 19, 41, 45.

telâffuz: söyleyiş. 53, 54.

temyiz: kelimeyi belirginleştirme. 46.

tenvin: nunlama, nun ile zarf yapma. 46.

terkip: tamlama, kelime birleşmesi. 39.

terkip olun-: tamlama yapmak. 9.

teşdit: şeddeleme, bir ünsüzü çift okutma. 7.

Türkî: Türkçe. 4, 5, 7, 9, 10. bk. lisân-ı Osmânî, Osmanlı lisânı, zebân-ı Türkî.

Türkî isimler: Türkçe isimler. 9.

U

u: kalın, yuvarlak, dar ünlü. 4.

Ü

ü: ince, yuvarlak, dar ünlü. 4.

üstün: düz, geniş a, e ünlülerini okutan hareke. 6. bk. **fetha**.

üzere: üzere edatı. bk. **edât-ı isti'lâ**.

V

vav: و harfi. 4, 6, 9, 13, 14, 15, 16, 35, 48, 53, 54.

vav: ve, vü, u, ü olarak okunan bağlama edatı. 42. bk. **edât-ı âtuf**.

vezin: kelime kalıbı. 38.

Y

ya: ا harfi. 6, 7, 8, 9, 12, 13, 15, 21, 27, 39, 43, 44, 45, 48, 53.

ya: yahut gibi kullanılan denkleştirme edatı. 42.

ya ye: kuvvetlendirme edatı. 45.

yâhut: denkleştirme edatı. 42.

yâ-i müşeddede: şeddeli ا harfi. 44. bk. **edât-ı masdariyyet**.

yap-: yapmak yardımcı fiili. 19.

yazı: yazı. 53.

Z

za: ز harfi. 6, 44.

zad: ض harfi. 6.

zâ-i Fârisî: ژ (j) harfi. 3.

zam(m): yuvarlak ünlü.

zamân-ı hâl: şimdiki zaman. 35, 40. bk. **hâl**.

zamân-ı istikbal: gelecek zaman. 40. bk. **istikbal**.

zamân-ı mâzî sıygaları: geçmiş zaman çekimleri. 40. bk. **mâzî**.

zâmir: zamir. 7, 10, 40.

zamîr-i gaaip: III. şahıs zamiri. 42.

zamme: yuvarlak o, ö, u, ü ünlülerini okutan hareke. 4, 6. bk. **ötre**.

zamme-i hafffe: ince yuvarlak ö (و) ve ü (و) ünlülerini okutan hareke. 6.

- zamme-i hafife-i makbûza:** ince, yuvarlak, dar ü (ٲ) ünlüsünü okutan hareke. 6.
- zamme-i hafife-i mebsûta:** ince, yuvarlak, geniş ö (ٲ) ünlüsünü okutan hareke. 6.
- zamme-i makbûza:** yuvarlak dar u (ٲ), ü (ٲ) ünlülerini okutan hareke. 5.
- zamme-i mebsûta:** yuvarlak, geniş o (ٲ), ö (ٲ) ünlülerini okutan hareke. 5.
- zamme-i sakîle:** kalın, yuvarlak o (ٲ), u (ٲ) ünlülerini okutan hareke. 6.
- zamme-i sakîle-i makbûza:** kalın, yuvarlak, dar u (ٲ) ünlüsünü okutan hareke. 6.
- zamme-i sakîle-i mebsûta:** kalın, yuvarlak, geniş o (ٲ) ünlüsünü okutan hareke. 6.
- zarfiyet:** kelimenin zarf olarak kullanılması. 40.
- zebân-ı Türkî:** Türk dili. 55. bk. **lisân-ı Osmânî, Osmanlı lisânı, Türkî.**
- zebanzet:** kelimenin yaygın kullanılışı. 46.

SÖZLÜK

A

abd-i âciz: aciz kul.

ab-rû-yı dudmân-ı Osmâniyye:

Osmanlı hanedanının yüz
akı.

ahvâl-i felekiyye: göğün hâlleri.

akdem: önce.

ale't-tafsil: ayrıntılı olarak.

ale't-tertip: düzenli olarak.

an-â'zâ-yı meclis: meclis
üyelerinden.

ayân-ı zımn: meramı açıklama.

B

bâb-ı evvel: birinci bölüm

bâb-ı hâmis: beşinci bölüm.

bâb-ı râbi: dördüncü bölüm.

bâb-ı sâbi: yedinci bölüm.

bâb-ı sâdis: altıncı bölüm.

bâb-ı sâlis: üçüncü bölüm.

bâb-ı sâmin: sekizinci bölüm.

bâb-ı tâsi: dokuzuncu bölüm.

ba'de-zâ: bundan sonra.

bay ü gedâ: zengin ve yoksul.

be-her-hâl: her durumda.

ber-vech-i sâbık: önceden olduğu
gibi.

beyn: ara.

bi'l-istikrâ: genel olarak.

C

cihet-i tefevvuk: üstünlük yönü.

D

Dârü'l-matba'atü'l-âmire: Âmire
basım evi.

der-zemin: yerde.

dîbâce: ön söz.

E

ebced-hân-ı mekteb-i ifâde ve

istifâde: ifade ve istifade
okulunun acemisi.

egerçi: olmasına rağmen.

elfâz-ı mâdiha-i hamd u şükr ü

senâ: hamt, şükür ve
övgü sözleri.

emr-i ehem: önemli iş.

emr-i hayr: hayırlı iş.

Encümen-i Dâniş: 18 Temmuz

1851 yılında Abdülmecit
döneminde açılan ilk
Türk akademisi.

ensap: soy.

esb-i siyah: siyah at.

es-sultan bini's-sultâne's-sultan:

sultan oğlu sultan.

etibbâ-yı meşhûre: tanınmış
doktorlar.

ez-cân u dil: can u gönülden.

F

fahrü'l-enam: insanlığın övüncü.
fâ'ide: açıklayıcı bilgi.
fâ'ide-i mühimme: önemli
 açıklama.
fâ'ide-i tamme: tam fayda.
fâ'ik: üstün.
fârizâ-i zimmet: görev borcu.
faslu'l-hitâb-ı hitâbet: konuşulan
 her bir söz.

G

gedâ vü şah: fakir ve şah.

H

halîfetu'llah: Allah'ın halifesi.
hâne-i dil-güşâ: iç açıcı ev.
hâne-i vâsi: geniş ev.
hâne vü kâşâne: ev ve köşk.
hâtîme-i risâle-i risâlet:
 peygamberlerin
 sonuncusu.
hikâye-i vâkı'a: olayın hikâyesi.

İ

îfâ-yı fârizâ-i teşekkür: teşekkür
 görevinin yerine
 getirilmesi.
ile'l-an: bu âna kadar.
illet: sebep.

imre'e: kadın.

imre'e-i hasene: güzel kadın.

iş'ar: bildirme.

işâret-i kâfiyye: yeterli işaret.

iştibah: zorluk.

îzâh-ı mübhemât-ı şerf'at: şeriâtın
 müphem yerlerinin
 açıklanması.

izhâr-ı muzmerât-ı hakikat:

hakikat meydanlarını
 gösteren.

K

kaasır: kusurlu.

kadimî: eskiye ait.

kat'-ı nazar: ayırmak, bakmamak.

ke'l-evvel: önceki gibi.

kelime-i tayyibe-i salat ve selâm:
 en güzel dua ve selâm
 sözleri.

kem-bizâ'a: cahil.

kısm-ı evvel: birinci kısım.

kısm-ı sâlis: üçüncü kısım.

kısm-ı sâni: ikinci kısım.

kuvve-i karîne: yakın ihtimalle.

küttap: kâtipler.

L

lisân-ı azbül-beyan Arabî:
 dillerin en tatlısı olan
 Arapça.

M

maksûd-ı aslî-i mebâdî-i fitrat:
 yaradılış prensiplerinin
 asıl maksadı.
masâdır-ı ef'âl-i hayriyye: hayırlı
 işlerin kaynağı.
mebhas-ı meziyyet: beceri
 konusu.
Meclis-i Ma'ârif-i Umûmiyye:
 eğitim kurulu.
mecmu'a-i cem'ile-i sünûhat-ı
sübhaniyye: Allah'ın her
 türlü güzelliği üzerinde
 topladığı.
medhal: giriş.
mekâtib-i vâride: gelen
 mektuplar.
mes(s): gerek duyma.
meşhûd-ı bâsıra-i cihâniyan:
 bütün insanların görmesi.
min-el-kadim: eskiden.
min-gayr-i liyâkat: liyakatsiz
 olarak.
minvâl-ı mezkûr: söylendiği şekil.
misilli: gibi.
mûcib-i yûsr ü suhûlet: daha çok
 kolaylık sağlama.
mukaddimen: önce, önceki.
muttariden: düzenli olarak.
mübeyyin: bildiren, açıklayan.
mübtedî: yeni başlayan.
münkasım: ayrılmış.
müstefat: anlaşılmış.

müte'allik: bağlı.

N

nakdîne-i iktidar: gücü ölçüsünde.
nefy: olumsuzluk.
neşr-i ma'ârif: bilgi yayma.
nev'-i benî âdem: insan cinsi.
nev'-i evvel: birinci tür.
nev'-i râbî'a: dördüncü tür.
nev'-i sâlis: üçüncü tür.
nev'-i sâni: ikinci tür.
nutk-ı belîğ: güzel konuşma.
nûsha-i nefîse-i kemâlât-ı
insâniyye: insan
 olgunluğunun en güzel
 örneği.

R

rağbet-i şâhâne: yüksek ilgi.
revâbit-ı hakâyık-ı lisân-ı
Osmânî: Osmanlı dilinin
 gerçek bağlantıları.
re'y-i hod: kendi isteği.
rivâyet-i sahîha: doğru rivayet.

S

sadâ-yı bed: çirkin ses.
sahâbet-i âliyye: faydalı ve güzel
 sohbet.
sâ'im: oruçlu.
sarâhat-i vâfiye: açık belge.
sayt: av.

V

ser-efraz: üstün.

sıdk-ı tebliğ: duyurunun

doğruluğu.

sıfat-ı kelâm: söz sıfatı.

sultânü'l-Arap ve'l-Acem: Arap

ve Acemin sultanı.

su'ûbet: güçlük.

süknâ: oturacak yer, ev.

vâcib-i ta'âlâ hazretleri: Allah.

vâhibü'l-a'tâ: hediyeler

bağışlayan.

vüs: genişlik

Z

Ş

zeyl-i risâle: kitaba ek.

şikâr: av.

T

tâ be sabah: sabaha kadar.

tab' u temsil: basım ve çoğaltma.

taklil: küçültme, azaltma.

takrîr-i mâ-fi'z-zamir: gönülden

geçenleri bildirme.

tarîk-i ahsar: en kısa yol.

tarz-ı âhar: diğer tarz.

tarziye-i kâmile: Allah razı

olsun duası.

tefâsil: ayrıntılar.

tehfîm-i dakâyık-ı zebân-ı Türkî-

beyan: Türk dilinin

inceliklerini anlatma.

tenmîk-i mu'teber: güzel yazı.

terdit: iki ihtimal bildirme.

teshîl-i tahsil: öğrenme kolaylığı.

teş'a'up: bölümlendirme.

tezkire-i sâmiye: yüksek bir

makama yazılmış yazı.

TIPKI BASIM

عربی قولاً و فعلی بوی نامک صورتی کشید بر شو بلیه که یا نقطه لرینی آتوب
 های رسمیه صورتی قدر حکایه کبی و یا خود تایی تطویل اید در روایت کبی
 و قاعده عربیه اوزره حکایه واقعه و روایه صحیحه دید کبری کبی اصل مؤنث کبری
 نظر اتمیه را کند ای اصولی اوزره حکایه واقعه روایت صحیح دخی بر لرده دخی
 حال بویله جه اولوب اسلافدن بعضیله بویله فارسی اصولنه کتورشلایسه
 شمیدی کتاب موصوفی مؤنث اولدقه صفتک دخی بهر حال مؤنث کتورشلای التزام
 اتمشدر شو بلیه که مثلاً حکایه واقعه و روایت صحیح دینلایسه غلط اید در
 و لکل قوم ان یصلح و الحمد لله

علی الاتمام

بسم الله الرحمن الرحیم

بسم الله الرحمن الرحیم

از خدایک قلبه ایله دخی (مدخل قول) کلامی اثر و تحقیق

معتمد لایطباعه لایعامه و لایتنو لایفیا

دستگاهنده طبع تمثیل

لایتمشدر

۱۲۶۸

قدیمی بوملواکمه لر بویله و اوایل یازیله کلد کلدن بور ساله ده دخی ساکن املایه
 باقیله رق اوایل جبه شحریر اولمش و مذکور قاعده لر دخی بونک اوزرینه بناتلمشده
 امارانک ماقبلک اوقوششند قاعده بودر که اده مصدرک ماقبل ساکن اولان
 نایملر ایلر ایکنی حریفی دخی ساکن اولان نایملر ده منوال مذکور اوزده
 رانک ماقبل مفتوح اوقور سور یازر اور تراوچر کی شاذ اوله رق و وور
 اولور اولور بولور کور وور ماده لر نه ضم ایله الیمیلور صانور کلور ویدر
 ماده لر کی کسر ایله اوقور یعنی آیر سیلر صانیر کلیر کی تلفظ اولور اما سائر اوج
 حرفلیر ایله ده از یاده حرفلیر ده اگر ماده اصلیه تک حرف اخیر ندن اول اولان حرف
 مفتوح یا خود مکسور اولور سه مضارع راستک ماقبل یعنی ماده اصلیه تک
 حرف اخیر مکسور اوقور اوصافق اوصانر چور مک چورر گوخنک کوجدر
 ایر کلک ایر کیلر اوصافق اوصانر کوندر مک کوندر کی و اگر مضموم
 اولور سه رانک ماقبل دخی مضموم اوقور طوفق طوقور قود و منوق و وور
 اوکسور مک اوکسور و اوقونق اوقود و کی هر کله بویله اوقوندی کی یازنق
 التزام اولمش اولیدی هر کله لرک اوقونشند صعوبت اولور و مک قاعده لرک
 ضبطند بویله هنر ملولر ایدی

قائده محمد

عربیه مذکور مؤنک فرقی اولوب آخر ندناه نایش اولان اسملر مؤنک اعتبار اولنور
 انجی عربیه لو تاها صورتند یازیلور حکایه روایه کی بونلر برشی صفت اولدقد
 آنک دخی مؤنک قلمسی لازم کلور حکایه واقع روایه صحیحه کی عجلر دخی الفاظ

او قومق او فور تله مک تلر پوللاق پوللار کبی و بعضا یادخی حذف اولنور
 بوریمک بورر قاشیمق قاشر کبی و اگر اده مصدرک ما قبل ساکن اولور سه
 راکتورلدک حرکه نفسی لازم کلوب بوند قاعده اودر که نثائرده مفتوح
 قیلنور سومک سور یازمق یازر کبی ثقیلرده فتحه بی بیان ایچون بعضا الف
 یازیلور یازار کبی اوردنق اوردور اتمق اوردور اولمق اولور اولمق اولور
 بیلمک بیلمق بولمق بولور صانمق صانور قالمق قالور گورمک گورور
 کلک گاور ویرمک ویرر شاذدر و او جنجی حرفی کبی ایکنجی حرفی دخی ساکن اولر
 نثائرده دخی رانک ما قبل کذلک مفتوح قیلنور اورتک اورترا اولمق اولمق
 کبی ماسا تراوج یاخوددها زیاده حرفی اولان ماده لره اگر حرف اخیر یاخود
 تا یاخود قاف اولور سه مکسور قیلنور صرارمق صراریر چورمک چورر
 آقصرمق آقصیر یازدرمق یازدرر ایشتمک ایشیدر آراتمق آرادر
 یازدرمق یازدرر براتمق براغر کبی و اگر بو حرفلردن بریسی اولور سه
 اولوقت رادن اول رو او یازیلور ایلشتمک ایلشور طوقتمق طوقور ایلشتمک
 ایلشور او صلامق او صلا نور کبی آنجق بویله کلمه لرده رادن اول و او
 یازلمق اگرچه اوتدن برو عادت اولش ایسه ده شمدی اکثر یسنک تلفظی
 کسر ایله در مثلاً و تانور و کوجنور و او ایله یازیلور ایسه ده نونلر کسر ایله تلفظ
 اولنور حال بوک یازی سوزله علامتی اولد یئندن هر کله سویلندیک کبی یازلمق
 ایجابایدوب ایله کلمه لرده دخی او برینه یاکتورلر مثلاً و تانور و کوجنور
 کبی کله لر اوتا ندر و کوجنر کبی یازلر ده ما مناسب اولد جغند شیه یوق ایسه ده

فَاعِل

۹۲

یا ابله متعدی قیامش اولان کلمه لوده هر نه وقت تاحر که نشه داله قلب اولنور
 سوبلتمک سوبله دلمک سوبله دش سوبله دیش اراتمق اراد اراده یور
 آراهه جی اوقومتق اوقودر اوقوده اوقودان کی بونک کی مصاهر
 محرده دن ایلک معناسنه ایتک و یوزازدن کچور مک معناسنه یونمق ایلک
 دتمک طامق کتم کوتتمک او یونمق ایشتمک صدیق سکرتمک ماده لرند
 دخی هر نه وقت تاحر که نشه داله قلب اولنور بونلردن ایتک ماده سنک
 امثله مختلفه سی بومقامه بیان اولنور و سائر لری دخی کا قیاس اولنه

ایتمک

ایتد ایتش ایدر ایدیور ایده یکن ایتلی ایده
 ایتدیک ایتشدی ایددی ایدورگ ایدجکی ایتدیک ایتدیک
 ایتشمش ایدرمش ایدیورمش ایدجکمش ایتلمش ایدیش
 ایتلیسه ایتشمسه ایدرسه ایدیورسه ایدجکسه ایتلیسه ایتسه
 ایدوب ایدیچک ایدیجه ایدولی ایتدیکجه
 ایتسون ایت ایدن ایدرک

که که مجرد و کر که مزیدیه مصدر لردن فعل مضارع کی قیاس اشتقاقی بیان اولنور
 فعل مضارع اداة مصدری حذف ایتدکنه صکره یرته را کتور مکله اولوب اراده
 مصدرک ماقبل ساکن اولور سه همان را کتور یله رک مضارع یا یلور فقط
 های رسمیه و ارایسه حذف اولنور سوبله مک سوبله اراتمق اراد اریک اری

آله مق اقلامق ارفالہ مق یا غشلہ مق کبی لسان عثمانیدہ بنش حرفی مصدر مجرد
بولنور ایسہ دہ پک فادرد دایصلہ لامق کبی شاوا اولہ رق یعنی مصدر بایندہ ذکر
اولان قاصدہ یہ توافق اتیمہ رک مستعمل اولان متعدی مصدر مجرد لیلہ برابر برید میا اولو

چیتوق چیقارمق چوک چوکمک قوینق قویارمق ارقو آرتومق
باتنق باترمق شامق شاشمق صیزنق صیزنق طاشمق طاشیزمق
فاجوق فاجومق ایچک ایچومک اوچوق اوچومق اوئمک اوئشومک
تیک بتومک بشمک بشومک دوشمک دوشومک طویوق طویومق
طویوق طویومق گچک گچومک گچومک گچومک آریلق آریلمق
دولک دویرمک چومک چومک قورنلق قورنارمق قالمق قالدومق
گمک کتومک گنک کتومک کورمک کورمک آقنق آقنق
صایمق صایتمق صارق صارقمق آرنمق آرنمق ایصنمق ایصنمق
اوگرمک اوگرمک اوگومک اوگومک انجمک انجمک توکمک توکمک
قوشانمق قوشانمق قاصد

بیلیمک یازلق ایرتمک الشوق ایرکمک آریلق مثلا وکمه لردہ مادہ اصلہ
حرف اخیر برشمنہ متصل اولوبہ حرکت نورسہ اکثر یا او حرف اولہ حرف
املا باز یلوی بیلینور یازبلہ یور ایشہ جک الیشہ ایرکیان آریلمش
کبے سونکده سونویکده یازدوقده یازدوغنه دخی یوقیلدن بد سار
امثالی دخی بوندہ قاسر اولنه

آینق اینتمک بریک ایلد ایلک دیکمک مثلاً کلدرد حرقا ملر لک
 حد فی جائز اولوب مثلاً بلمک قلمق گتمک واسرملک آرنق اینتمک بریک
 واکله ملک دکلہ ملک صورتندہ دخی یازیلور لرنتمک لجنتمق دگتمک کبی بعض
 کلمه لردخی یوقاروده بوصورتندہ یازلشدر صرارمق قارمق یواسامق مثلاً
 کلمه لردہ دخی اولکی حرقدنصکره براف یازلق جائز اولور مثلاً صرارمق
 قارارمق یا واسامق یازیلد یلور

دیعی

ایضالامق اور بریمک ایرکلمک ایزلاشمق اسرگمک ایوصلامق
 اوغراشمق آغلامق آصرمق آقارمق اکریمک ابرگمک اکریمک
 اوکسورمک اکسملک اگتمک ابرمک اینجلمک اینجلمک آبلامق اولوق
 ایوبولامق باغشلامق بیلنمک تیشتمک توشکورمک تکریمک
 جیلندمق جرمک جورمک دیریمک دیلمک دیکلمک دورمک
 دوشتمک سگرمک سیورمک صارمق صایتمق صایتمق طیرمالامق
 طبعتمق طاصلامق طوغرمق قیرتمق قورتمق قیصقامق قوللتمق
 کوندرمک یادرغامق بصلامق یاسلامق یاقلاشمق یوکسلمک
 یلورمق یوزارلامق

فائدہ

کولہ ثنائی وکولہ ثلاثی وکولہ رباعی لردہ مصدر بابتہ بیان اولتان فاعلہ
 تطبیقاً اداء مصدرک ماقبل مفتوح اولان مادہ لک خفیض لرنہ هائقیل لرنہ الف
 یازلش ایسده بعض لردخی فیقل لردہ دخی علی الموم ها بازار لرنہ آرمق یولمق

۴۹

بکده مک بکزه مک بیگمک بلیرمک بللمک بولاشمق بولانمق بولانمق بوزمق
 تپلمک تیزمک تۆکۆرمک تۆکۆرمک تۆکۆرمک تۆکۆرمک تۆکۆرمک تۆکۆرمک تۆکۆرمک
 چاغلامق چوڭلامق چیشمق چگنمک چالشمق چالقامق چۆلمک چنمک
 خاشلامق دۆرمک دیرلمک دیرنمک دۆنمک دوشونمک دگنمک دیرمک
 دکلمک دینلمک سۆیۆرمک سیرمک سۆرنمک سۆرچمک سگریم سیکمک
 سۆلۆمک سیمیرمک سۆمۆرمک سویلیمک شاشالامق سابلانمق ساشمق
 صیجرانمق صارمق صیرمق صرارمق صارمق صیرلامق صافلامق
 صافتمق صاللامق صالتمق صاورمق صیوارمق صواشمق صیرمق
 طارنمق طارنمق طادتمق طاعتمق طوفتمق طلامق طاشتمق قارمق
 قاپلامق قوچتمق قودرمق قارتمق قارمق قورقن قزارمق قانمق
 قوشانمق قیصانمق قوطارمق قاعشامق قوقلامق قاکرمق قالتمق
 قالتمق قوللوق قماشتمق قوشتمق قینتمق قاورمق قاورامق قیوالامق
 قایرمق قویلمق قاینامق کیرمک کۆیۆرمک کچیکمک کچشمک کۆچالمک
 کۆچالمک گچنمک گۆچنمک گیدرمک کرتک گرتک گرتکم گرتکم گرتکم
 گگرمک کۆکرمک گلیشمک کۆلشمک گبرک گۆشمک گۆلمک گۆنمک
 مودارمق یایتمق یدلمق یتشمک یاراشتمق یارشمق یورلوق بשרمک
 یوغیورمق یاقشتمق یوشامق یناشتمق یونتمق یوشامق

قائە

نیشانیلرده بیلیم قیامت گینک مئالوکملرده مئالیلرده دخی اسیرمک

گیتک گوتمک گچک گویمک گدمک گرمک گیرمک کورمک کورومک گزمک
کسمک کومک کلک کولک گوتمک گیمک ورمک یاقی تیمک یانمق
یوتق یدمک یرمک یارمق یارامق یورمق یوریمک یوزمک باشامق
باغمق پیغمق یاقمق پیغمق بیقامق بیکم یدمک بللامق
پیلیمق یولمق یامامق یویمق یانمق یونمق یایمق

فائد

چوریمک سوریمک یوریمک و بونلرک امثالی مصدرلر بویله یا ایله یازلدیقلر
کی و او ایله چورومک سورومک یورومک کی یازلق دخی جائز اولور

ثلاثی

آتلامق او یورمق اونامق آچقمق اوخشامق ایدمک آرمق
آریمق ایریمک اؤتمک اؤرکمک آزالیق اؤزلمک اؤزنگم
اسیرمک اسیمک اسیمک اسلمک اسنمک ایشیمک ایشلمک
آشیمق اوشمک ایصرمق ایصلامق ایصنمق ایصانمق آغریمق آغریمق
اغلامق اوفورمک اوفلمک اوفالمق آقصامق آگیرمق
اکشیمک آکلامق انکلمک اوکولمق اوگونمک آدامق اوچمک آشمق
ایلمک اولشمک اولاشمق اونتمق اینامق آویتمق اوولامق اولامق
ایلمک آیلق اویوشمق اویلامق اویانمق اویانمق پانلامق
بیشمک بچرمک باداشمق پارلامق بارشمق برامق بریکم بارمق
بسلمک باشارمق باشلامق بوشارمق بوشارمق باغرمق بنلامق

منقبہ

او عاقل دکل ایدی	اندر عاقل دکل ایدیلر	سن عاقل دکل ایدک
سن عاقل دکل ایدکیز	بن عاقل دکل ایدم	بز عاقل دکل ایدک

جمله نك متمماتی و جدر اولكیسی خالد بن سونیه رك كلورم دینلده
 سونیه رك كبی و بن شكانصیحت ایشلر ایكن سن طومدك دینلده ایشلر ایكن كی
 و سن جو جوق ایكن عاقل ایدك دینلده سن جو جوق ایكن كبی عریده بعض
 صفئرله آخری مفتوح قیلنه رق و آخرینه تنوین دینیلر كیزی نون كوریلرله
 حال یا یا یلور ممنونك كلورم كبی كه سونیه رك كلورم دیمك اولور ایكنجیسی
 نیمیزدر معاوما ایشلر ایكن اكا فائلم دینلده معاوما ایشلر كبی و سنك مكته
 دواك عاقلانه بر حركت دینلده عاقلانه كبی او جنجیسی متعلقات
 فعلدر كه مفعول لر ایلر اوزره ایچون ایلر ده ده كبی ادا قیلنك لاق
 اولد قاری كلمه لر درنته كم كتابی آل در سه جالش اشسامدن صباحه دك
 مكته او نوروب باباك كبی عالم اول عبارت سنده اولان كتابی در سه
 اشسامدن صباحه دك مكته باباك كبی لفظلری آل و جالش او نوروب
 و اول فعللرینك متعلقاتی اولور

زبیل نالده

لسان عثمانیه زبیل اولان مصادر مجردة بالابستقر الحبطه اولتوب بعض قوائد
 دخی علاوه اولنه رق رسالیه زبیل قلمشدر و ایکی صورتله یازلسی چاش
 اولان مصدرلر كه بر صورتی دخی صحیفه نك كتابه یازلمشدر

٤٥

استانبولی بروسه وی کبی عربیده دخی اداة نسبت یاد را بنجی شده لیدر عزنی الاصل
 و کلمه عربیه واحوال فلکیه کبی یه ویا ناکیده چون جمله لره لاحق اولور
 سودک یه یازدک یاکبی و بعضا یا حذف و لنوب یا لکرفته قالور کلسکه
 بافسکا کبی آ اداة ندادر آ سلطانہ آجانم کبی اشته اداة تنیهدر که متکلم
 افاده سنه مخاطبک وقت ایلمنی اخطار ایدر اشته باق اشته شو کیفیک حقیقت
 بویله در کبی خاتمہ

جمله بر صفت بر موصوفه اسناد اولنور فو مخاطبه فائده نامه افاده ایدن سوزک
 بو کلام دخی دینور بودخی ایکی قسمدر اولکیسی جمله فعلیه در که فعل ایله فاعلک
 ترکیب ایدر جی که هر فعلک بر فاعلی اولدینندن هر فعل فاعلیله برابر جمله اولور یاز
 کجدی فیش کلیور سن الداندک بن قراندیم کبی ایکنجیسی جمله اسمیه در که مبتدا ایله
 خبر دن ترکیب ایدر نه کم افندی عاقلدر دینلدکه افند مبتدا و عاقل خبر و در
 اداة خبر اولوب جمله سی جمله اسمیه اولور منقیسند دکل فو لا نیاور تفصیل
 زیرده بیان اولنور جمله اسمیه مثبتہ

او عاقلدر	اندر عاقلدر	سن عاقلدر	سن عاقلدر	سن عاقلدر	سن عاقلدر
-----------	-------------	-----------	-----------	-----------	-----------

جمله اسمیه منفیہ
 او عاقلدر کلد اندر عاقلدر کلد سن عاقلدر کلسین سن عاقلدر کلسکر بر عاقلدر کم بر عاقلدر کلز
 جمله اسمیه بعضا فعل عانه ایدر ربط اولنوب انک دخی منقیسند دکل فو لا نیاور

مثبت

او عاقل ایدک	اندر عاقل ایدک	سن عاقل ایدک	سن عاقل ایدک	سن عاقل ایدک	سن عاقل ایدک
--------------	----------------	--------------	--------------	--------------	--------------

ماضی نقلیہ و حالہ و استقبالیہ و فعل التزامی بہ صورت الحاقی دخی مضارعہ
اولان صورت الحاقی کی اولوب انلردخی بوگا قیاس اولنه انجی اداۃ حصر کہ
داخل اولدنی کلمہ بہ برحکم مخصوص اولسنی فادہ ایدد مثلا فلان کشتی ایلہ
استانبولہ بوکون انجی بن کتدم دینلبدکہ بندن بشقہ کسہ کتدم دیمک اولور
وانکلہ بن انجی استانبولہ کتدم دینلدکہ بشقہ یرہ کتدم دیمک اولور و بن
استانبولہ انجی انکلہ کتدم دینلدکہ بشقہ سیلہ کتدم دیمک اولور و بن
انکلہ استانبولہ انجی بوکون کتدم دینلدکہ بشقہ کون کتدم دیمک اولور
عربیک بو مقامہ فقط قولانیلور و بعضا انجی لفظی جملہ لہ داخل اولور
استدراک معناسی فادہ ایدر یعنی اوست طرفہ کی کلامدن کلان و ہی
دفع ایدر نہ کم حقوق ایش کوردی انجی قدری یلنمدی دینلدکہ ایش کوردی
کلامدن البتہ قدری یلنمشد کی ریشی توہم اولوب او خاطر ی دفع ایچون انجی
قدری یلنمدی دینلور عربیدن بو مقامہ لکن قولانیلور و بعضا فقط لفظی
بو معنادہ دخی قولانیلور جملہ وجہ اداۃ تصغیر درکشیک التو انجی کیہ
و بعضا بونلرہ برزاعلاوہ اولنور کشیکر التو بخیرہ یککر صوجغز کی فارسیدن
جہ قولانیلور دیوانجہ کی کہ دیوانجی دیمک اولور لک و لقی صفتلرہ لانتق
اولور سہ اداۃ مصدریت اولور کوز لک اوز و نلوق کی بو معنایہ عربیدہ یاه
مشددہ ایلہ تا قولانیلور کاتبت کی کہ کاتلد دیمکدر و اگر اسملرہ لانتق
اولور سہ اداۃ محلیت اولور کلال چالائی کی لی ولو اداۃ نسبتدر
استانبولہ روسہ لی دولتو عنایتلور کی فارسیدہ کلمہ نلک انخرینہ بریا کتوریلور

۶۲

کذا و شاه کبی اسان عثمانیده ایکی صورت له استعمال جائز در سر و کل اذاعه نفی
 اولوب سزاسماری دکل صفتی نفی ایدر ادب سزادب دکل کبی سز لفظی
 مصدر له علاوه اولندقد یا ونون ایله قوللا نیلور کلمه کسری و تور معسرت
 اکی فارسیدن سز معناسنه بی دکل معناسنه فا قوللا نیلور بی ادبنا مقبول
 اکی میم بودخی اذاعه نفیدر اینجی مصدر لر ایله فعل له وقوع فعل له مخصوصه
 صورت استعمالی یوقار و ده کجی هیچ نفی تاکید ایچوند ر هیچ کلمه کبی
 می استفهام ایچوند ر شوکور بنی طاشمیدر کبی بومی لفظی دایما مسؤل عنه
 هر نه ایسه اکا الحاق اولنور مثلا از میره کتدی دینلد ک کتمک فعلک
 وقوعنک سوال اولمش اولور و از میر می کتدک دینلد ک کتدی کی معلوم
 اولوب کتدی کی راز میر میدر دیو سوال اولمش اولور و از میره و اپور ایله
 کتدک دینلد ک از میره کتدی کی معلوم اولوب نه ایله کتدی کتدن سوال اولور
 و واپور ایله از میره کچ هفته می کتدک دینلد ک و واپور ایله از میره کتدی کی معلوم
 اولوب وقتندن سوال اولمش اولور بویله سوال لر جوابنده اگر سائل تصدیق
 اولنجه ایسه اذاعه تصدیق اولان اوت قوللا نیلور مثلا از میره کتدی
 دینلد ک جوابا اوت دینلور ایسه کتدم دیمک اولور و اگر رد اولنجه
 ایسه خیر لفظی قوللا نیلور مثلا شو سوال جوابنده خیر دینلد ک کتدم
 دیمک اولور می لفظنک فعل ماضی شهودی صورت الحاق سودبی
 سودیلری سودگی سودیکری سودمی سودکمی فعل مضارع شهود
 الحاقی سودمی سودلری سودیسین سودیسکز سودیم سودمیز

معنائی نقلیل ایدر آغرجه کی که براز آغردیمکدر ایکن اداة حالدر که برضاک
وقوعنده قاصک یا خود مفعولک نه حالده اولدیغنی افاده ایدن سوزه
لاحق اولور شتم ات وزرند ایکن سلام و پردی دینلد که ات وزرند
کلامی سلام و پردا دمک سلام و پردی کی وقتده نه حالده اولدیغنی افاده ایدر
وقوشی و چرا یکی اوردم دینلد که او چرا کلامی قوشک اولدیغنی وقتده
اولان حالنی بیان ایدر که بر جمله نک مضموننی بر شیشه ربط ایدر شتم
او که دون کلمشدی کونلا دمدر دینلد که که لفظی کلمشدی جمله سنه
ضمیر غایبه صفت اولق وزره ربط ایدر و بعضا که رینه کم قوللا نیلور
دخی یکی شیری حکمه تشریک ایدر بن کلام او دخی کلدی کی که کلمک فعلنده
اونمله مشترک اولدی دیمل اولور و بعضا مخفف اوله ورق وده کلد
دینور هر بودخی یکی شیری بر حکمه تشریک ایدر هر بن سوبلدم هر او
سوبلدی کی و یا خود ایکی حکمی بر شیده تشریک ایدر هر یازدی هر او قود
کی که یازمق و او قومق بر حکم اولوب برآمده برابر بولند قلمی افاده
ایدر یا خود تردید ایچوند کور یا خود خبر کوند کی و بعضا مخفف
اوله ورق یا خبر کوندردینلور و او عربی و فارسیده اداة عطف اولوب
لسان عثمانیده دخی قوللا نیلور لکن عربیده دایما مفتوح او قنور لفظ و معنی
افاده و استفاده کی اما فارسیده اصلا او قنیموب یا لکن اوست طرفه کی کلمه نک
انحرینی مضموم او قوتدیرر بایق کلا لفظ و معنی کی فقط او کلمه نک آخرده
های رسیده یا خود حرف مد بولنان برارده و او مضموم او قنور خانه و کاشانه

شہودینک جمع متکلمہ الحاق اولند قدینہ فعل ماضی مصدر معناسہ اولہ رؤ
 وقت معناسی مستفاد اولور سودکدہ باز قد کبی کہ سودیکی وقتدہ یازدیغی
 وقتدہ دیمک اولور فارسیدن در غرییدن فی قولانیاور در زمین وفی السما
 کبی کہ یردہ وکوکدہ دیمک اولور دیک انتها ایچوندر کہ بر شیشک منتہاسنہ
 الحاق اولور مصر دیک کتدم کبی کہ یولک منتہاسی مصر اولدیغنی فادہ اید
 بعضا تاکید ایچون اولنہ چاق کتور یلور چاق صباحدک او یومدم کبی و بعضا
 دیکن قولانیلور اخسامہ دیکن بکلدم کبی فارسیدن بو مقامدہ تا قولانیلور
 تا بصباح کبی کہ چاق صباحدہ دیک اولور غرییدن دخی الی قولانیلور
 نتہ کم الی الان دینلور کہ بوانہ دیک اولور کبی تشبیہ ایچوندر کہ
 لاحق اولدیغنی کلمہ بہ دیگر بر شیشک بگز دیکنی فادہ ایدر نتہ کم بالکبی اوزم
 دینلد کہ اوزمک بالہ بگز دیکنی فادہ ایدر اوزم مشبہ وبال مشبہ بہ
 اولور فارسیدن چو و چون غرییدن کاف قولانیلور چوماہ و چون ماہ
 و کالاول کبی کہ آئی کبی و اولکی کبی یمکدر و بعضا کبی لفظی وقت معناسنہ
 اولور نتہ کم او کلدیکی کبی بن کتدم دینور کہ کلدیکی اندہ دیمک اولور نتہ کم
 بودخی اداۃ تشبیہدر لکن کلاملر اولنہ داخل اولوب مثلاً مقامندہ قولانیلور
 اداۃ تمیز در کہ بر حرکت جہتنی بیان ایدر نتہ کم معلوما تجمہ بن کاف اقم
 دینلد کہ معلومات جہتیلر دیمک اولوب جہت نفوی بیان ایدر فارسیدن
 صفات لری انحرابہ الفانون ہا کتور یلورک بومعنا فادہ اولور عاقلانہ حرکت
 اندہ کبی کہ عقیلہ حرکت بیتک دیمک اولور بوجہ لفظی کہ صفات لری لاحق او اولیسہ صفتک ۸

استانبولدن اولدیغنی بیان ایدر و یاخود بر شیشک منشئی بیان ایدر سنی
 سودیکدن نصیحت ایدر یورمکی و یاخود بر شیشک اصلنی بیان ایدر کنشدن
 ظرف یا ایدر دمکی و یاخود کل اولان شیشه الحاق اولنوب آندن دیکر بر شیشک
 جزء اولدیغنی فاده ایدر شواندن برپاوجه کسکی مجلس معارف اعضاسندن
 فلان عیار سی دخی بوقیلدندز فارسیدن از و عریدن من ایله عن قوللانیلور
 ازجان و دل و من القدیمر و عن اعضای مجلس کبی که جان و کوکلدن واسکیدن
 و مجلس اعضاسندن دیمکدر مضافله الحاق اولندقه صورت استعمالی
 انک کما بندن انلرک کما بندن سنک کما بگدن سزک کما بگدن بنم کما بگدن
 بزم کما بگدن ضمیر لایله صورت استعمالی آندن آلدردن سندن سزک
 بندن بزدن اسم اشارت لایله صورت استعمالی بوندن بوندردن
 شوندن شوندردن صیغته صله ایله صورت استعمالی سودیکندن
 سود کلردن سودیکگدن سودیکگزدن سودیکدن سودیکگزدن
 یازدیغندن یازدیقلردن یازدیگدن یازدیگزدن یازدیغدن یازدیغزدن
 بونر زمان ماضی صیغته لر ی اولوب زمان استقبال ایله زمان حال صیغته لر دخی
 بونره قیاس ایله معلوم اولور بودن لفظی بعضا ماضی شهودینک جمع
 متکلمنه الحاق اولوب بوصورته فعل ماضی مصدر معناسنه اولور
 سودکدن یازدیقدن بشقه کبی ده ظرفیت بچوندن رمضان صامه
 اولدم اسکندریه ده او توردم کبی بودنی مضافله و ضمیرله واسم
 اشارتله و صله صیغته لرینه الحاق اولنوب دن کبی قوللانیلور و ماضی

۳۹

عربینک کرکه مصدر لری و کرکه فاعل فعل لری است و کرکه بک حق قول و لایا و لایا کرکه تفصیل قواعده

باب ناسم ادوات بیاننده در

ادوات باشلی باشند بر معنایه دلالت یتیموب بلکه کلمه لایا بر بریله ترکبده ال
اوله رفی قولایان کلمه لایا در که زبده علی التفصیل بیان اول نور اوزره اداة
استعاره در که بر شیشک اوستی دیمک معناسنی افاده ایدز یا غی اوزره طور دی
یوزی اوزره کلدی کبی و اگر مضاف مقامنده کاور سه غایبدرده اوزرینه
اوزر لرینه مخاطبدرده اوزر یکده اوزر یکده متکلمدرده اوزر یه اوزر یه
دیناور بو معنایه فارسیدن بر عریدن علی قولایا و لایا و لایا بوجه سابق علی الجمله
کبی که وجه سابق اوزره و جمله اوزره دیمکدر ایچون اداة تعلیلدر که
بر حکمت علتیه الحاق اول نور سکا کتاب ایچون کلام و درس آملی ایچون مکتبه
کیدرم کبی فارسیدن برای عریدن لاجل قولایا و لایا و لایا برای خاطر و لاجل
المتذکره کبی که خاطر ایچون و متذکره ایچون دیمکدر و بعضا بالکثر لایا
قولایا و لایا و لایا که بر سبب ایچون دیمکدر ایله مصاحبت
ایچوندر که معیت معناسنی افاده ایدر یوله ارقداش ایله چیق کبی بو معنایه
فارسیدن با عریدن مع قولایا و لایا و لایا با حجت و مع المینونیه کبی که حجت
ایله و مینونیت ایلد دیمکدر و بعضا ایله استعانه ایچون اولوب واسطه
والت اولان شیشه الحاق اولور و حقا ایله کسدم کبی و بعضا تخفیف ایچون
النفوس یا خذف اولور ارقداش و حقا کبی دن بر شیشک مصدری
سازاندر نه کم استانبولدن مصرم ده کیتدم دینلدرده یولک ابتدایی

اسم فاعل		اسم مفعول	
مفرد	جمع	مفرد	جمع
سویلین	سویلیندر	سویلن	سویلیندر
آرایان	آرایاندر	آرانان	آراناندر
آجیان	آجیاندر	آجینان	آجیناندر
اوقویان	اوقویاندر	اوقونان	اوقوناندر

کرک اسم فاعل کرک و کرک اسم مفعول کرک ثقیلارند اولان الف بعضا حذف
 اولتور اولتور اچینلر کی اسم فاعل ماده اصلیه یه بی علاوه سیله دخی
 حاصل اولور سوچی یازچی سویلیچی ایچی اوقویچی کی مبالغه اسم
 غلط صیغهری ایستکن صولوغان سیکج طالعج وزناری اوزره کلور
 لکن مطرد اهر ماده دن کلر اسم مفعول ماضی ثقلی صیغه یی اوزره دخی
 کلور یازلش اوقوش کی بوسور تد بوسیفه ماضی ثقلی تک مجهولی ایله
 اسم مفعول ییتد مشترک اولش اولور قسم ثان صفت مشبهه صیغه
 لیدر که زیره بیان اولتور دیک بیتک چورق کسکین بیشکین اچوق
 فیرق صولوق طالفین صینغین بونارک بعضی اسم فاعل بعضی
 اسم مفعول معناسنه در انجی بونلردخی مطرد اهر ماده دن کلر
 قسم ثالث حال ترکیبیدر که فعل التزامینک مفرد غائب صیغه سنک آخرینه
 خقیقارده رک ثقیلارده رق علاوه سیله اولور سوهر رک یازرق
 سویلیه رک اولیه ق سویلیه رک یازیله رق سویلیه رک ارانه رق کی

۳۷

آجیموب	آجیمبجق	آجیمبجه	آجیمبه	آجیمدجه
آجینوب	آجینبجق	آجینبجه	آجینه	آجندجه
آخیموب	آخیمبجق	آخیمبجه	آخیمبه	آخمدجه

او قو مقی ماده سندن مشتق اولنر

او قوبوب	او قوبجق	او قوبجه	او قوبه	او قودجه
او قوموب	او قومبجق	او قومبجه	او قومیه	او قودجه
او قونوب	او قونبجق	او قونبجه	او قونه	او قوندجه
او قونوب	او قونبجق	او قونبجه	او قونیه	او قوندجه

باب ثامن فرع فعل بیانند در

فرع فعل معنای مصدری ایله موصوف اولان ذاتدن خبر ویرن کلمه در
 بودخی اوج قسمدر قسم اول اسم فاعل ایله اسم مفعولدر که اداة مصدرله
 برینه اون کتور یاوب تونک ما قبل ادخی و فتوح قیلندقد مصدر معاودن
 آلتاندر ما اسم فاعل مصدر مجهول دن آلتاندره اسم مفعول دیناورد و بو فتوح
 بیان ایچون نقیلر بهالف یا زیاورد مثال سوئک و یاز مق مصدر لر بیک
 اسم فاعلی سون و یازان کاور و سوئک و یاز مق مصدر لر بیک اسم
 مفعول سوئلر و یازیلان کاور بونلردخی ساز اسم لر کی لر ایله جمع اولورد
 سوئلر یازانلر سوئلر یازیلانلر کی بونلر اداة مصدرله ما قبل ساکن
 اولنلرک مثال لر ی اولوب اداة مصدرله ما قبل متحرکه اولنلرک مثال لر دخی
 زیردن بیان اولنور

۳۶

سویلوپ	سویلیچک	سویلیچک	سویلیچک	سویلوپ
سویلوپ	سویلیچک	سویلیچک	سویلیچک	سویلوپ

یازمق ماده سندن مشتق اولنار

یازوب	یازیچق	یازنجه	یازلی	یازدقجه
یازمیوب	یازمیچق	یازمینجه	یازمیل	یازمدقجه
یازلیوب	یازلیچق	یازلینجه	یازلیل	یازلدقجه
یازلیوب	یازلیچق	یازلینجه	یازلیل	یازلدقجه

بللمک ماده سندن مشتق اولنار

بلله یوب	بللمیچک	بللمنجه	بللمیل	بلله دقجه
بللمیوب	بللمیچک	بللمینجه	بللمیل	بللمدقجه
بللمنوب	بللمنچک	بللمنجه	بللمنل	بللمدقجه
بللمیوب	بللمیچک	بللمینجه	بللمیل	بللمدقجه

آرامق ماده سندن مشتق اولنار

آرایوب	آرایچق	آراینجه	آرایل	آرادیقجه
آرامیوب	آرامیچق	آرامینجه	آرامیل	آرامدقجه
آرانوب	آرانچق	آرانجه	آرانل	آراندقجه
آرانمیوب	آرانمیچق	آرانمینجه	آرانمیل	آرانمدقجه

آجیق ماده سندن مشتق اولنار

آجیوب	آجیچق	آجینجه	آجیل	آجیدقجه
-------	-------	--------	------	---------

یازہ جنم	یازہ جنمی	یازہ جفہ	یاز جفمک
یازہ جنمز	یازہ جفتری	یازہ جفمرہ	یازہ جفمزک
حال			
یاز مقده اید یکی	یاز مقده اید یکی	یاز مقده اید یکہ	یاز مقده اید یکک
یاز مقده اید کری	یاز مقده اید کری	یاز مقده اید کرینہ	یاز مقده اید کرینک
یاز مقده اید یکک	یاز مقده اید یککی	یاز مقده اید یکک	یاز مقده اید یککک
یاز مقده اید یککر	یاز مقده اید یککری	یاز مقده اید یککرہ	یاز مقده اید یککریک
یاز مقده اید یکم	یاز مقده اید یکمی	یاز مقده اید یکم	یاز مقده اید یکمک
یاز مقده اید یکمز	یاز مقده اید یکمزی	یاز مقده اید یکمز	یاز مقده اید یکمزک
یعنی اید یکی مادہ سنی ہو مقده اید و اولہ یاز اید و کی اید و کنی اید و کنہ کی			
و بعضا اید یکی مقده اولہ یعنی یا آخر دہولند یعنی قولہ زیلہ ورق و مان حال صیغہ			
صلہ سی یا پیلور و آنر دخی برو جہ سلاق تصویف اول نور لری مصادر مجرہ دن			
اشر عدد صیغہ دہا مشتق اولوب و بط صیغہ لری دینلور کہ برکلامی دیگر کلام			
ربط اید لر یونلرک اشلہ مطرہ سی اولیوب بالکر بر صیغہ دن عبارتدر لر حمله			
اسک معلوم و مجهول مثبت و منفی ایلہ بر لکن اولہ ورق علی الترتیب			
زیر دہ بیان اول نور سوہک مادہ مسندن مشتق اولند			
صیغہ عطفیہ	صیغہ تعقیبہ	صیغہ انتہائہ	صیغہ ابتدائہ
سوہوب	سوہیک	سوہیج	سوہلی
سوہیوب	سوہیکل	سوہیجہ	سوہیلہ
			سوہیکس

حال

۳۴

سومکده ایدیک	سومکده ایدیکنه	سومکده ایدیکنه	سومکده ایدیک
سومکده ایدیکری	سومکده ایدیکرینه	سومکده ایدیکرینه	سومکده ایدیکری
سومکده ایدیکک	سومکده ایدیککه	سومکده ایدیککه	سومکده ایدیکک
سومکده ایدیکگز	سومکده ایدیکگز	سومکده ایدیکگز	سومکده ایدیکگز
سومکده ایدیکم	سومکده ایدیکمه	سومکده ایدیکمه	سومکده ایدیکم
سومکده ایدیکز	سومکده ایدیکزه	سومکده ایدیکزه	سومکده ایدیکز

ماضی

یازد یغنی	یازد یغنی	یازد یغنی	یازد یغنی
یازد فلری	یازد فلرینه	یازد فلرینه	یازد فلری
یازد یغک	یازد یغکه	یازد یغکه	یازد یغک
یازد یغکز	یازد یغکزه	یازد یغکزه	یازد یغکز
یازد یغم	یازد یغمه	یازد یغمه	یازد یغم
یازد یغمز	یازد یغمزه	یازد یغمزه	یازد یغمز

استقبال

یازد جغنی	یازد جغنی	یازد جغنی	یازد جغنی
یازد جغلری	یازد جغلرینه	یازد جغلرینه	یازد جغلری
یازد جغک	یازد جغکه	یازد جغکه	یازد جغک
یازد جغکز	یازد جغکزه	یازد جغکزه	یازد جغکز

یوفدر فعللرك مضمونی بعضا اسملرکی مضاف اولوب صیغه صله دینور
 انك سودیكی سنك سودیكی بنم سودیكی کی یونلرك احوال اربعه سی بنی وارد
 سودیكی سودیكی سودیكی کی و صیغه صله نك ماضی سی واستقبال
 ابله حالی ولوبیا و جنگده احوال اربعه سی یو جد و لزدیه بیران اولنور

مجر مجزعه مفعول به مفعول الیه مضاف الیه

فاضی

سودیکی	سودیکی	سودیکی	سودیکی
سودکلری	سودکلرینه	سودکلرینی	سودکلرینا
سودیك	سودیك	سودیكی	سودیكك
سودیكز	سودیكزه	سودیكزی	سودیكزك
سودیكم	سودیكم	سودیكمی	سودیكمك
سودیكمز	سودیكمزه	سودیكمزی	سودیكمزك

استقبال

سوه جکی	سوه جکینه	سوه جکینی	سوه جکینا
سوه جکلری	سوه جکلرینه	سوه جکلرینی	سوه جکلرینا
سوه جك	سوه جك	سوه جکی	سوه جكك
سوه جكز	سوه جكزه	سوه جكزی	سوه جكزك
سوه جكم	سوه جكم	سوه جكمی	سوه جكمك
سوه جكمز	سوه جكمزه	سوه جكمزی	سوه جكمزك

۳۲

سوه یورایدی	سوه جک ایدی	سوملی ایدی
حکایت فعل التزامی		
روایت فعل التزامی		
روایت ماضی شهودی	روایت ماضی نقلی	روایت مضارع
سوه یورایمش	سومش ایش	سورایمش
روایت حال	روایت استقبال	روایت فعل وجوبی
سوه یورایمش	سوه جک ایش	سوملی ایش
روایت فعل التزامی		
افعال شرطیه		
ماضی شهودی شرطی	ماضی نقلی شرطی	مضارع شرطی
سودی ایسه	سومش ایسه	سور ایسه
حال شرطی	استقبال شرطی	فعل وجوبی شرطی
سوه یورایسه	سوه جک ایسه	سوملی ایسه
فعل التزامی شرطی		
سوسه		
حکایت فعل التزامی و روایت فعل التزامی ایله فعل التزامی شرطی اصالتر		
سوم ایدی و سوم ایش و سوه ایسه اولوب ها ایله ای حذف اولمشدر		
سائر صیغله ده دخی تخفیف ایچون بعضای حذف اولوب مثلا سودید		
سومشدی سورمش سوم یورمش سوه چکسه سوه ایسه دیناورد		
مربک ایشا نقیضه دخی بویله جه نصر بفا و لنوب آنری اریجربیا نه حاجت		

۴۱

فعل اعانه مصدری و ساز صیغه لری و لیوب یا لکر ماضی براه صیغه شرطیه سی قول اولیون

ماده در : ماضی شهودی

مفرد غائب	جمع غائب	مفرد مخاطب	جمع مخاطب	مفرد متکلم	جمع متکلم
ایدی	ایدیلر	ایدک	ایدیکز	ایدم	ایدک

ماضی نقلیسی

ایمیش	ایمیشلر	ایمیشین	ایمیشکز	ایمیشم	ایمیشنر
-------	---------	---------	---------	--------	---------

صیغه شرطیه سی

ایسه	ایسه لر	ایسه ک	ایسه کز	ایسه م	ایسه ک
------	---------	--------	---------	--------	--------

یوقاروده مذکور اولان بسیط صیغه لرک مفرد غائبی اشیو فعل اعانه نک ماضی شهودی سیله ترکیب ایتدکه حکایه فعلی و ماضی نقلیسیله ترکیب ایتدکه روایت فعلی و صیغه شرطیه سیله ترکیب ایتدکه افعال شرطیه حاصل اولور فقط بساطتک ماضی شهودی سی فعل اعانه نک ماضی نقلیسیله ترکیب ایتدکه روایت ماضی شهودی یوقدر اشیو مرکب صیغه لرک امثله مظهر سی فعل اعانه نک تصریفیه اولور او دخی شمدی بیان اولنمش اولدیغند مرکباتک امثله مطرده سنی تحریه حاجت اولیوب انلرک بالکر امثله مختلفه

بوده بیان اولنور : حکایه فعلی

حکایه ماضی شهودی	حکایه ماضی نقلی	حکایه مضارع
سودی ایدی	سومش ایدی	سور ایدی
حکایه حال	حکایه استقبال	حکایه فعل و جزوی

طاشندی	طاشتمش	طاشنور	طاشینه نور	طاشینه جی
طاشنلی	طاشینه	طاشنسون	طاشین	
❖ منفیسی ❖ طاشنمق ❖				
طاشندک	طاشتمش	طاشنن	طاشنبور	طاشنیه جی
طاشنلی	طاشنیه	طاشنسو	طاشنه	
اداة مصدرک ما قبلی مضموم اولندرک		امثلة مختلفه سے		
❖ مصدر معلوم مثبت ❖ او قومق ❖				
او قودی	او قومش	او قور	او قوبور	او قویه جی
او قوملی	او قویه	او قوسون	او قو	
❖ منفیسی ❖ او قومق ❖				
او قومدی	او قومش	او قومز	او قومبور	او قومیه جی
او قوملی	او قومیه	او قومسون	او قومیه	
❖ مصدر مجهول مثبت ❖ او قومق ❖				
او قوندی	او قونمش	او قونور	او قونه بور	او قونه جی
او قونلی	او قونه	او قونسون	او قون	
❖ منفیسی ❖ او قومق ❖				
او قونمدی	او قونمیش	او قونمز	او قونبور	او قونیه جی
او قونملی	او قونیه	او قونسون	او قونه	
❖ مرکب صیغہ فعل اعاشایله یا یایور ❖				

۲۹

آرادی	آرامش	آرار	آرایور	آرایه‌جو
آراملی	آرایه	آراسون	آرا	
منفیسى آرامق				
آرامدی	آرامش	آرامز	آرامیور	آرامیجق
آراملی	آرامیه	آرامسون	آرام	
مصدر مجهول مثبت آرامق				
آراندی	آرامش	آرانور	آرانه‌یور	آرانجق
آرانلی	آرانه	آرانسون	آران	
منفیسى آرانمق				
آرانمدی	آرانمش	آرانمز	آرانمیور	آرانمیجق
آرانملی	آرانمیه	آرانسون	آرانم	
اداة مصدر له ما قبل مکسور اولنلرک امثله مختلفه سی				
مصدر معلوم مثبت طاشیق				
طاشیدی	طاشمش	طاشیر	طاشیور	طاشیجق
طاشیلی	طاشیبیه	طاشیشو	طاشی	
منفیسى طاشیق				
طاشیدی	طاشمش	طاشین	طاشیق	طاشیجق
طاشیملی	طاشیمیه	طاشیمون	طاشیم	
مصدر مجهول مثبت طاشیق				

ما قبل ساکن اولنلرک مثالیدر متحرک اولنلرک صورت تصریفی یحیی بویله جه اولنلرک بالکنر املک مختلفه سی یحیی مفرد غائب صیغه لرنیک معلوم و مجهول و مثبت و منفیسی آیری آیری بیان اولنور

مصدر معلوم مثبت بللرک

ماضی شهودی	ماضی نقلی	مضارع	حال	استقبال
بللندی	بللمش	بلر	بلدیور	بللنجاک

فعل و حوچی	فعل التزامی	امر قائب	امر حاضر
بللملی	بللیس	بللرسون	بللا

منفیسی بللرک

بلله مدی	بللمش	بلله من	بلله میور	بلله میجاک
بلله ملی	بلله میس	بلله مسون	بلله مه	

مصدر مجهول مثبت بللرک

بللندی	بللمش	بللنور	بللته یور	بللنجاک
بللنلی	بللن	بللنسون	بللن	

منفیسی بللرک

بللندی	بللمش	بللمش	بللنمیور	بللنمیجاک
بللنملی	بللنمی	بللنسون	بللن	

اذا مصدرک ما قبل مفتوح اولان مصدر ثقیلک املک مختلفه

مصدر معلوم مثبت ارامق

۲۷

یازیلحق	یازیلجفلر	یازیلجقسین	یازیلجقسکر	یازیلجقم	یازیلجقر
یازیلجو	یازیلجفلر	یازیلجقسین	یازیلجقسکر	یازیلجقم	یازیلجقر
❖ فعل وجوب ❖					
یازیللی	یازیللیر	یازیللین	یازیللیکر	یازیللیم	یازیللیر
یازیللمی	یازیللیر	یازیللین	یازیللیکر	یازیللیم	یازیللیر
❖ فعل التزامی ❖					
یازیلد	یازیلدر	یازیلدین	یازیلدکر	یازیلدیم	یازیلدلم
یازیلدی	یازیلدر	یازیلدین	یازیلدکر	یازیلدی	یازیلدلم
❖ امدهات ❖ امر حاضر ❖					
مفرد	جمع	مفرد	جمع	مفرد	جمع
یازلسون	یازلسونلر	یازلی	یازلیک	یازلسون	یازلیک
یازلسون	یازلسونلر	یازلمه	یازلیک	یازلسون	یازلیک
مفرد مخاطب کرده بولنان سین لفظندن بعضا یا حذف اولنه رق سن یازیلور سور یازمیس کی حال صیغه لرنده بعضا ها حذف اولنه رق مثلا سوپور یازیلور سوپیلور یازیلور قولانیلور مصدر لرده اولدینگی کی فعل صیغه لرنده دخی بعضا اداة نفی اولان میمدنصکره خفیفه لره ها ثقیله لره الف یازیلور سومیش سومیلور سومیلی یازماش یازمایور یازمالی کی سئلر دخی بوکا قیاس اولنه فعل وجوب دینک جمع ضا ئیر اکثر یا اداة خبر اولان درایله قولانیلور سومیلدر یازمیلدر لر کی شمدیه دله ذکرا اولنان صیغه اداة مصدر					

۴۶

* امرخائب * امرخاضد *

مفرد	جمع	مفرد	جمع
یازسون	یازسونلر	یاز	یازلر
یازسون	یازسونلر	یازم	یازمیک

* مجهول *

یازاق یازلمق

ماضی . شهودی

یازلدی	یازلدیلر	یازلدک	یازلدیکر	یازلدم	یازلدق
یازلدک	یازلدیلر	یازلدک	یازلدیکر	یازلدم	یازلدق

* ماضی نقلی *

یازلت یازلش یازلشیر یازلشسین یازلشسکر یازلشم یازلشیر
 یازلمش یازلمشیر یازلمشسین یازلمشسکر یازلمشم یازلمشیر

* مضارع *

یازیلور یازیلورلر یازیلورسین یازیلورسکر یازیلورم یازیلور
 یازلز یازلزلر یازلزلرسین یازلزلرسکر یازلزم یازلزم

* حال *

یازیلور	یازیلورلر	یازیلورسین	یازیلورسکر	یازیلورم	یازیلور
یازیلور	یازیلورلر	یازیلورسین	یازیلورسکر	یازیلورم	یازیلور

* استعلا *

یازمک یازمدیر یازمک یازمدیکر یازمدم یازمدق

خاصی نقلی

یازمش یازمشلر یازمشسین یازمشسکر یازمشم یازمشنر

یازمش یازمشلر یازمشسین یازمشسکر یازمشم یازمشنر

مضارع

یازر یازرلر یازرسین یازرسکر یازرم یازرز

یازمز یازمزلر یازمزسین یازمزسکر یازمم یازمیز

حال

یازه یور یازیهورلر یازه یورسین یازه یورسکر یازه یورم یازه یورنر

یازمیور یازمیورلر یازمیورسین یازمیورسکر یازمیورم یازمیورنر

استقبال

یازه جق یازه جقلر یازه جقسین یازه جقسکر یازه جقم یازه جقنر

یازمیجق یازمیجقلر یازمیجقسین یازمیجقسکر یازمیجقم یازمیجقنر

فعل وجونی

یازملی یازملیلر یازملیسین یازملیسکر یازملیم یازملیز

یازملی یازملیلر یازملیسین یازملیسکر یازملیم یازملیز

فعل التزامی

یازه یازلر یازسین یازسکر یازیم یازلم

یازیه یازیلر یازیسین یازیسکر یازیه یازیم

سویله یور سویله یورلو سویله یورین سویله یورسکر سویله سویله یور

سویله سویله یور سویله یورین سویله یورسکر سویله یورم سویله یورز

استقبال

سویله یور سویله یورک سویله یورکسین سویله یورکسکر سویله یورکم سویله یورکز

سویله یورک سویله یورکک سویله یورککسین سویله یورککسکر سویله یورکم سویله یورکز

فعل وجوبی

سولی سویلیدر سویلیدین سویلیدسکر سویلیدیم سویلیدیز

سولی سویلیدر سویلیدسین سویلیدسکر سویلیدیم سویلیدیز

فعل التزامی

سویله سویلدر سویلدرین سویلدرسکر سویله یور سویله لم

سویله سویلدر سویلدرین سویلدرسکر سویلدریم سویلدرم

امدغائ امدحاضد

مغرد جمع مغرد جمع

سولسول سولسول سول سول

سولسول سولسول سول سول

مصدد ثقیل کذلک مثبت یله منفی هرده اوله رق صورت تصریف معان

یازمق یازمق

ماضی شهود

یازدی یازدیله یازدک یازدیکر یازدم یازدیق

۲۴

سوه	سوهلر	سوه سين	سوه سكر	سوه ٲه	سوه لم
سوهين	سوهينلر	سوهينين	سوهينكر	سوهينيم	سوهينلم
* امرفاش * امرفاشر *					
مفرد	جمع	مفرد	جمع	مفرد	جمع
سوهك	سوهنلر	سوهك	سوهنلر	سوهك	سوهنلر
سوهك	سوهنلر	سوهك	سوهنلر	سوهك	سوهنلر
امرفاشر جمعده بعضا برده زاكور ياور * سويك سويكز كي *					
* مجهول *					
سولك سولك					
* ماضى شهودى *					
سولك	سولديار	سولك	سولديك	سولدم	سولدك
سولك	سولديار	سولك	سولديك	سولدم	سولدك
* ماضى نقلى *					
سولش	سولشار	سولشسين	سولشسكر	سولشتم	سولشتر
سولش	سولشار	سولشسين	سولشسكر	سولشتم	سولشتر
* مضارع *					
سولاور	سولاورلر	سولاور سين	سولاور سكر	سولاورم	سولاورن
سولاز	سولازلر	سولازين	سولازكر	سولازم	سولازن
* حال *					

ماضی شہودی

سودی	سودیلر	سودك	سوديكز	سودم	سودك
سومك	سومديلر	سودك	سومديكز	سومدم	سومدك

ماضی نقلی

سوش	سومشله	سوشسين	سومشسكز	سومشم	سوشن
سوشن	سومشله	سوشسين	سومشسكز	سومشم	سوشن

مضارع

سور	سورلر	سورساين	سورسكز	سورم	سورز
سون	سونلر	سونرساين	سونرسكز	سونم	سونز

حال

سوم يور	سوم يورلر	سوم يورساين	سوم يورسكز	سوم يورم	سوم يورز
سوم يور	سوم يورلر	سوم يورساين	سوم يورسكز	سوم يورم	سوم يورز

استقبال

سوم جك	سوم جكلر	سوم جكساين	سوم جكسكز	سوم جكم	سوم جكز
سوم يه جك	سوم يه جكلر	سوم يه جكساين	سوم يه جكسكز	سوم يه جكم	سوم يه جكز

فعل و جونی

سوملي	سومليار	سومليساين	سومليسكز	سوملييم	سوملييز
سوملي	سومليار	سومليساين	سومليسكز	سوملييم	سوملييز

فعل التزامی

۲۱

تبدیل اولند قدر حاصل مصدر اولور کیش کیش کی اداة مصدره ماقبل متحرک اولان
 ماده لرده برده یا کتور یا اور سوبلش چکنه ییش آیش ایش اویش کی مصدر لر
 مثبت و منفی اولور مثبت تمیدی به دل ذکر اولان منال لربی منفی کند یسنه
 اداة نفی اولان میم مفتوحه علاوه قیلان مصدر لر در سومک یاز مق سوبلش
 یاز میشر کی و بعضا میمک فتحه سنی بیان ایچون الف یاز یا ورا پنج و مناسب اولان
 بوالف ثقیل لرده یاز یلوب خفیف لرده ها یا زالمقد سومه مک یاز ما مق
 سومه یشر یاز ما یشر کی زیراهای رسمیه اکثر یا فتحه خفیفه به و بعضا فتحه
 ثقیله به علامت اولور اما الف دائما فتحه ثقیله به علامت اولور یاز یاور

باب سابع فعل یاتند در

فعل اوج زماندن برنده واقع ایشه دلالت ایدن کلمه در کله ی کله یور کله جاک
 کی فعل لر صیغه لر ایکی قسم در که بسیط صیغه لر و مرکب صیغه لر در بسیط
 صیغه لر بالکرم ماده اصلیه نك هیتنك دکنه سیله حاصل اولور بونلر
 امثله مطرده سیله برابر امثله مختلفه سی بوراده بیان اولنور

مصدر خفیفک مثبت یاه منفی سی بر مرده اولور ق صورت تغییر

معاوه

سومک سومک

امثله مطرده

مختلفه

مفرد غائب جمع غائب مفرد مخاطب جمع مخاطب مفرد متکلم جمع متکلم

کلیوب اضافت مقامندہ بالکر تاکیدی ایله تخفیفی قولانی اورنتہ کم شو جدولورد

معلوم اولور مصدر له لحوال اربعه سنی میر جدولد

مجرد	مفعول به	مفعول الیه	مضاف الیه
سومک	سومکی	سومکه	سومک
سومکک	سومککی	سومککه	سومککک
سومه	سومه بی	سومه به	سومه نک
بازمن	بازمنی	بازمنه	بازمن
بازمق	بازمقلبی	بازمقلبه	بازمقلک
بازمه	بازمپی	بازمه به	بازمه نک

مصدر مضاف جدولد
تخفیف

تاکیدی	تخفیفی	تاکیدی	تخفیفی
سومککی	سومتی	بازمقلبی	بازمه سی
سومککک	سومکک	بازمقلک	بازمه لری
سومککک	سومکک	بازمقلک	بازمه ک
سومککک	سومکک	بازمقلک	بازمه کن
سومککک	سومکک	بازمقلک	بازمه م
سومککک	سومکک	بازمقلک	بازمه مز

تخفیف لدره بعضا ها خذوا لنور سومسی یازمه سی سوملری یازمه لری و بعضا
تخفیف لدره هابریته الف یازیلور یازماک یازماکر کی اداة مصدر شینه

متعدی قلمق استنور سه تا ایله متعدی اولانه در و در ایله متعدی اولانه
 تا علاوه اولنور او فوندر مق کز در تمک کبی نوع رابع اسماء لخرینه لام مفتوحه
 بعد اراه مصدر علاوه سیله یا پیلاون مصدر در در تله مک بوللا مق کبی
 باشلا مق دخی بویه در متعدی لری دخی قاعده سابقه اوزره تلتمک
 بوللا مق کاور واکرلا مد نصکره نون کنور یا وریسه مجهول اولور تلتمک
 بوللا مق کبی مطاوعت صورتی دخی بویه در اولتمک کدر تمک کبی و بعضا
 صفتلر دخی بویه لام و نون ایله مصدر اولور حسته تمک کبی و بعضا نون یرینه
 شین کاور و بصورت اکثر یا صفتلر ده جاری اولور ایو لشمک خوشلشتمق
 کبی و بعضا اشتراک ایچون شین کنور یلور الله مک اللهم کبی کرک مصاد
 محرمه و کرک مصاد مزید فیهاد یکر کرکله ایله ترکیب ایدرک مصاد مرکبه
 یا پیلاور آج قالمق آتش یا قق ضیا ویر مک کبی و اکثر یا بصورتله فارسی و
 عربی کلمه لر افعال عامه ایله ترکیب ایدرک مصاد مرکبه یا پیلاور افعال عامه
 اولوق ایتلک ایتلک قیامق ماده لری اولوب اولور لازمه دیکر لری متعدی حکمده در
 مسرور اولوق یارده ایتلک ناز ایتلک اعانه قیامق کبی یا یامق ماده سخی بویه
 متعدی حکمده ملوتبله رق افعال عامه دن اولوب بعض اسماء ایله ترکیب ایدر
 کوشک یا یامق خانه یا یامق کتاب یا یامق کبی بولتمق دخی اولوق مقامده قوللا نیلور
 حاضر بولتمق او یانق بولتمق کبی بعضا اداة مصدره تاکید ایچون خفیفه لده لک
 نعتیلر ده لق علاوه اولنور سوم مکملک یا ز مقاق کبی و بعضا تخفیف ایچون کاف
 ایله فاق حذف اولنور سومه یا زمه کبی اصل مصدرک مضافی و مضاف الیه

اداة مصدره ماقبلی ساکن اولان یرلرده دخی لام ایله مطاوعت یا پیاور و بو
 صورتده دخی مجهوله مشابه اولوب مغناجه فرق اولنور مثلاً اناج حقنده دیکلمک
 دینور سه مجهولا ولور و برادم حقنده ایاق اوز رنده دیکلمک دینور سه مطاوعت
 ولور صوقا قی پیغامق یا یامق دخی بویله در : نوع ثانی اشتراك معناسنی
 افاده ایچون کندیسته پیشین علاوه قلمش اولان مصدر در اور مق :
 اور شتمق قاچمق قاچشمق کبی غوضا ایتک معناسنه چکنمک دخی بویلدند
 شاذ اوله رق طوقمق لفظنده نون ساقط اوله رق طوقشمق دینور و بعضا
 یوشین نون کبی مطاوعت معناسنی افاده ایدر : صاومق صاوشمق : قائمق
 قائشمق کبی : نوع ثالث کندیسته اداة تعدیه علاوه اولنان مصدر لر در اداة
 تعدیه تاحریفه در لفظیدر که لازمی متعدی یلدلر او یومق او یوشمق کرمک
 کزدرمک کبی و اگر کلمه ذاتنده متعدی ایسه برقات دها متعدی ولور :
 او قومق او قومق آچمق اچدرمق کبی : بوند قاعده اودر که اداة مصدره ماقبلی
 منحرک اولان یرلرده تا کنور یلور جکنه مک چکنمک آرمق آرمق اوخشمق
 اوخشمق آغلامق آغلامق آرمک آرمک او قومق او قومق کبی فقط بدر
 حرفی اولان ماده لرده در کنور یلور دیمک دیدمک یمک یدرمک کبی
 و کذا اداة مصدره ماقبلی ساکن اولان یرلرده در کنور یلور کرمک کزدرمک
 صارمق صاردرمق اوزنمک اوزندمک شتمک شتمدرمک کبی فقط اداة
 مصدره ماقبلی رایا خود لام اولان ثلاثی و رباعی لرده ینه تا کنور یلور او تور
 اوده ارمق چیلدرمق چیلدرمق آزالتمق آزالتمق آکسلمک آکسلمک کبی و بر درجه ده

او اور کا غدی کہیں قلمی قیرمق کی بعض فعل درخی ایک مفعولہ متعدی
 اولور کما بی خواجہ بہ ویر ملک کی مصدر کہ معناسی بویله فاعلک یا نشی اولدیغی
 حیثیتله ملاحظه اولنور ایسه معاوم دینور واکر فاعلندک قطع نظرله مفعول
 متعلق اولسی حیثیتله ملاحظه اولنور ایسه مجهول قلنور کا غدی کسامک
 مکتوب یا زلمق مکتبه کید ملک کی معاوماری مجهول فاعلک قاعده سی
 اور که اگر اداء مصدر که ماقبلی ساکن اولوب لام اولنور ایسه برلام علاوه سنبله
 مجهول اولور سومک سومک قیرمق قیرمق چکمک چکمک اتمق اصلق کی واکر
 اداء مصدر که ماقبلی لام یا خود متحرکه اولور ایسه نون ایله مجهول اولور بیلک
 بیلک سویلمک سویلمک چکنه ملک چکنمک ارامق اتمق اچیمق اچیمق
 قومق قومق او قومق او قومق کی شاذ اوله رقایلمک لفظنک مجهولند اولنمق
 دینور دیمک لفظنک مجهولند قاعده جه دینمک کلدیکی کی شاذ اوله رق دینمک
 دخی کاور قسم ثان مزید فیه اولان مصدر لودر مصدر مزید فیه ماده اصلیه
 صکره دن قائمه حرف بولنان مصدر لودر بولنور دخی دت نوعدر نوع اول مطاوع
 فعلرید که اداء مصدر دن اول برفون علاوه اولنور چکمک چکمک صارمق صارمق
 اورتمک اورتمک کورمک کورمک بزمک بزمک ارامق ارامق کی بوضوح
 نون ایله مجهول قیلنان مصدر لودر مجهولر بیله مطاوعت صورتلری بربرینیشا
 اولوب معناه فرق اولنور شویله که اگر فاعلنه نسبت اولنور ایسه مطاوعت
 واکر فاعل ترک اولنه رقی مفعولہ نسبتی اعتبار اولنور ایسه مجهول اولور مثلاً
 برادرم کندی کندینه بیقائمق مطاوعت واثواب بیقائمق مجهول اولور فادر اوله رق

آورده ملک. * آورده ملک کبی بویها بعضا اختصارا همچون حذف اول نور. ایلمک
 سویلمک کبی. * لکن اگر کلمه نیک و قوی نمسند اشتباه واقع اوله حق اولور پس
 او وقت هائیک حذفی جلدتر اولمز مثلاً بزه ملک لفظند و اگر هاء حذف اولند حق
 اولسه اوصاف معنی سنه اولان بزم ملک کبی او قونور. * والمحصل بوحروف
 امل و کلمه بی و قوندر مقی چون رفوع حرکه اولوب ایجابنه کوره بعضایان اولور
 و بعضایان بزم مثلاً دوزن ملک کبی او قونمسون دیود و زله ملک مصدرند
 هایان بوق و دوزن ملک مصدرند لامدک اول و او یاز بوق لازمند
 اما سویلمک مصدری هاسر و بوزن ملک مصدری و او سز یاز یله بیاور
 زیرا ایکی سنده دخی دیگر کلمه به اشتباه یوقدر. * مصدر لرایکی قسمدر
 قسم اول مجرد مصدر لردن. * مصدر مجرد ماده اصلیه سته صکره دن
 قائمه حرف اولیان مصدر د بوده یا ثنائی یا ثلاثی یا خود رباعیدر زیرا
 ماده اصلیه سی و قون نشده یا ایکی حرف لیدر کلمک کیتیم الموصاتق کبی
 بوکائنائی دینور یا خود اوچ حرف لیدر سویلمک استه ملک اوصافق اقلاتق
 کبی بوکائنائی دینور. * یا خود درت حرف لیدر آقطار مق یا غشلاق کبی بوکا
 رباعی دینور. * فقط دیمک قومق یومق یمک مصدر لری شاذ اوله رق
 بر حرفی کاشلردن. * مصدر مجرد ملک بعضیسی لازم و بعضیسی
 متعدیدر زیرا مصدر له معناسی فاعلک حالی اولوب غیر یسنه طوقنر
 ایسه مفعول قضا انیموب لازم اولور یا تمق او یومق کبی. * واکد
 غیر یسنه طوقنور برایش اولور ایسه او وقت مفعول قضا ایدور متعد

ایدر کیم کاور سه کاسون کبی جمعند کیم دیناور نه برشیدن سؤال ایچوندر
 نه اولدی کبی یاخود علی العموم برشینی اشعار ایدر نه اولور سه اولسون کبی
 جمعند نلر دیناور قاج برصایدن سؤال ایچوندر ساعت قاجدر کبی یاخو
 علی العموم برصایی اشعار ایدر قاج اولور سه اولسون کبی فارسیه
 چند قوللار دیناور چند دفعه کبی که قاج دفعه دیمکدر

باب شان سره مشند بیانشده فیض

مصدر برایشک اسمی اولوب آخری ملک یاخود مق اولور بوند قاعده
 اودر که حرکت سی خفیف اولان مصدر لر که آخری ملک اولور سومک سلمک
 سونمک سورمک کبی و حرکت سی ثقیل اولان مصدر لر که آخری مق اولور آتمق
 قیرمق صورمق بواق کبی بومک ابله مق اداة مصدر اولوب انلر اتلر قده
 کلمه نلک ماده اصلیه سی قالور بوماده اصلیه در لوصورتلره کیره لر
 فعل و رفع فعللر حاصل اولور و اوصورتلره صیغه دیناور نه کم اشاعیده
 کله جکدر بوجمله کرک فعللر که و کرک رفع فعللر که اصلی مصدر اولوب
 جمله سی اندن تشعب ایدر بواده مصدر که ماقبلی اکثر یا ساکن اولور
 سومک یازمق کبی و بعضا مکسور اولوب کسره یه علامت اوله رق
 یا یازیلور آریمک آجیمق کبی و بعضا مضموم اولوب علامت اوله رق
 و او یازیلور یوزمک او قومق کبی و بعضا مفتوح اولوب اگر فتحه سی
 ثقیل اولور سه اکا علامت اوله رق الف یازیلور ارامق غلامق کبی و اگر
 فتحه سی خفیف اولور سه اکا علامت اوله رق های رسمیه یازیلور

۱۴
 * باب رابع شمسارت بیانند *

اسم اشارت کند سیله بر شسته اشارت و نشان کلمه در که بو و شو و نظر
 اولوب جمع لرنه بونلر و شونلر دینلور بونلر ده دخی احوال ربه جاری

* اولوب تفصیلی شوجد ولدن معلوم اولور *

مجرد	مفعول به	مفعول لیه	مضاف الیه
بو شو	بون شو	بوکا شوکا	بونک شونک
بونلر شونلر	بونلری شونلر	بونلره شونلره	بونلرک شونلرک

* باب خامس مہما بیانند *

مہما: بلالی تیمہ رله بر شخصی یا خود بر شئی اشعار ایدن کلمه لردر بونلرک
 تفصیلی قواعد عثمانیہ ده در بوراده فقط مشهور اولنلری بیان اولور
 کندی باشقہ سی قارشمیہ رق بر شخصی یا خود بر شئی اشعار ایدر * نته کییم
 فلان بون کندی دینلور که باشقہ نئی قارشمیہ رق یابدی دیمک اولوب

* صورت تضریفی بونلر *

کندی	کندیلر	کندک	کندیکز	کندم	کندیمز
------	--------	------	--------	------	--------

بعضا و اوایلہ کندو یازیلور: فارسیدن بومعنا به خود کلمه سی
 قوللا ییلور نته کییم رای خود پله دینلور که کندی یایله دیمکدر عربدن
 بومقامد بالذات و بالنفس لفظلری قوللا ییلور نته کم فلان بون بالذات
 یا خود بالنفس یابدی دینلور که کندی یابدی دیمک اولور * کییم
 بر شخصدن سؤال اچوند کییم کدی کبی یا خود علی العموم بر شخصی شعت

۱۴

صفاك	صفاكه	صفاكى	صفاك
صفاك	صفاكه	صفاكى	صفاك
صفاكك	صفاكه	صفاكزى	صفاكز
صفاكك	صفاكه	صفاكزى	صفاكز

آخرند يا زولنارك مثاللى

يا لیسنى	يا لیسنى	يا لیسنى	يا لیسنى
يا لك	يا ليكه	يا لكى	يا لك
يا لم	يا ليم	يا ليمى	يا لم
يا ليكز	يا ليكهز	يا ليكزى	يا ليكز
يا ليمز	يا ليمزه	يا ليمزى	يا ليمز

مفرد متكلم ايله مفرد مخاطبك تجرد لرند و ميم ايله كاف ساكن اولمىغند
كلمه نك اخرند كي يا بو وجهله حذف و لنور اما بعضيلر بونلرده دخي
يا بي حذف ايتيمه رك يا ليك يا لم و كذا افنديك افنديه يا زلر

آخرند يا زولنارك مثاللى

قبوسنى	قبوسنى	قبوسنى	قبوسنى
قبوك	قبوكه	قبوكى	قبوك
قبوم	قبومه	قبومى	قبوم
قبوكز	قبوكزه	قبوكزى	قبوكز
قبومز	قبومزه	قبومزى	قبومز

امری	امریخی	امرینه	امدینک
امرک	امرگی	امرگه	امرکک
امره	امری	امره	امدمک
امرکز	امرگی	امرکزه	امدکزک
امرزی	امرزی	امرزه	امرمدک

بعضیله میرایله صاغر کافک حرکه لندیکی برلده عموماً بریا یازرلر امریکر
 امریز امریکی امریکه امریمی امریمیکبی و بعضیله دخی اتصال ::
 صورتندن فرق تیمیوب غائب صورتنک مفعوللریله مضاف الیهنده
 بیله یایی حذف ایله امرینی امرینه امرنک یازرلر لکی اکثر یا قوللا نیلر سابق
 جدولده کی صورتلردر :: اخرنده حرف اول بولنان مضافلرک لحوالی
 دخی بویله جه اولوب تفاصیلی اشبوجدوللردن معلوم اولور ::

:: اخرنده های رسمیه اولنلرک مثاللری ::

خانه سی	خانه سنی	خانه سنه	خانه سنک
خانه ک	خانه گی	خانه گه	خانه کک
خانه م	خانه می	خانه مه	خانه مک
خانه کز	خانه گزی	خانه کزه	خانه کزک
خانه مز	خانه مزی	خانه مزه	خانه مزک

:: اخرنده زلف اولنلرک مثاللری ::

صفاسی	صفاسنی	صفاسنه	صفاسنک
-------	--------	--------	--------

دخی احوال اربعه جاری اولور انجق مضاف الیهک متکاملرند صاغر کاف یرینه
میه کتور یلور مضافک دخی غایب لری اسم کبیدر اما مخاطب لریله متکامل لری
اسملره او یمنز نه کم شو جداولدن معلوم اولور . اضافه

مجرد	مفعول به	مفعول الیه	مضاف الیه	مضاف
او	آنی	اگا	اتک	کابی
سن	سنی	سکا	سنت	کتابک
بن	بنی	بکا	بیم	کتابیم
آنار	آنلری	آنره	آنلرک	کابی
سز	سزی	سزه	سزک	کابگز
بز	بزی	بزه	بزم	کابمز

مضافه دخی احوال اربعه جاری اولوب تفصیلی شو جداولدن معلوم اولور

مجرد	مفعول به	مفعول الیه	مضاف الیه
کابی	کابینی	کابنه	کابنک
کتابک	کتابکی	کتابکه	کتابکک
کتابه	کتابمی	کتابه	کتابمک
کابگز	کابگزکی	کابگز	کابگزک
کابمز	کابمزی	کابمزه	کابمزمک

یوجدول آخرند حرف اتصال اولان مضافلرک امله سی اولوب آخرند

حرف اتصال اولنلرک حالی دخی شو کله جک جدولدن معلوم اولور .

براسره و پرپله رنگ تقدیر و صفت تاخیر و لنور است سیاه و خانه دگشتا
و صدای بدکبی که سیاه آت و فرحلی خانه و فنا صدایم که در عربی کلمه لر دخی
بو قاصده چه صفت و موصوف او لور لر اینجی عربیده مذکور یعنی ارکک و مؤنث
یعنی دیشی اعتباری و لوب موصوف مؤنث و لد قل صفت دخی مؤنث
کتور یلور بوقد قاصده اودر که قاری اسملری مؤنثد امراته کبی و آخرنده
های رسمیه یا خود تا اولان اسملر دخی مؤنث اعتبار و لنور تذکره و صحابت کیم
اشته بو مؤنث اسملر موصوف او لد قل رنده صفتلری دخی آخرینه ها علاوه
سیله مؤنث قیلور مثلاً امراته حسنه و تذکره سامیه و صحابت عالیه
دینلور امراته حسن و تذکره سامی و صحابت عالی دینامز بود دخی عزنی اسملر
مخصوص اولوب ترکی و فارسیده مؤنث اعتباری یوقدر بو جهته اخرنده
های رسمیه بولنان فارسی اسملر مؤنث صایانمز مثلاً خانه و اسع دینلوب
خانه و اسعه دینامز عربیده جمعلر دخی مؤنث اعتبار او لد قل رندن جمعلر
صفتلری اکثریا مؤنث کتور یلور اطباء مشهوره مکاتیب وارده کبی که
مشهور طیبیلر و کن مکتوبلر دیمکدر بو بحثک تفصیلی قواعد عثمانیه ده د

باب ثالث فتمیر بیانشده خبر

ضمیر اسمک برینی ملوتان کلمه در او سن بن کبی که او دینلد که هر کیم مراد ایسه
انک و سن دینلد که خطاب اولنان آدمک و بن دینلد که سوبلین آدمک
ی سوبلینش کبی و لور ضمیر اوج قسمدر غائب مخاطب متکلمدر که
غائب او مخاطب سن متکلم بن اولوب جمعلر نذر آنلر سبز دینلور بونلرده

۹

آخرندۀ قاف اولان ترکی اسملرده قاف حرکه لندیکی وقت غینه تبدیل اولنور
 نته کیم ایاق لفظندۀ ایاغی ایاغۀ ایاعث دینلور بعضا مضاف الیهدن صاغر
 کاف خذف اولنوب مضاف کسره سیله اکثفا اولنور کتاب جلدی بغیر صفای
 افندی بندۀ سی یالی بچیسسی او طه قیوسی کبی اصلی فارسی و عربی اولان
 اسملرده بعضا قاعدۀ فارسیه اوزره دخی اضافت جاری اولور شویله
 مضافه براسره ویربله رله تقدیم و مضاف الیه تاخیر اولنور جلد کتاب
 کنار باغ کبی که کتابک جلدی و باغک کنار دی می کند و اگر مضافک آخرند
 های رسمیه یا خود یا بولنور ایسه آخرینه هنر کتور یاور میوه باغ والی
 بلد کبی و اگر الف یا خود و او بولنور ایسه یا کتور یاور صفای باغ
 روی دوست کبی که باغ صفاسی و دوستک یوزی دی می کند بوقاعدۀ
 اصل ترکی کلمه لرده جاری اولمز مثلا جفتک والی و او طه خانه دینیله مز

• باب ثانی صفت بیانندۀ کسر •

صفت بر اسمک حال و کیفیتنی بیلدر مک ایچون اول اسمک یانته کتور یلا
 کلمه در او اسم دخی موصوف دینلور سیاه آت کوزل عربی کبی که سیاه
 و کوزل صفت و آت یله عربی موصوف اولور لر قاعدۀ ترکیه جه
 صفت دایما موصوفدن اول کتور یاور و موصوف جمع اولسه بیله
 صفت ینه مفرد قوللا نیلور کوزل اولر مرتفع برلر کبی فارسی صفتلر
 فارسی اسملرہ ربط اولند قلرنده فارسی قاعدۀ سی اوزره ترکیب اولنوق
 دخی جائز اولور شویله که اضافت صورتندۀ اولدینی کبی موصوف

کتاب لفظی کبی او جنجیسی مفعول الیه در کہ اسمک آخری مفتوح قبلنوب علامت
اولہ رق ہای رسمیہ یا زیلور در سہ چالش دینلد کہ در س لفظی کبی و اگر
اسمک آخرندہ حرف ملا بولنور سہ بوا یکی صورتہ دخی ہر باز یادہ قبلنور
صحرابی ملولاشدم بچہ یہ کیردم کبی در دنجیسی اضافت حالیدر
اضافت بر اسمی بر اسم ربط اتمکدر کہ برینہ مضاف و دیگرینہ مضاف الیہ
دینلور مضاف الیہک آخرینہ صاغر کاف کتوریلہ رک تقدیر اولنور
و مضافک آخری مکسور قبلنہ رق تاخیر قبلنور نہ کم استانبولک ذوق
دید یکزدہ استانبول مضاف الیہ و ذوق مضاف اولور و اگر مضاف
الیہک آخرندہ حرف ملا بولنور ايسہ برنوں زیادہ قبلنور او طہ نک ایچی
و هو انک لطافتی کبی و اگر مضافک آخرندہ حرف ملا بولنور ايسہ بر
سین زیادہ قبلنور اولہ او طہ سی چایرک صفاسی کبی فقط صولفظی
شاذ اولوب مضاف اولہ قدہ صوبی و مضاف الیہ اولہ قدہ صوبک دینور
و بعضا قاعدہ جہ صونک دخی دینور ذکر اولنوں احوال اربعہ نک
تفصیلی بوجد ولدن معلوم اولور

• اضافت •

تفصیلی بوجد ولدن معلوم اولور •

مجرر	مفعول	مفعول الیہ	مضاف الیہ	مضاف
کتاب	کتابی	کتابہ	کتابک	جاری
اوطہ	اوطبی	اوطیہ	اوطہ نک	قبوسی
کدا	کدای	کدایہ	کدانک	افندیسی
افندی	افندیکی	افندیہ	افندیک	صفاسیہ
قبو	قبوی	قبویہ	قبونک	خلفہ سے

بولنور ایسه صکره کی حرکه لر دخی ثقیل و لقی لازمدر الملق صاتمق قیر مق
 صورتق و ورمق کبی: تشدید ترکیده قوللا و نامیوب عربی و فارسی کلمه لرده
 بحر فی ایکی کره او قوتدیر: محمد قُحْج کبی حرفلر ایکی قسمدر: بری کندیدند
 صکره کی حرفه بتشبین حرفلر اولوب حرف انفصال دینور: بولنراد ذر ذر
 زو حرفلر دیر: دیگری کندیدنصکره کی حرفه بتشن حرفلر اولوب حرف اتصال
 دینور بولنر باقی حرفلر دکر اولنان حروف هجاءن کلمه لر ترکیب ایدر کلمه
 آغردن چغیوب بر معنای افاده ایدن سسندر کلمه لر طغوز نوعدر اسم
 صفت ضمیر اسم اشارت مبهمات مصدر فعل فرع فعل ادوات بولنرکه
 هر بریسی برر باید بیان و لنور:

بَابُ الْوَلَا تَمْرُ بَانْدُ دَسْ

اسم شخصدن یا خود شنیدن خبر و یرن کلمه در احمد و قلم کبی که احمد بر شخصک
 ادی اولوب آندن خبر و یر قلم دخی یازی یازیله جتی شنیدن خبر و یرر:
 اسملر مفرد یا خود جمع اولور: مفرد بر شخصک یا خود بر شنیدن خبر و یرر:
 کجی مثلاً لریکی: جمع بر دن زیاده شخصدن یا خود شنیدن خبر و یرر که
 هر مفرد که اخرینه لر کنورلد که جمع اولور کاتیلر مکتوبلر خانلر اولر کبی
 اسملرک درت حالی وارد اولر کیسی مجرد حالیدر که اسم کندی حالی اوزر
 قوللا نیلوب مبتدا یا خود خبر اولور نته کم استانبول پایتحد دیدیکردن
 استانبول مبتدا یا تحت خبر اولور: ایکنجیسی مفعول بهدر که اسمک
 آخری مکسور قیلنوب علامت اولر ق یا یاز یلور کتابی سورم دینلدکه

ن و ه ی : ضاده اکثر با ظا کبی و فنور ماضی کبی کاف بعضا نون کبی
 سو یلنوب صاغر کاف دینل و اوز رینه اوچ نقطه فنور سکا بکا کبی
 حرف لر حرکت به محتاج در اینجی حرف ک بعضا کنندی حرکت سی و لوب متحرک
 دینور و بعضا اوست طرفه کی حرف ک حرکت سیله اداره اولنوب ساکن
 دینور : اصل حرکت اوچ در فتحه یعنی اوستون کسره یعنی سره ضمه یعنی
 اوز در فتحه ایکی قسم در فتحه حقیقه ال بیل کی فتحه ثقیله ال بال کبی
 کسره دخی ایکی قسم در کسره خفیفه ایچیت کبی کسره ثقیله قیریل کبی ضمه
 بویل ایکی قسم در کسره خفیفه و ضمه ثقیله در اینجی بونلر هر رسی دخی
 ایکی شرفه متقسم اوله رق ضمه درت و لور ضمه خفیفه مبسوطه اوز
 سوز کبی ضمه خفیفه مقبوضه صابی معناسنه اولان اوج یوز کبی ضمه
 ثقیله مبسوطه اوق طوق کبی ضمه ثقیله مقبوضه بوز طوز کبی
 الف یا و او بویل حرکت علامتی اولد قلزنده آنلره حرف ملا دینور :
 و بعضا بونلر عربی و فارسی کلمه لرده چک جک حرف اولوب الف فتحه ی
 یا کسری و اوضه یی چکر عاقل کریم مقبول کداتنی سبوی بوسیدک آنلره
 حرف مد دخی دینور : هادخی بعضا فتحه علامتی اوله رق یا زیلوب
 اکادخی حرف ملا و های سیمیه دینور اوطه خانه عباره کبی بر کلمه ناک
 ابتدا سند حرکت خفیفه بولنور ایسه صکره کی حرکت لر دخی خفیفه اولمق
 لازمدر سومک استه ملک کوتومک کوتومک کبی اینا مق ماده سی شاذ در
 یعنی قاعده دن خارج اوله رق کلمه شد و اگر کلمه ناک اولنده ثقیل حرکت

ایتم شد فقط کسره خفیفه ایله کسره ثقیله تک بر بردن فرقی اولدیغی نند
 اودخی بر اشارت علاوه سنه محتاج اولمغله کسره ثقیله یه ۱ شوبله بر
 اشارت وضع اولنسه و مثلاً کچن بیل معناسنه بیلدر یازلسه مناسب
 اوله جفندن شور سالده ایجا بنه کوره اوصورتله ترسیم اولنور ۰

۰ ذکر اولنان سکخر حرکتی مبین جدولر ۰

فتحه	کسره	ضمه مبسوطه	ضمه مقبوضه
آل بَل	ایپ چیت	اؤز سؤز	دؤز یؤز
آل بال	قیریل	اوق طوق	بؤز طؤز

بعض حرفلر مثلاً س ک گ آغحر حرکت قبول اینیمه رله دایماً خفیف حرکت
 ایله قوللانیلور ۰ وص ق بالعکس آغحر حرکت لرایله قوللانیلور و اگر س
 آغحر حرکت ایله حرکت لنه جک اولسه صاد اولق لازم کلور ۰ و کذا ص اگر
 خفیف حرکت ایله حرکت لنه جک اولسه سین اولق لازم کلور ۰ اما حرفلرله
 اکثر یسی بوبله بر نوع حرکت یه مخصوص اولیوب هر خفیف و هر ثقیل حرکت لر
 ایله قوللانیلور بوجته مذکور اشارتله احتیاج مس ایدر ۰

۰ مقدمه ۰

قاعده لسان ۰ بر لسانی طوغری سویلیوب یاز مق فیندر ۰ قاعده لسان
 عثمانی ۰ عثمانلو لسانی طوغری سویلیوب یاز مق فیندر ۰ بولسان ترک
 وفارسی و عربیدن مرکبدر بولسانده حرف او تو زایکدر ۰ اب پ ث
 ش ج ح خ د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ک گ ل م

نقطه وضع اول نور سکا بکا بکی بو کاف شمیدی استانبولده نون کبی اوقنور
 حرف لکه املالری بوصورتله اداره اولته بیلور انجی عربیده اوج حرکه
 وارد کره فتحه کسره ضمه در ترکیده دخی اصل حرکه بونلر اولوب اکثریا
 فتحه به علامت الف کسریه علامت یا ضمه به علامت واو یا زیلور ایسه ده
 قواعد عثمانیه ده تفصیل اولندیغی اوزره فتحه ایله کسره ایکیشر قسمه وضمه
 درته قسمه منقسم اوله رقی لسانمزدیم سکر در لو حرکه بولندیغندن بک
 چون کلمه لرله اوقونشنده صعوبت چکیلر یور مثلا اولمکن اولدی ایله
 اولمکن اولدی و یولمکن بولدی ایله بولمکن بولدی و بوزمکن بوزدی
 ایله بوزمکن بوزدی و ییلدرمکن ییلدر ایله بکن ییل معناسنه ییلدر
 بر لرندن فرق اولنه مز: یوانشیا اهلری فع ایچون مقدمات بعضی اشارت لر
 وضع اولنمش ایدی شویله که فتحه خفیفه ایله فتحه ثقیله بیننی فرق ایچون
 اوتدن نبر اوله کلدیکی مثلو ثقیله لردن بر الف یا زیلور بال کبی و اگر
 الف فتحه ثقیله ایله حرکه لنور ایسه اوزرینه مداشارتی وضع اولنور آل
 کبی ضمه لردخی ی: شویکی اشارتله بریرندن تفریق اولنور مثلا اولمک
 اولدی اولمق اولدی بولمک بولدی بولمق بولدی بوزمک بوزدی
 بوزمق بوزدی بواشارت لر اولور ایسه و او حرکه اولوب آتلا اولور ایسه
 حرف اولور مثلا سکینی مقامنده او ایله صید و شکار معناسنه او
 کاسه لرتده و او حرف اولوب او او او دینلکدن حرکه اولور اشته
 بوصورتله حرکاتک بریرندن تفریق اولنمشنی انجمن انش دخی تصدیق و امضا

ابروی دودمان دولت عثمانیه لازال سریر سلطنته فی الحمايه الصمدانیه
 سلطان العرب والعجم خلیفه الله فی العالم السلطان السلطان السلطان
 عبد المجید خان افدیمز حضرت تیرینک نشر معارف مراهمنه اولان میل و رغبت
 شاهانه لری مشهود باصره جهانیان اولدنجہ هر کس وسعی مقدری بویایدہ
 بذل نقدینہ اقتدار ایتمکہ اولوب بو عبد عاجز و قاصر ایسه من غیر لیاقة
 مجلس معارف عمومیہ اعضا سندن بولندی غم جتله بوا مرخیزہ دائر قوہ قریبہ
 اقتدار مدک حاضر ہرنہ واریسہ فعلہ کتور مکی فریضہ ذمت بیلدی کمدت
 بوندن قدم لسان عثمانینک تسہیل تحصیلنہ مدار اولمق وزدہ تالیف
 اولنش اولان قواعد عثمانیہ بویایدہ اگرچہ براساس و ماخذ اولمش ایسہ دہ
 مبتدیلرہ دہا زیادہ موجب یسر و سہولت اولمق و کتاب مذکورہ مدخل
 اتخاذ اولمق ایچون طریق اخصر و طرز آخر اوزرہ برر سالہ تالیف اولنور
 مدخل قواعد نامیلہ تسمیہ اولتمشدور ❖

❖ مخمینہ لافز اولان معلوما ❖

لسانمزل لسان عثمانی ولوب و توز ایکی حرف ایله تکلم اولنور ❖ حالبوکہ
 قوللا نیلن املایکرمی سکر حرفدن عبارت اولان لسان عذب البیان
 عزنی ملا سنی اولدیغندن عربیہ بولمیان باء فارسی و جیم فارسی و زہ
 فارسی و چر نقطہ وضعیلہ قوللا نیلور ❖ کاف فارسی دخی گ بویله
 اوزرینہ بر قول دہا جیکلہ رک یا زیلور ❖ بوندن بشقہ بردہ کاف
 ترکی وارد رک ککزدن کلور بوکاصاغر کاف دینلوب اوزرینہ اوج

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الفاظ مادمه حمد و شكر و ثنا « او واهب اعطایا اولان واجباً خضر تبارك
ایفای فیضه تشکرینه مصروف و لسون که نوع بنی آدمی صفت کلام ایله موسوف
و سرفراز ایدوب بحث مزینده « و علم آدم الا سماء ایله معروف و ممتاز ایلدی
و کلمه طیبه صلوة و سلامه « او خاتمه رساله رسالت و مقصود اصلی مباری
فطرت و لان فخر الانام افندیزه اولسون که نطق بلیغنه « او تیت جوامع الکلام
دالالتی اشارت کافیه « و صدق تبلیغنه « ان هو الا وحی یوحی شارح صراحت
وافیه در « و ترجمه کامله انک مصادر افعال خبریه اولان انساب و اصحابه
اولسون که هریری ایضاح مبهمات شریعتیه بر باب و هر برینک فصل الخطاب
خطای بنی اظهار مضمرات حقیقتیه بر کتاب و لشدر « دیناچه « بعد ذابو ایجد
خوان مکتب افاده و استفاده اولان احمد جودت کمبضاع و بوجهله تقریر مافی
الضمیر ایدر که نسخه نفیسه کالات نشانیه و مجموعه جمیله سنوحت سبحانیه

Süleymaniye U. Kütüphanesi

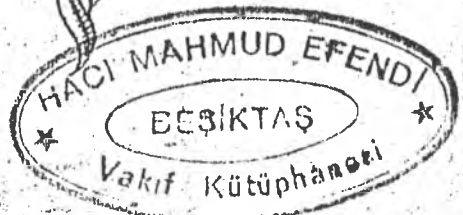
Kismi

Yeni Kayıt No

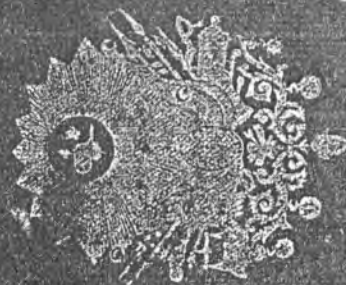
Eski Kayıt No

حافظ

حافظ

100

Baskı
Kalçayan Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Tel: (0312) 384 34 84 - Ankara

ISBN : 975-16-1354-X
Fiyatı : 2.000.000.-TL